UNIVERSAL LIBRARY
OU_204395
UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. Accession No.

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీమత్సర్వదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము.

(నాటకము)

ఇది

[illegible] వెంకట [illegible] శాస్త్రులచే

రచింపఁబడినది.

ప్రథమ ముద్రణము.

శ్రీ[illegible] ముద్రాక్షరశాలయందు

వారిచే ముద్రింపించి

ప్రకటింపఁబడియె.

కాకినాడ.

1928.

కాపీరైటు

వెల రు 1—0—0

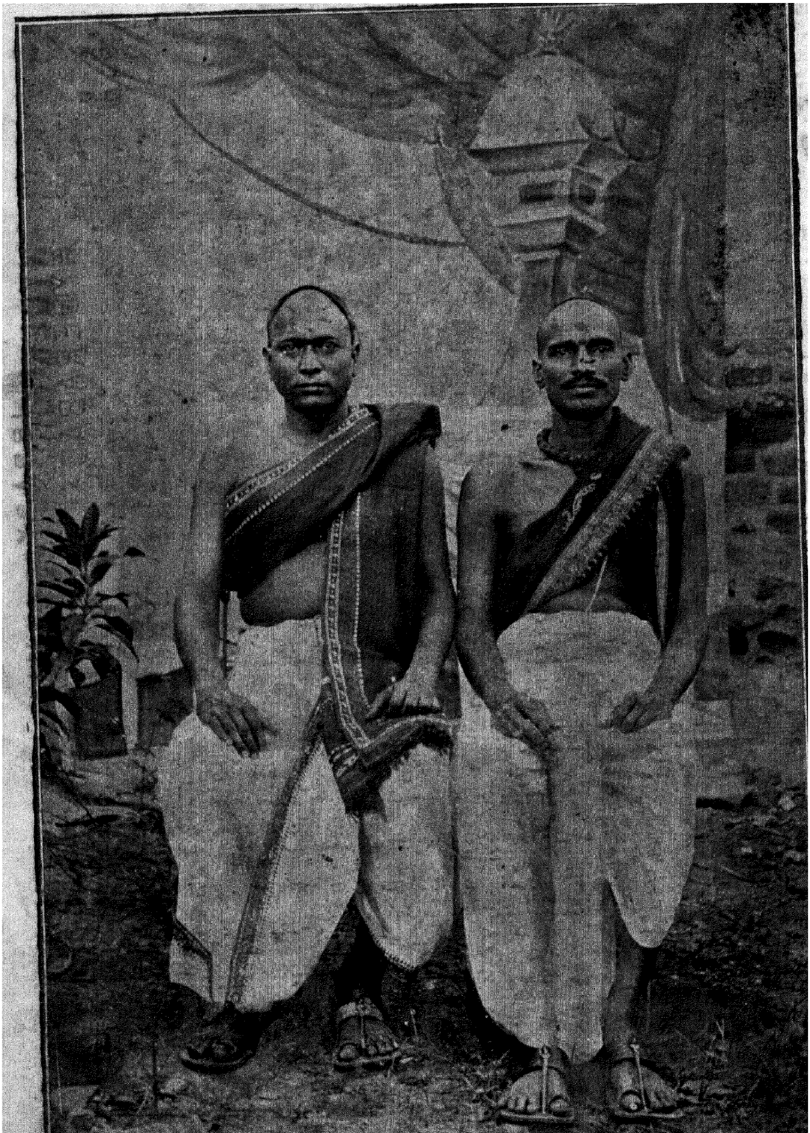

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు,

శతావధానులు.

ఉపోద్ఘాతము.

—:o:—

చదువరులారా!

ఈ మా పాండవాశ్వమేధ నాటకమునకు ద్వితీయ ముద్రణమునందలి పీఠిక చాలవిస్తరించి లిఖింపఁబడుటయేకాక ప్రతిపుటయందును బ్రతిపక్షులొనర్చు శంకలకు సంబంధించిన సమాధానములనుగూడ లిఖించియుంటిమి. ఆ ప్రతిపక్షులెవరో యెందులకు వారట్లు లిఖించిరో లోవగు వంశయములు గీరతమువలన నిదివఱకే సర్వజనవిదితమైయుంటంజేసి యిందుమరల నాప్రసంగము నెత్తవలసినదిలేదు. ప్రతిపక్షుల యాక్షేపణగ్రంథముపేరు శతఘ్ని. మాసమాధానగ్రంథముపేరు పాశుపతము. మరల దీనిపై ప్రతిపక్షులు పరాస్తపాశుపతమని యేమోకొంతవ్రాయుటయు దానిపై పురశ్చరణమును మేము వ్రాసి మండలించుటయుంగూడ సుప్రసిద్ధమే కానవలయువారందందుఁ జూడఁగోరెదము. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాపాశుపతము నిందు ముద్రింపక విడిచినను మాకునితరులతో నడచిన వాదోపవాదములకు సంబంధించిన యంశముల నెల్లఁ గ్రోడీకరించి యొకపాత్రముగా నచిరంబుననె ముద్రింపనెంచితిమి. మఱియు నీయశ్వమేధనాటకముపైని యిపుడుదాహరించిన విమర్శనమంత నిస్సారముగాదు కాని యేమైనను సపారమనుటకుఁదగని వేఱొకవిమర్శనము నేఁటికి సుమారు రెండు వత్సరములనాఁడు బయలువెడలి యదియును వెనువెంబడిగ మాచే ఖండింపఁబడినది. ఈవాదోపవాదములు సమదర్శినియను పత్రికలో జరిగియుంటచే వలయువారద్దాని కతన నెఱుఁగఁగలరని యూహించుచుంగూడ మేమిపుడెత్త నేలేదు. మొట్టమొదటి విమర్శనములో నిజముగా మేము పొరఁబడిన స్థలమొకటికలదు. అదిగూడ దైవము మాయందుంటంజేసి మాచేనన్యథాగతిని సమర్థింపఁబడినది. అదిమాత్రమిట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

(I) మరుద్భూపాలునిది, (పంచమాంకము)

ఇచ్చోట "మరుత్తభూపాలునిది" అని యుండవలయునని ప్రతిపక్షుల యాశయము. అది న్యాయమేయైనను. మేము—

మరుద్భూపాల శబ్దమునకు

శివుఁడని యర్థముచెప్పి విషయమెల్ల నన్యథాకరించి ప్రతిపక్షులకు వాకట్టు కల్పించుట యీక్రింది శ్లోకమును జ్ఞప్తికిఁ దేకమానదు.

"శ్లో॥ విదుషాం నివహైరిహైకమత్యా। ద్యదదుష్టం నిరటంకి యచ్చదుష్టం
మయిజల్పతికల్పనాధినాథే। రఘునాథేమనుతాం తదన్యథైవ"

ఇయ్యెడల మేము సమర్థించిన సమర్థనమున కాధారభూతమైన యంశమును జదువరులు భారతమున, అశ్వమేధపర్వమున, ప్రథమాశ్వాసమునఁ జదువఁగలరని యిట నుదాహరింపలేదు. ఇటీవల నిన్న మొన్న బయలుదేరిన విమర్శనము నిందుదాహరింపకున్నను ఆవిమర్శకులకు వాకట్టు కల్పించిన విధానమును మాత్రము క్రింద సంగ్రహముగా వివరించుచున్నాను. ఈవిమర్శనము మొదటివిమర్శనమువలె దురుద్దేశముతో బయలువెడలినది కాకపోయినను శంకలుమాత్రమున్నయి—

కుశంకలు

ఈ హేతువుచేఁ గొంతకాలము పత్రికావాదము నడచిన పిమ్మట నొక యుక్తి చేయఁబడినది. దాని స్వరూపమిట్టిది.

"అయ్యా? మీరిదేరీతిని విమర్శించు నెడల నేభాషయందుఁగాని యేకవికవిత్వమునందుఁగాని యేలేశమునుగూడ నిల్చునదియుండనేయుండదు. అట్లు మీరు నిల్చెడిది యుండునని నమ్మకమున్నచో సంస్కృతాంధ్రభాషలలో నేమహాకవి కవిత్వమునుండియైని యొకశ్లోకమునో యొకపద్యమునో నాకొసఁగుఁడు. దానిని నేను మీవిమర్శనపు ఫక్కి ననుకరించి పాడుచేసి మీకుఁజూపఁగలను"

అను నర్థమొసఁగు మాటలను లిఖింపఁగా విమర్శకులు.

"శ్లో॥ అస్మాన్ సాధు విచింత్య సంయమధనాన్"

అను శాకుంతలనాటకమందలి శ్లోకమును నాకొసఁగిరి. వెంటనే వారివిమర్శనపు ఫక్కి ననుసరించి యాసుప్రసిద్ధ శ్లోకార్థమును సర్వాసహ్యమగునట్లు పాడుచేసి వారికిఁజూపఁగా వారంతటితో వాదమునుండి విరమించిరి.

"వాద దౌర్బల్యమేకాని వాదదౌర్బల్యముండదు" అని పెద్దలు చెప్పుదురు, కావున నింతమాత్రమున మా యీనాటకము సర్వానవద్యమని చెప్పఁజాలము కాని యిప్పటికి దీనింగూర్చి జరిగిన చరిత్రాంశమును జదువరులు తెలిసికొనుటకే ఆ యీ యంశములు లిఖింపఁబడినవి. నేను స్వయముగా ప్రూఫు దిద్దికొనునప్పుడే శుద్ధప్రతిక వేయక తప్పెడిదిగాదు. అట్టిచో క్షీరకంఠుఁడగు మాతిరుపతిశాస్త్రిగారికొమరుఁడు వేంకటావధాని ప్రూఫురీడరుగానున్న యీముద్రణమున శుద్ధప్రతిక కవకాశమేలేకుండెడిని. కావున నింతతో నుపోద్ఘాతమును ముగించుచు ముఖ్యమైన సవరణల క్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి,
శతావధాని.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః

పాండవాశ్వమేధము.

తిరుపతి వేంకటీయము.

(నాటకము)

(ప్రథమాంకము)

(నాంది)

ఉ॥ భారతసంగరాంతమునఁ బాండుతనూభవు లందు దుఃఖపుం
భారము దీర్చి వారల కపారపురాజ్యమునిచ్చి యుత్తరా
దారకు సేమ మారసి పదంపడి వారల నశ్వమేధసం
చారులఁ జేయుకృష్ణుఁడు కృపన్ముదితో మ్మగళమ్ము లీవుతన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర॥ మారిష! ఏల యీయాలస్యము? ఇటు రమ్ము.

మారి॥ (ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని, ఆలస్యమున కేమున్నది.

సూత్ర॥ ఎవరితోడనో యేవోమాటలతో వివాదించుచున్నటు లున్నావు?

మారి॥ (తనలో) ఇంతపట్టు వినిపించినదే! (ప్రకాశముగా) ఇంక నెవరున్నారు? మన మైత్రేయుఁడు.

సూత్ర॥ పాపము శాంతించుఁగాక, గురువుతో గ్రుద్దులాడ మొదలుపెట్టితివే! అందునను ఏగురువునకు గ్రహమ్మున మనమిట్టి రంగస్థలమున నిర్భయమ్ముగ నిలువఁగలిగితిమో అట్టిభారతగురువుతోడ నేనా కలహించుట

మారి॥ (తనలో) భారతగురువెవరు? ద్రోణాచార్యులాయేమి? (యోజించి) కాదు భరతశాస్త్రిగురువు కాఁబోలును (ప్రకాశము) గురువుతోఁ గాదు గురుపుత్రునితో.

సూత్ర॥ ఓహో! ఔదియా! నీతెలివి.

క॥ గురునకు గురుసుతునకు నంతరముండునె వెట్టిగాని తత్తనయుని న
గ్గురునిబలె నరయనేరని, మొఱకులు గూలుదురు నరకమున నిక్కముగన్

మారి॥ (గర్వముతో) సమయమువచ్చినచో నేను గురువునే లెక్కించువాఁడనుగాను, నాకితఁడు లక్ష్యమా!

సూత్ర॥ (నవ్వుచు) అవును తల్లిచెవులు తెంచువానికి పినతల్లిచెవులు బీఱపువ్వులును గావఁట. సరే యింతకును గలహమెందుకుఁ దటస్థించినది?

మారి॥ ఎందుకా? ఎందుకేమిటి దుర్మార్గులకు, నిన్నరాత్రి నిదురఁబోవుచున్న మా పిల్లల నితఁడు కొట్టినాఁడఁట.

సూత్రి॥ అతఁడేమంత యవివేకి కాఁడే! నిదురబోవువారి నెందుకుఁగొట్టును? ఎట్టివారి నేని యింతకుఁ గొట్టవలసిన యవసరమేమి? ఇది నమ్మఁదగినదికాదు ఈలాగని నీతోఁ జెప్పినవారెవ్వరు?

మారి॥ మాయింటి యజమాని పుట్టింటి నౌకరు, ఆపైని నాభార్యకుఁ గోపము వచ్చి యతని నెట్లైని యవమానింపకతప్పదనియు, నందులకు జరిమానాగా నాతని శిరోభూషణము దెమ్మనియుఁ బట్టుపట్టినది.

సూత్రి॥ ఆఁడువాండ్ల మాటలను బుచ్చుకొని మనము యుక్తాయుక్తములు విడిచి కలహమునకుఁ గాలుద్రివ్వవచ్చునా?

మారి॥ నేను గలహము కూడదనియే నేర్పుగా నే యడిగించినాఁడను.

సూత్రి॥ (కోపముతో) ఛీ! ఛీ! ఇంకను సిగ్గులేక యేమోచెప్పఁబోవుచున్నావు. గురుద్రవ్యాపహారముకూడ నీ కుచితమనితోఁచినదా? (తనలో) ఓహో ఈ ప్రశంసలోఁ బ్రకృతము మఱచితినే! (ప్రకాశము) సరె దానింగుఱించి పిదప మాటలాడికొందముగాని ఈనాఁడు మనము ప్రదర్శింపఁదగిన నాటకమెయ్యది

మారి॥ పాండవాశ్వమేధమని యూహించితిని.

సూత్రి॥ ఎట్లు?

మారి॥ మీరొనరించిన నాందినిబట్టి.

సూత్రి॥ చక్కఁగాఁ బోల్చితివి. ఈ గ్రహింపువలననే కాఁబోలును, మీరు తెరలో మొదటియంకము నప్పుడే కొంత ప్రదర్శించినారు.

మారి॥ (తనలో) ఓహో! ఈతఁడింకను అవిషయమై నన్నెత్తిపొడుచుచు నేయున్నాడే (యోజించి) అయినను ఇప్పట్ల నాకిది యనుగ్రహమే (ప్రకాశము) అవును పాండవులకన్న మన మెక్కువవారమా యేమి? వారు తపొనరించిన గురుపుత్రునిఁ బరాభవింపఁ బయత్నింపలేదా?

(తెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాఁడు?

సూత్రి॥ (అనాకర్ణితముగా) సరే, యీ పోలికల కేమిగాని మనము కవుల ప్రశంస బొత్తిగా సభాస్తారులకు శ్రుతపఱపమైతిమే.

మారి॥ ఈకవులంగుఱించి వేరే మనము చెప్పనక్కఱలేదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు శతావధానులు చర్లబ్రహ్మయ శాస్త్రిలవారి శిష్యులు అనిన నెల్లరును నెఱిఁగియే యుందురు.

సూత్ర॥ అవును ఆమాటనిజమే వీరు సుప్రసిద్ధులే వీరలిదివఱకనేక గ్రంథము లొనర్చి యున్నవారలు.

(మరలఁ దెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాఁడు?

మారి॥ (ఆకర్ణించి) అదుగో చూచితివా? ఇప్పటికిని విరమింపక మైత్రేయుఁడు నాపైఁ గయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్వుచు నేయున్నాఁడు.

సూత్ర॥ (నవ్వి) నీ గొడవనీది, అతఁడు మైత్రేయుఁడు గాఁడు అశ్వత్థామ, మన మీపాటికిఁ బోవుదము, (నిష్క్రమింతురు) ఇది ప్రస్తావన.

(అంతఁ గత్తి చేతఁబట్టుకొని రక్తసిక్తాంగుఁడై యశ్వత్థామ
కృపకృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించును.)

అశ్వ॥ (క్రోధావేశసంతోషములతో)

ఉ॥ శత్రుల నెల్లఁ జక్కడఁచి స్వామిఋణమ్మును దీర్పఁగంటి స
త్పుత్రుఁడ నైతిఁ దండ్రితలఁ ద్రుంచినఘస్మరు నగ్గణించి లో
కత్రయ రాజ్యమిచ్చినను గా దిఁక నింతటికన్న మోద, మీ
గాత్రముతోడఁ జేయఁదగు కార్యము లేదిఁక నాకు నెయ్యెడన్॥

(కొంచెమాలోచించి) లేకేమి? పాండవఘాతకులును గృష్ణసాత్యకులును గూడ నీవేమముతోడనే వధింపఁదగినవారు. (తూర్పుదిక్కు చూచి) ఇంకను గొంత రాత్రి మిగిలియే యున్నది. ప్రభాత మగునంతవఱకును మహేశ్వరుని వర మనుసరింపఁదగినదే. (వెనుకకు మరలి) సఖా! దుర్యోధన! ఇదుగో నీ మనమ్మున నున్న కోఱ్కెతీర్ప గురుపుత్రుం డేగుచున్నవాఁడు. సజీవుండవై యున్న నీకీవార్త వినిపింపని నన్ను మన్నింపుము. భీమగదాఘాతంబులనలిగియున్న నీవీమాత్రయు వార్తకేని నోఁచవేమో యని వారల వెదకక త్వరగా జరిగినవట్టు వినిపింపవచ్చితిని. కానిమ్ము,

క॥ పాండవులమరణ మదిగొ, కొండుక్ దక్కంగ వింటెకాదె! కడమ నీ
పిండంబులపై ధారకు, నుండుక్ దప్పేమి? యిదియు నొక సంతసమే.
ఓరీ! ధర్మజ భీమార్జున నకులసహదేవులార?

ఉ॥ మాయలమారి కృష్ణుఁడు ప్రమాదము దప్పఁగఁ జేయఁ బోలు నీ
రేయి యపాండవంబు నొనరించినవాఁడని లేక యున్న, మా
రేయుడ నేని యున్న నిదు రేగుఁడు నేనిదె సన్న్యసింపఁగా
నాయిత మైతినీ కొదవ యున్నది నా కిఁక నుండకుండుటక్.

(చెవియొగ్గి) ఎక్కడను బ్రతిశబ్దము వినరాదు. పాఱుఁబోతులు ప్రత్యుత్తర మెందు కొసంగుదురు.

చ॥ ప్రాదమున డాఁగెనంచు నృపు నాఱడికూఁతలుకూసినట్టి మీ
రెదురిపుడేల రారుర, ఖుహీ! యిది పౌరుషమౌనరోరి? దు
ర్మద మదియేడఁ బోయెనుర మాటున భీతిలి డాఁగుకన్నఁ జ
చ్చి దివికిఁ జేరుటొప్పదె యిసీ! యభిమానములేదె పందలే.

ఎక్కడ డాగుదురో చూచెదంగాక మిమ్మితఁడు శేషము మిగుల్చు వాఁడను కొంటిరే. (పోఁబోవును.)

కృపా॥ (నడుము గట్టిగా వెనుకనుండి పట్టుకొని) గురునందనా! శాంతింపుము శాంతింపుము. పాటిపోయినను వచ్చినను నొకటియేకదా! ఎందు కీయకాండ తాండవము.

అశ్వ॥ మామా! నీకు నమస్కారము నన్నీపట్టున నడ్డగింపకుము.

కృపా॥ ఇంతకన్నను విజయి వగుదువు కాక, ప్రభాతము కావచ్చినది. ఇప్పుడిఁక వారల వెదకుటకు వ్యవధి లేదు. శాంతింపుము.

అశ్వ॥ ఏమి! యింతకన్నను విజయమా?

శా॥ చంపీచంపని రీతిఁ జంపితిని దృష్టద్యుమ్ను, సైన్యమ్ములన్
గుంపుల్ గుంపులుగాఁగఁ గూల్చితిని, నేగుర్పాండవుల్ దక్క నూ
యింపన్ జేసితిఁ బోటుమానిసుల, నాకీ వాఁటి కయ్యమ్మునం
దింపే పుట్టె దెదుర్కొనన్ గడఁగు వారెందున్ గనన్ రామిచే.

కృత॥ గురునందనా! అప్పటి మాటట్లులుంచుము. ఇప్పుడుమాత్రము నిన్నెవరేనిఁ దేటి పాటిఁ జూడఁగలరా?

తే॥ గీ॥ కట్టుపుట్టమ్ము లెల్ల రక్తమున నిండి, నిదుర లేమిని గన్నుల నెత్తురులఁ
బూల నిండు నశోకపు భూరుహమ్ము, ననుకరించు నినున్ గన నడలుపుట్టు

కృపా॥ కుమారా! నీవింతకుమున్ను చెప్పినదే యైనను విస్పష్టముగాఁ దెలియమిని మరల నడుగుచున్నాఁడను ఉపపాండవు లేమైరి?

అశ్వ॥ ఏమైరా? మేనమామలకుఁ దోడైరి.

కృపా॥ శివశివా! ఎంతపాతకము నొనరించితివి!

అశ్వ॥ (వెడనవ్వుతో) పాతకము గాక ఇందొకటి పుణ్యమున్నదా!

ఉ॥ పాపమొ పుణ్యమో వినుమపాండవమున్ బొనరించుపూంటె నే
నీపనిఁ బూనితిన్, మిగిలి రేవురు వారలు, వారిఁ జంపుటే
యూపసి చాలురన్ గడపు, టేపయి వారలు రాజ్యమేలఁగా
నోపరు, దీనిచే మన సుయోధను చిత్తము సంతసిల్లెడున్.

ఇఁక నేనీ పాపోప శాంతికై తపంబు చేసికొన నేగెదంగాని మీరీశుభవార్త పుత్రశోకాతురుండగు నాంబికేయున కెఱింగించి యూఱడింపుదురుగాక!

ఉభయులు॥ మంచిది (వెళ్ళఁబోవుదురు.)

అశ్వ॥ మామా! మాట, రారాజుతో నిందాఁక నీమాట చెప్పితివా?

కృపా॥ ఏమాట?

"శ॥ ధృష్టద్యుమ్నుని నీకు న, నిష్ఠుని నిద్రించి యున్నయెడ నెన్నోన్న
కష్టములు పెట్టి తుదకు నికృష్టంపుం జంపుఁ జంపి గడపితి నకుమా.
ఇట్లు పుణ్యలోకగతుఁడగు మాతండ్రితోఁ జెప్పు" మనితినా?

అశ్వ॥ అవును.

కృపా॥ చెప్పితివి మాకు బాగుగ జ్ఞాపకమున్నది.

కృత॥ ఇదియే కాదు. తక్కిన మనరాజులనందఱిని గూడ నడిగితి ననిసయితము చెప్పుమంటివి. నీవీ క్రోధావేశముచే నిప్పుడు మఱచితివి.

అశ్వ॥ అట్లైనఁ గృతకృత్యుఁడనైతిని. మీరు చనుఁడు. నేనునుం బోవుచున్నాను. (కృపకృతవర్మలు నిష్క్రమింతురు.) (అశ్వత్థామ కొంతవఱకునడచి తనలో) అప్పుడే భగవంతుండగు సూర్యుఁ డుదయించినాఁడే?

క॥ మందేహు లనెడిరక్కసు, లందఱినిం దునిమి రక్తమది తన దేహం
బం దెల్లనిండ రవి నా, చందమునన్ సత్పదవిఁ జనియెడి నదుగో.

అవును ఇంతకన్న సన్మార్గమేయుండును సన్న్యస్తశస్త్రుండనై తపంబున కేగుమంటేఁగదా? (దృష్టినిగుడ్చి) అదుగో ద్వైపాయనాశ్రమము. ఇఁక ఖడ్గ మెందుకు? (ఖడ్గమునుద్దేశించి)

ఉ॥ భాగములన్ వధించెడికసాయి విధమ్మునఁ గుత్తుకల్ దెగం
గాఁ గెరలించి రక్తమును గంఠము నిండఁగ సారెసారెకున్
ద్రాగితి తృప్తినొందితి పినాకిపదమ్ముల వ్రాలి మ్రొక్కి నా
యాగతి నెల్లదెల్పఁ జనుమీ యిఁక నిన్నుఁ బరిత్యజించితిన్.

(ఖడ్గమును బాఱవైచి పరిక్రమించి) ఇదుగో ద్వైపాయనాశ్రమమ్మునకే వచ్చితినిఁక నిమ్మునులతోఁ గూడి వారు చెప్పినచొప్పున నిష్పాతకమ్మునకుఁ బ్రతికార మ్మొనర్చుకొనియెద. (వైమనస్యముతో జందెము చేతఁబట్టుకొని)

క॥ పుట్టినది బ్రాహ్మకుల మెటు, పట్టించితి వాయుధమ్ముఁ బట్టించితి వో
యిట్టిపనులు సేయింతురె, కట్టా! యజ్ఞోపవీతకమ? దయవలదే?

(తెరలో)

మ॥ గురుపుత్రుం డని మీకు సందియము గల్గుం గాక భీముండు ము
ష్కరులన్ సైఁచెడివాఁడు గాఁడు గురువౌఁ గాకన్యుడౌఁ గాక దు
శ్చరితున్ జంపక యున్నరాజు చెము వాత్సల్యమ్ము లేనట్టియి
ద్దురితాత్మున్ వధియించి ద్రౌపదికి సంతోషమ్ము గావించెదన్.

(కృష్ణార్జునులతో భీముఁడు ప్రవేశించును)

అశ్వ॥ కానిమ్ము దీని కేమి, మంచిపనియే చేయించితివిలే,

తే॥ గీ॥ పరశురాముండు సునురాజవరుల నెల్లఁ,దునిమెనని చెప్పుటదికొంతతుత్రిప్పు
పట్టె, మరలఁబోగ రెక్కనీరాచమండలంబు, తిరిగియును బ్రహ్మతేజమ్ముదెలిపితీవు

అమ్మహాత్ముఁడు పోవుగతి కేయేనునుం బోవుదుఁగాక. (సంశయముతో) అయంగ
శమూశాంతించుఁ గాక. అతడుతుట్టతుదకుఁ గురువంశజుఁ డగుభీష్మునిచే నవ
మానింపఁ బడియె నట్టునాకునుంగలిగెడి ననిస్ఫురించుచున్న దే! (ధైర్యముతో)
కానిమ్ము బ్రహ్మశిరోస్త్రింబు నాయొద్ద నున్నంతవరకు నీకుఁ బంశజులగునర్జు
నుండును గిర్జునుండును, భీముండును గీయుంతును వన్నేమి సేయగలరు.

(నిష్క్రమించును.)

భీము॥ బావా? యమునందన? నీవింతమెల్లగా రథమునడపినంగాదు త్వరగాఁబోవ
నిమ్ము. లేదా నేను ముందుకేగెదను. మీరు వెనుకరండు. ("గురుపుత్రుండు"
అనునది మరలఁ జదవి పోఁ బోవును.)

కృష్ణు॥ (చేయి పట్టుకొని) బావా?

చ॥ గురుసుతుఁ డన్న నేమియనుకొంటివో! ద్రోణునికన్న నెక్కుడే
వ్వరికి నవస్యుఁ డీవు బలవంతుడవే యనుకొమ్ము మైననుక్
ద్వరపడు టొప్పునే! యుతనిదర్ప మెఱుంగనిదే! యుపాయముక్
బఱపినఁ గాక మత్తకరిఁ బట్టకొనన్ వశ మౌనె? యేరికిన్.

భీము॥ (కోపముతో) ఏమంటివి?

క॥ ఏమంటివి గురుసుతుఁడా, నాముందఱ నిల్చువాఁడు నాగద యశ్వ
త్థామను గిశ్వత్థామను, భూమికిబలియొందె దీనిపాగ రెఱుఁగనిదే,

అర్జు॥ అన్నయ్యా! శాంతింపుము.

తే॥గీ॥ ఆతఁడుచిరజీవి వివిధశస్త్రాస్త్రవేది, యుతనిఁజంపఁగ మనకెట్టులలవియగును,
పరిభవమొనర్చి ద్రుపదాత్మభవకుదుఃఖ, భరముదీర్చుటయే పెద్దభరముతుదకు

క॥ ఇరువురము సూనమ్ముగ, గురునొద్దన్ జదివితిమి యగుం బుత్రుండా
గురున కతండే శిష్యుఁడ, నిరువురకున్ భేద మింత యుటనుండుఁ జుమీ.

చ॥ అతఁ డిటువంటివాఁ నిక్కమెయి నాపాపభూమికి బుద్ధిపూర్వక
స్థితి నరుదేఁడు వచ్చును దేనెపి చేఁతయొ లేదు నేఁడు దు

ర్మతి యగునా సుయోధనుపరాభవమున్ విని స్వామియప్పు దీ
ర్ఘతలఁపు వృత్తి యిప్పనికిఁ జొచ్చెనతం డతిరౌద్రమూర్తియై.

కృష్ణ॥ సంశయమేమి? వెనుక నారాయణాస్త్రమ్ము ప్రయోగించినప్పు డేమైనది? అది యీతఁడు మాత్రమెఱుఁగనిదా? భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామలు నల్వురును మన కజేయులే. అయినను, అందు రెండు సముద్రమ్ముల నాయాయి యుపాయమ్ములం జేసి దాఁటితిమి. తక్కురెంటితో మన కిప్పుడంత యవసరమే లేకపోయినది. ఇప్పుడిప్పనియైనను,

క॥ అనయమతి యైనదుర్యో, ధను పంపునఁ జేసెఁ గాని తనయంతన తా
నొనరించునె గురుసుతుఁ డేం, దును ధర్మాధర్మపద్ధతులు నేరఁ డొకో.

అర్జు॥ సంశయమేమి? యెంతయోగ్యుల కైనను రాజనిరోధమ్మునఁ గొన్ని యకృత్యమ్ములు పొసఁగుచుండును.

చ॥ గురుఁడును భీష్ముఁడున్ మనకుఁ గూర్చెడివారలు కారె, వార లి
ర్వురుఁ జనుదేరె యుద్ధమునఁ బోరఁగఁ, జంపరె పెక్కుమంది, నె
వ్వరుఁ దమపూను వేషమును బట్టి చరించుట యొప్పదే! మతుల్
దిరుగవె! తన్మయుం బగుగతిన్ బవరంబు లొనర్పఁబట్టునన్.

కృష్ణ॥ నీవు చెప్పినదియే యిక్కడఁ దగియున్నది. నాటకములోని వేషధారులే యొకప్పుడు తన్మయు లగుచుఁ దత్తత్కృతులకు సిద్ధమగుదురు. అట్టిచో నిజముగా యుద్ధసన్నద్ధు లగువారి కాయాసమయమ్ముల బంధుత్వాదికంబు పొడకట్టునే?

భీమ॥ యుద్ధసన్నద్ధు లగువారిన్ జంపిన నీతఁ డపరాధి యే కాఁడు.

క॥ ఎదఁ జేయి వెట్టికొని పొరి, నిదురించెడివారిఁ బట్టి నింద్య మనక చం
పెదరట? శూరులు; లోకం, బిది మెచ్చునె? పరముగలదె! యిహ మెండెడి నే?

కృష్ణ॥ ఆతప్పున కే కదా! యితఁడు గురుపుత్త్రుం డైనను బరాభవింపవలసి వచ్చినది. (పరిక్రమింతురు)

అర్జు॥ అదుగో ద్వైపాయనాశ్రమము. అటఁ బారాశర్యమునీంద్రులు శిష్యసహితము గాఁ బుణ్యగోష్ఠిచేఁ గాలంబపనయించుచున్నారు. వారిదర్శింప వలసినచో గాని వారిప్పటిమనయుద్యమమ్మున కంతరాయ మొనరింతురు. కాన నిట నుండియే నమస్కరింపుదము. (రథమునుదిగుదురు నమస్కరింతురు)

భీము॥ (కొంతముందునడచి దృష్టినిగడ్చి) ఇదియే భాగీరథీతీరము మన మాతని నీయొ
డలనే వెదక వలయును.

కృష్ణు॥ అదుగో, యొకచిన్నసన్యాసి, కాఁడు కాఁడు అశ్వత్థామ.

తే॥గీ॥ కేలజపమాల మెయినిండ రాలుబూది, దండమునగమండలువుమోవిలదర్భలొప్ప
నయనములు మోడ్చి కృష్ణాజినంబుమీఁదఁ, గూరుచున్నాఁడుతపసియైగురునికొడుకు.

బావా! పవననందన!

చ॥ తనపొనరించు దుష్కృతికిఁ దద్దయుఁ బాండవు లగ్గి వత్తురో
యనుభయమో, యిసీ! ద్విజుఁడనై పొనరింపఁగ రానికృత్యముల్
బొనరిచినాఁడ నటంచు హృదయమో, ద్వయమో, గురునందనుల్ విర
క్తినిఁ గనఁజేయఁ బోలుఁ, బరికింపుము? యీతని దైనవేసముల్.

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించును.)

భీము॥ (పండ్లు పటపట గొఱుకుచు) నీవు మొదల నుడివిన హేతువే సరిగానున్నది
(ముందుకునడచుచు) ఓరీ! విప్రకులాధమ! భ్రూణహత్యాపరాయణ!

ఉ॥ ప్రాణకలాభిమాన మఱి భగ్నముగా నిసివేళఁ బోయి ని
ద్రాణులఁ జంపి దొంగవలెఁ దాపసివై యిట కేగుదెంచితే?
ద్రోణుప్రతిష్ఠ గంగఁ బడఁ ద్రోచితె? యింతన చావు దప్పునే?
ప్రాణము లింత తీపె? పసిబాలురఁ జంపితి వేమి? దుర్మతీ.

అశ్వ॥ (చూచి తనలో) ఓహో భీముఁడా! వెనుకఁ గృష్ణార్జునులుగూడనున్నట్లున్నా
రే! అగుం గాక వీరిలక్ష్య మేమి? (ఊరకొనును.)

భీము॥ తే॥గీ॥ లేచిరావేమి దొరి? నీపీఁచ మడఁతు, నీచపుంబనిఁ జేసియు నేమమేల?
గురుసుతుండవటంచూరకొందుమనుచుఁ, దలఁపఁబోకుమ? యూదారితప్పనేఁడు

చ॥ చదివితి వేమి సార్థకము? శాస్త్రము వేదము విల్లువిద్దెలున్,
మది నొకయింత యున్ దయ యు మానము లేనివివేకహీనపుం
బ్రదుకు నుగణ్యమే? యెటుకఁ బాతిన వెయ్యెడ సొచ్చినన్ క్షమిం
పదు గద! నే క్షమించినను మద్గద, యోరి? దయావిహీనుఁడా?.

(కృష్ణార్జునులు సమీపించుచున్నారు.)

అశ్వ॥ (తనలో) మనమూరకున్నను ఈతఁడూరకొనునట్లులేదు. ఈ ప్రేలరి కిదియే
యుత్తరం బగుఁగాక (తృణమునభిమంత్రించి) తల్లీ! బ్రహ్మశిరంబ?.

చ॥ ధర కలిగెం గదా! యనెడిదర్పమునన్ బొగరెక్కి "దేవునై
గురువునునై," యనుంగతిని గ్రొవ్విచరించెడి యుద్ధురాత్ములన్
బొరిగొని నాదుపూన్కి మెయిభూమి సపాండవమున్ బొనర్చి య
క్కురుకులనాథుచిత్తమునకున్ ముదమున్ దనుకంగఁ జేయుదున్.

(విడచును.)

కృష్ణు॥ (తత్తఱముతో) అర్జునా? అర్జున!

ఉ॥ పావనిపల్కులన్ గనలి బ్రహ్మశిరంబు సరంభుఁడై మహీ
దేవసుతుండు నించె, నిది ద్రిప్పఁగ నాకును నీకునున్ మహా
దేవునకున్ గడింది, వెస దీనికి దీని పంపు మయ్య, యా
పైవిధి చూమకొంద, మదె పావని చచ్చెడిఁ జచ్చెడిన్ సఖా.

అర్జు—(శరమభిమంత్రించి విడిచి)

శా॥ అమ్మా! బ్రహ్మశిరంబ, నాగురుఁడు ద్రోణాచార్యపుత్రుండు జీ
వమ్మం బాయక యుండఁగా వలయు, మావంశమ్మునన్ మేము సౌ
ఖ్యమ్ముల్ గాంచవలెన్, బ్రపంచమునకున్ గష్టమ్ము రా రాదు నీ
విమ్మై నన్ననుగ్రహించి చనుమీ? యీయస్త్రమున్ ద్రిప్పుమీ?

(తెరలో) ఓహో సాత్యవతేయ? దగ్గఱ నుండియు నిట్టిపని చూచుచునూరకుంటి వేమి? వారింపుము. వారింపుము.

వ్యా॥ (ప్రవేశించి ఆకాశమువంకఁజూచి తనలో) ఓహో! నారదుఁవారివాక్యము లాయివి;

నార॥ (ప్రవేశించి) ఓ అశ్వత్థామార్జునులార!

కం॥ ఇప్పటికి నెన్నియుద్ధము, లిప్పుడమిం జరిగె? నెవ్వరేనియు దీనిం
గుప్పిరె? యిది జగ మడఁపదె?. యిప్పాపపుఁబనికి మీర లెట్లొప్పితిరో?

వ్యా॥ అర్జునా! క॥ గురువన గురుసుతుఁడన నొక్కరూపు గాకున్నె? యతఁడు
కనలిన మనకుం ద్వరపడుటు చితమె? శరమున్, మరలింపుము గాక జగము
మాయించెదవే?.

అర్జు॥ (వినయముగా మహాత్ములారా? క్షమించి నామనవి చిత్తగింపవలయు.

క॥ మీయానఁ గట్టుపడి నే, నాయస్త్రము గ్రమ్మఱింతు, నతఁ డారీతిన్
జేయునొ చేయఁడొ యది మీ, రేయూహింపంగవలెఁ జూడి? దయకలిమిన్

(అస్త్రమువంకఁ జూచి) అస్త్రరాజమా!

తే॥గీ॥ గురువునెడ భక్తిఁ గలనేని కుశలత నప్పుఁ, బనికిఁ జొరనేని భీతులఁ జెనక నేని
నిన్ను నమ్మి పూజించితి నేని శాంతిఁ, జెంది లోకహితంబు సేసెదవుగాక.

నార॥ కుమారా! నీయస్త్రమును గూడ నుపసంహరింపుము.

అశ్వ॥ ఇదుగో యుపసంహరింపుచున్నాఁడను. (తనలో)

గీ॥ అతఁడు దేవాంశసంభవుఁ డగుటఁ జేసి, యధికగురుపాదనిరతాత్ముఁ డగుటఁ జేసి
యుపశమింపఁగ నేర్చె నాకుపశమింప, రాదు, చేసెడిదేమి? యీమీఁద నేను

ఇట్లగుంగాక (ప్రకాశముగ) మహాత్ములారా! వినుండు.

చ॥ ఎఱుఁగుదు నిట్టియస్త్రమును నేయుట తప్పని, రాజరాజు నాఁ
బరఁగు సుయోధనుని శిరము వ్రయ్యఁగఁ దన్నినదానిచేఁ గ్రుధా
భరము సహింప లేక యిది పాండవులన్ గడతేర్పఁ బంపె నేఁ
బఱపితి, లోక మీశరము వారికిఁ దాకుటె గాక యుండుతన్.

వ్యా॥ ధర్మాత్ములగుపాండవుల వధించుట నీతరము గాదు. మామాటవిని మరలింపుము, మఱియు నింకొకటి వినుము.

తే॥గీ॥ పోరు దుర్యోధనునితోడఁ దీఱె మీకు, నిరువురకు నాలమియ్యది యెందుకొఱకు?

నార॥ ఎందుకొఱకన నేల? ఇతఁ డొనర్చినకార్యమునుబట్టి సహేతుకమే యయినను ఏదో యొకవిధమున సంధి యగుట శ్రేయము.

వ్యా॥ (ఆలోచించి) గురునందనా! యెవరేని నీది తప్పనక తీఱదు. సత్యప్రతిజ్ఞులగు పార్థులు మిన్నక పోవువారు గారు, కావున

తే॥ గీ॥ నీశిరోమణి వారికీ నేర్చితేని, సంధి యగు నింతకొండు ప్రసంగ మిందు

అశ్వ॥ (తనలో) ఓహో! మును లెంతపక్షపాతముగాఁ దగవు దిద్దుచున్నారు. అగుఁగాక మునిసైతింగదా! ఇఁకవైరము తెగదు, ఈమణితో నాకేమియవసరము? (ప్రకాశముగా)

చ॥ కురుపతిఁ గెల్చి రత్నములు కొల్లలుగాఁ గొనివచ్చి ధర్మభూ
వరునకు నిట్టిరత్న మొకఁ డొంతియె? విప్రులద్రవ్యమున్ గ్రహిం
చిరె? తెగడన్ దలంచు నృపశేఖరు, లిచ్చితి దీని సోమునీ
శ్వర! భవదర్పితమ్ముగ, భవద్వచనం బవిలంఘ్య మాటచే.

ఇద్దానిధరించువారలకు నాఁకలి యుం దప్పియు శ్రాంతియు నెప్పుడును జనింపవు

ఇట్టి నాప్రాణమ్ము నిచ్చియు నీకు శాంతి యెట్లు పొందనేర్తువు? (కోపముతో)

తే॥ గీ॥ బ్రాహ్మణస్వాపహారమ్ము పాండవులకు, వేడ్క-గావున నది పాండవేయ
దార, గర్భముల నెల్ల హరియించుఁగాక పిదప, శాంతిగనుఁగాక కనుఁగాక
సంతసంబు.

కృష్ణు॥ (తనలో) ఓహో! యీదురాత్ముఁడు మరల నస్త్రమును బ్రజ్వలింపఁజేయు
చున్నాఁడే!

మునులు॥ అందొక్కటి మావచనంబున నిలుచుఁగాక.

కృష్ణు॥ విధిగా నట్లగుంగాక

అశ్వ॥ (తనలో) ఉత్తరాగర్భముగాఁబోలును (ప్రకాశముగా) మీపక్షపాతవచనమ్ము
లిప్పట్ల సాఁగవు.

ఉ॥ మీరు ను మీరు నుంగలసి మెల్లఁగఁ జల్లనిమాట లాడినం
దీకెడిపాటిగా దిది సుతీక్ష్ణము బ్రహ్మశిరోస్త్ర, ముత్తరా
దారకు గర్భమందు భసితం బొనరించెశీఁగాక దానిచేఁ
బోరిది యేల వచ్చెనని పొక్కుచు నుందురు గాక పాండవుల్॥

కృష్ణు॥ గురునందనా! యిటు చూడుము.

ఉ॥ నీదగునస్త్ర మిట్టి దని నేను నెఱుంగుదు నందుకే కదా!
నీదెస నింత చెప్పితిమి నీ వటు చంపెద వేని నానికే
నే దయఁ బ్రాణ మిచ్చితిని నీవిఁకఁ జేసెడి దేమి! పొమ్ము ఁకా
గాదన నేల! నీకుఁ దగుఁ గాకిది యొడ్లకు నెందుఁ జెల్లునే॥

ఆక్కుమరుండు నీమేనమామయొద్ద నే యస్త్రవిద్య నేర్చికొని భూమిం బరిపాలించుఁ
గాక. నీవిపాపమ్ముకన్ జేసి మూడువేలేండ్లన్న వస్త్రమ్ములు దొరకక దుర్గంధ
దూషితశరీరుండవై తిరుగుదువు గాక.

వ్యా॥ అదితప్పక యమోఘమ్మగుఁ గాక

అశ్వ॥ ఏమీ? నన్ను శపించితివిగా? నీకును నేను బ్రతిశాప మీ నేర్తును గాని అయ్య
ది నేఁట రేపట నొక్కపతివ్రతాశిరోమణిచేఁ గానైయుంటఁ జేసి యూ
రకుంటి.

చ॥ విదురునియింట విందనుచుఁ బెట్టితి సంధి చెడంగ; నాజిఁ గం
గుదురనివానిఁ బార్థుఁ బురికొల్పితి గీత లటంచుఁ జెప్పి, యూ

పరు గలవేళఁ గర్ణుపయిఁ బంపితి పార్థుశరంబు, చక్రముం
దుద కొకసారి పట్టితివి ద్రోహము లియ్యవి కావె? మాధవా.

ఇవియిట్లుండుంగాక.

చ॥ నరుఁ డతిధర్మతత్పరుఁ డనం దగునుత్తముఁ డయ్యు నీవచ
స్సరణిఁ బోఁగి కాదె విరసమ్ములు పెక్కు లొనర్చె, నాఁటిసం
గరమున సన్న సేయుటది కాపురుషుల్ పొనరించుకృత్యమా?
పరువు గలట్టియుత్తములపద్ధతియా? వివరింపుమో హరీ.

నీవు విష్ణ్వంశసంభూతుండ వగు మహానుభావుండ వగుటం జేసి నిన్నేమియు ననఁ గూడదు కాని యైనను యథార్థమునకుఁ దప్పుండఁ గూడదు గదా!

ఉ॥ కర్ణుఁడు దుర్ణయుం డనుచుఁ గౌరవనాథుని బాడు చేసె నీ
నిర్ణయ మాదరించి యవినీతులు పాండవులైరి, నీవునుం
గర్ణుఁడు లేక యున్నయెడఁ గౌరవపాండవయుద్ధ మున్నదే?
కర్ణుఁ డొకండె దుర్జనుఁడు గాఁడు సుమీ వసుదేవనందనా.

ఇఁక నొకమాట నీతోఁ జెప్పి విరమింప నెంచుకొన్నాఁడను. ఇదియుంగూడ సావధానంబుగ నాకర్ణింపుము.

ఉ॥ పావనుఁడైన ధర్మజునిఁ బట్టిపలార్చి నిరోధపెట్టి నా
చావు వచింపఁ జేసి కలశప్రభవుం గికురించి చంపి తీ
యేవపుఁ గార్యముల్ జగము నెల్లెడ నెవ్వ రెఱుంగనట్టివా
రీవిఁకఁ గోటిజన్మముల నెత్తిన సద్దురితమ్ము వాయునే.

ఇంకను నీదోసమ్ములనేకములు గలవు గాని నేఁ బోవుచుంటి క్షమించి నాయందు దయ యుంచుము. (నిష్క్రమించును.)

వ్యా॥ (రత్నమును భీమునికిచ్చి) నాయనా! పవమాననందన!

ఉ॥ ఈమణి నిచ్చి ద్రౌణిశిర మే యనుకొమ్మని చెప్పి పుత్రశో
కామయమగ్న యౌద్రుపదునాత్మజ నూఱడిలంగఁ బల్కుఁడ
కాకమిని ధర్మజుం డనుఁగన్నులు గామిను వేఁచి యుంద్రు మీ
రీమెయి నిల్వకే చనుఁడ యేమును బోయెద మిచ్ఛకమ్ముగన్.

(ధర్మరాజును ద్రౌపదియుఁ బ్రవేశింతురు.) (వ్యాసాదులు నిష్క్రమింతురు)

ద్రౌప॥ అయ్యో! కుమారులారా! అభిమన్యునిమృతి కే విచారించుచుండ మీరుఁగూడఁ

గన్గొంటిరా? అయ్యో! అన్నలారా! అయ్యోతండ్రీ! అక్కటా! పుట్టినది మొదలెన్నఁడును సుఖమెఱుఁగనైతిఁగదా! అన్నా! జూదమా! యెంత చేసితివి.

ధర్మ॥ దేవీ! యీయడిల్లుమాయడిల్లును, క్షత్రియపుత్త్రుల కిట్టిమరణమే యెప్పటికైన దటస్థించెడిది. (తనలో)

మ॥ గురులన్ జంపి కుమారులన్ గెడపి కౌరవ్యుల్ మన్నుగాఁ జేసి యి
క్కురువంశమ్మును బాండువంశమ్మును బొగ్గుల్ సేసి తేఱుంచు నిన్
జిరకాలమ్మునుండి రాజవరులు చ్ఛేదింపరైరో దురో
దరమా! నీదగు పేరెఱింగియును గట్టా! మోసపోతింజుమీ.

ద్రౌప॥ అయ్యో! యీమహాకృత్యము వలదని కృపాచార్యులైన బోధింపకపోయెఁ గాఁబోలును. తండ్రులారా! యెంతదుర్మార్గులనైతినోయి. (కృపాచార్యులు ప్రవేశించును)

కృపా॥ ద్రుపదరాజపుత్త్రీ! నేను బోధింపక పోయినవాఁడఁగాను. తల్లీ! యిదియంతయు నవశ్యంభావి యగుకాలపుదౌర్భాగ్యము, అట్లుకాదేని,

ఉ॥ ఏగురఁ బార్థులన్ మిము మెయిన్ దొలఁగించిన యాదవోత్తముం
డీగుటు దించుకం తెలుఁగఁడే? యిటు లాటకు నొప్పికాదె? తా
మేగడివేళ వీరి నిటనే దిగఁద్రోపుట, నాఁటఁ బాండవుల్
డాఁగిరి గాని ప్రాణములు దక్కుట దుర్లభ మేరికేనియున్.

ధర్మ॥ ఆచార్యా! యెప్పటికన్న నాఁటివిశేషమేమి?

కృపా॥ చెప్పెద నవధరింపుము.

చ॥ అటులు సుయోధనుం డనుప నయ్యెడ కేగెడివేళ మధ్య నొ
క్కట వికృతాకృతిన్ శివుఁడు గానఁగ నై తుదకున్ బ్రసన్నుఁడై
"యిటు విధిచోదితంబ యగు మీవు నిమిత్త" మటంచు ఖడ్గ మొ
క్కటి దయచేసి తా నతనికాయమునం దిమిడెన్ స్వయమ్ముగన్.

ధర్మ॥ వింటివా? పాంచాల రాజపుత్త్రీ! ఇది ప్రళయకాలరుద్రుం డొనర్చినకృత్యముగాని యశ్వత్థామది కాదుసుమీ.

ద్రౌప॥ మనుజులునిమిత్తమాత్రులుగాని అన్నింటికిని భగవంతుఁడేమూలము. అయ్యో! తండ్రులారా! మఱఁదులయందు దయగల్గు శ్రీకృష్ణునకు మీయందు దయలేక

పోవుటయు నాదురదృష్టమే.

ధర్మ॥ పతివ్రతా శిరోమణీ! ఇది యవశ్యంభావియే కానిచో,

ఉ॥ వెన్నుఁ డెఱుంగనట్టిపని వీసము నుండ, దెఱుంగనట్టి ధం
గి న్నటియించు భూధరము కేవలమాన్ హరియించుపొం బొఁదాఁ
బన్నవటించు వింటిఁ గురుపాండవయుద్ధ, మబద్ధమానె? యా
పన్నులఁ బ్రోచుశౌరి కిది భారమె! వీరల కాయు వుండినన్.

కృపా॥ సమస్తధర్మవేదు లగుమీవారలు చెప్పవలసినది లేశమునుంగాన రాదు. అమ్మా ద్రౌపదీ!

ఉ॥ ఏల సమస్తముం దెలిసి యిట్లు వృథా విలపించెదమ్మ? గో
పాలుఁడు నిన్నుఁ జెల్లెలిని బాలన సేయక మిన్న కుండునే?
నీ లోకయింతయున్న, నిడివిశ్వజనప్రియుంబు, కానిచో
నాలములోన లేనిగురునాత్మజుఁ డేమిటి కల్గఁగా వలెన్.

ద్రౌప॥ ఎందు కన్గిన నేమి. నాకడుపునఁ జిచ్చు పెట్టెనుగదా. అయ్యో! బ్రాహ్మణుఁడై పుట్టియిట్టియకృత్యమునకుఁ బాలుపడుట యెచ్చటనుగన్నదియు విన్నదియుఁ గాదు. కొడుకులారా! అప్పాపాత్ముఁడు మిమ్మెంత కష్టపెట్టిచంపెనోకదా!

ధర్మ॥ (ఆలోచించి) ఆచార్యా! యిఁకనొక్క బాహ్యకారణ మియ్యెడ లేకపోలేదు సుమీ!

చ॥ ద్రుపదునినాఁటనుండియును ద్రోణునికిం బడ, దక్కతమ్మునన్
ద్రుపదసుతుండు ద్రోణుతల ద్రుంచె నధర్మము గాఁగ. దానిచేఁ
గుపితమనస్కుఁడై యితడు కోలుమసంగెను సైన్యమెల్లఁ, గో
పపరివృతాత్ము లౌజనులు పాపముఁ బున్నెముఁ జూడ నేర్తురే.

కృపా॥ అవును. నీ వనినదియు యథార్థమే (పరికించి) రాజా! భీమార్జునులెక్కడ?

ధర్మ॥ (సంశయముతో) పుత్రశోకాతుర యగుపాంచాలి నూరార్ప గురుపుత్రుని పై కరిగిరి.

కృపా॥ (కొంచెము కోపముతో)

గీ॥ అందఱకునసహ్యముంటిమనర్హాకృతులు, గణన చేసినయిందుసౌభాగ్యతను లెవరు
నీ నెఱుంగవొ సంగతి నేనెఱుఁగనో, భారతమెబొంకుగాదె యోపార్థివేంద్ర

ధర్మ॥ (తనలో) ద్రోణుని మృతికై నాయొనరించిన దుష్కృత్యము నగ్గడించుచు న్నాఁడే! (ప్రకాశము) అవును, సత్యమే. నాకుగురుపుత్రునిఁ బరాభవించుట యంత యిష్టమే లేదు, మన కర్మమున కతఁడేమి యొనర్చును. మీరు భీముని కోపమెఱుఁగనివారు కారుగదా! అతనివెంటఁ గృష్ణార్జునుల నేదో యొకవిధ మునసంధి గావింపుఁడని పంపితిని.

కృపా॥ రాజా! మంచిపని చేసితివి నీకు సర్వవిధముల వృద్ధి యగుఁగాక.

చ॥ మిగిలినవారమేని యిది మేలది కీడని చెప్పికొంచు దై
వగతికి నక్కజంపడుచు వందురువారల కొండొకళ్లు శాం
తి గలుగఁ జేసి కొంచు సుగతిం గనుమార్గము చూచుకొక యీ
పగ లివి యేల? మీరవఁగఁ బార్థివ! మే మున నేఁటివారమే.

క॥ మీరని కొమరుం డనియును. వారయఁ డొక్కింత భేద మాదేశకుఁ డా
ధీరు మొగ మైనఁ జూచి వి, చారించితి మంచితోవ సారాచారా.

ద్రౌప॥ అయ్యో! పట్టరానిశోకమ్మున మారుతిం బ్రేరేపితి దీన నేమి యుపద్రవము సంఘటిల్లునో, దైవమా? ఇప్పుడిఁక నేమి చేసినను నాకొమరులు లేచిరారు కదా!

కృపా॥ (తనలో) ఆహా! యీమె యెంతయోగ్యురాలో కదా! ఇట్టిసమయమ్మునఁ గూడ వంశద్రోహి పట్టు నిట్లు పశ్చాత్తాపపడుచున్నది (ప్రకాశము) అమంగళము శాంతించుఁగాక. కృతసంధులై యరుదెంతురుగాక.

(అంతఁ గృష్ణభీమార్జునులు ప్రవేశింతురు)

భీమ॥ పాంచాలరాజపుత్రి! ఇదిగో, యాతని శిరోరత్నము. నీప్రతిన నెఱవేర్చుకొనుము.

ద్రౌప॥ (పుచ్చుకొని) దీనికేమి యమ్మహాత్ముఁడు నాకొమరులవలెఁ దల్లికి దుఃఖదాయి కాలేదు కదా!

కృష్ణ॥ వ్యాసాదులయనుగ్రహమునం బట్టి యీ ద్రోణునినిష్పక్షపాతమునం బట్టి యు నిప్పటికి మీయత్తగారును నా పెయు ధన్యురాండ్రే.

ధర్మ॥ (సంశయముతో) అర్జునా! బ్రహ్మశిరంబు ప్రయోగించెనా యేమి?

అర్జు॥ అన్నగారిపలుకులం గనలి మొట్టమొదటనే యాతఁడు దాని నుపయోగించెను

తే॥గీ॥ గగనమ్మల్లనుమంటలఁ గప్పిపుచ్చు, నమ్మహాస్త్రమ్మునకు నెవరడ్డుపడుట
యతనితండ్రియె యస్త్రమైయుపసంహరించి, మనలఁగాపాడె లేకున్న మనయూమనము

ధర్మ॥ అమ్మహాత్ముఁడిందలఁచుకొన్న నాకివ్వారిచావుకన్న దుఃఖము నొడమెడుఁ జుమీ

చ॥ కొమరునికన్న నెక్కుడుగఁ గూర్చుతలంపున విద్యచెప్పి సా
ధ్యమయిన పట్టుఁ దా మనలఁ దాఁకకయే బవరంబొనర్చె రా
జ్యము మనకీఁ దలంచి తనచావున కేనియు నొప్పి నిట్టియు
త్తముఁడు తటస్థమానె? యిఁకఁ దమ్ముఁడ! జన్మములెన్నియెత్తినన్.

అర్జు॥ ఒక్క యీయనయే యేమి? నీరో,

చ॥ కృపుఁడను నామమీయనకె కేవలముం దగుఁగాక యాలమం
దెపు డెవరిన్ వధించుటను లేకను పట్టె, దసాధ్యమైన బా
హుపటిమ గల్గి యీతఁడిటు లూరక యుండుట చూడ నస్మదీ
యపరిభవాన కొప్పమి యె యౌఁ జుమి కారణ మెన్నిభంగులన్.

కృపా॥ నీ వనినట్లే సాధ్యమైనంతవఱకు సంచరించినను దుష్టతుద క్షీఘోరకృత్యము
నందు నేనుగూడ నుండ వలసివచ్చెఁ గదా! యని విచారించుచున్నాఁడను.

ధర్మ॥ గురువర్యా! ఇవి యేటిమాటలు?

ఉ॥ ఉండక తీరునే! యొరులయొద్దఁ దగన్ గొలువుండి యందులో
ఖండన మాచరింపుమనిఁ బట్టిచరించెదునప్పు, శత్రులన్
గండడఁగించుటన్న సరిగా నగునే? యొకవేళఁ గొన్నియు
ద్దండపుఁగార్యముల్ వలసి తప్పని వచ్చెడుఁ దప్ప మార్గముల్.

ద్రౌప॥ ఇంతకు నెవరికర్మమున కెవరు కర్తలు? ఎప్పుడో యిట్టిదుఃఖము నితరులకుఁ గలి
గించితిని, ఇప్పుడనుభవించుచున్నాను. ఒకరా యిద్దఱా, అయిదుగురు కొమ
రులు పోయి రాయివలె జీవించియున్నదానను.

ధర్మ॥ ఆశ్చర్యమేమి? నూఱుగురు కొమరులు పోయినగాంధారి జీవించి యుండ
లేదా!

కృష్ణ॥ ఇఁక నిట్లున్నకొలఁదిని దుఃఖ మతిశయించుచునేయుండును. రెండు త్వరగా
స్నానము లాచరింపుఁడు.

క॥ పరలోకగతులకొఱకెవ్వారు నింటన్ దాన మూడ వలదు తటినికై
యరిగి యటఁ గ్రుంకు లిడుటయు. మరియాద సమస్తధర్మమార్గములందున్

కృపా॥ అది కుశ్లే, నీవెఱుఁగని ధర్మము లేవి గలవు?
ధర్మ॥ (తనలో) అక్కటా! నాకుఁ బెదతండ్రి పోలికయే వచ్చినదిగదా! దైవమా!

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునఁ

బ్రథమాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

(ద్వితీయాంకము)

(అంత గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు విదురసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

ధృత॥ దేవీ! యూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఉ॥ ఏకుటిలాత్ము లొజ్జ కృపు డెగ్గు ఘటింతురొ యేరు పెద్దలన్
గైకొని యేలరో సకలకష్టములుం దుది వారి కబ్బు, లో
కైకహితమ్ముగా నడచునట్టిమహాత్ములు సౌఖ్యభాక్కు. లీ
శోక మి దేల? దైవగతి చోద్యమె! శోకము కార్యకారియే.

గాంధా॥(దుఃఖముతో) అయ్యో! లక్ష్మణకుమారా! నీవైనబ్రతుకవైతివిగదరా! నాయనా?

ధృత॥ తండ్రీ! యింత జరుగు నని యెఱింగితి నేని నిన్ను రణరంగమునకే పోనీకపోదును గదరా!

విదు॥ దేవి సోదార్చుటకు బదులు తాముగూడ నజ్ఞానమునఁ బడెదరేమి?

ఉ॥ ఇయ్యెడ శోక మందుఫల మేమి? సమస్తము మున్నెఱుంగమే?
కయ్యము సౌఖ్య మిచ్చుటయుఁ గల్గునె? యాయభిమన్యుఁ డిట్లనే
యయ్యెను నమ్మకుం గడుపునం దనలం బిడఁడే? జగమ్ములో
నియ్యెడ నిట్టిశోకముల నెవ్వరు కుందనివారు? పార్థివా.

ధృత॥ (కనులుదుడిచికొని) నాయనా! దుర్యోధన!

చ॥ కడుపు దవానలంబు గఁ బొకారెడిఁ గన్నులు మున్నె కానరా
వడలెడిమాకు నేమి గతి యంచుఁ దలంచితి వయ్యె? నూర్వురన్
గొడుకులఁగన్నమాకు నొకకొడ్కును జేతికి నూఁత లేక పో
యెడినె? విధాత నీయెడల నింత వహించునె? పక్షపాతమున్.

గాంధా॥తండ్రీ! దుశ్శాసనా! నిన్ను నేనెట్లు మఱచి పోదు నోయి!

విదు॥ (తనలో) ఎంత కష్ట మెంతకష్టము. వీరికేమి చెప్పి యూఱడిల్లఁ జేయఁగలను. ఇట్టికష్టము శత్రువులకేని లేక పోవుఁగాక (ప్రకాశము) అమ్మా! వసూనికా!

ఉ॥ శత్రుల నాజి నోర్చి పెలుచన్ జగ మంత యు నాక్రమించి నీ
పుత్రకు లేలి యేలి కుదిఁబోయిరి ఘూనావరంగమం, దిసే
క్షత్రియు లైనవారలకు సమ్మత, మేడువ నేల? ద్రౌపదీ
పుత్రులు పోరె? జ్ఞాతులకుఁ బోరిత మూరక యిట్లు కర్గెనే.

ధృత॥ (కొంచెము సంతోషముతో) కురునందనుఁడు మాత్రము తుదకు మంచిపనిచేసి వాఁడు సుమీ తమ్ముఁడా! ఇంతపని కర్ణుఁ డేని యుఁ జేయలేదని యేనా తాత్పర్యము.

విదు॥ (తనలో) ఇప్పటికిని నితని కీదుర్బుద్ధి వదల నే లేదు. అయినను నిప్పుడేమియు మన మనఁగూడదు. (ప్రకాశము) ఏమంత శ్లాఘ్యమైనపని చేయలేదు. ఈయకార్యమునకు నీవంటిజ్ఞానవంతులు సంతోషించు టుచితము గాదు. ఇంతయెందుకు? అతనికి బాసటగానున్న కృపాచార్యులే యిందులకు సంతోషింపలేదుగదా! ఈసంగతి యాయన చెప్పినమాటలవలన నీకు స్పష్టపడియే యుండును. "సర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు,, అందఱును సుఖముగా నుండవలెనని యెవరుకోరుదురో వారికి భగవంతుఁడు శుభముల నొడఁగూర్చును.

గాంధా॥ అమ్మా! దుస్సలా! మామూలముగ నీకు వైధవ్యము తటస్థించినది కదా

ధృత॥ ఓహో! పుత్రశోక మెంత తీవ్రమైనది! తండ్రీ! దుర్యోధన!

ఉ॥ అల్లుఁడు పోయినప్పుడు త్వదాత్మజుఁ డీల్గినయప్పు డెల్లరా
ట్టల్లజు లేగినప్పుడు నెదం గుదియించితిఁ గర్ణుపోకకున్
దల్లడ మంతగాఁ గొననిధైర్య మదెక్కడఁ బోయె నేఁడు నీ
తెల్లినవార్త వింటిఁ గడతేఱితిఁ జచ్చితిఁ బో పొకాలితిన్.

గాంధా॥ అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లుట.)

విదు॥ (తనలో) అహా! పతివ్రతాశిరోమణీ! నీకడుపున నెంతటిదుండగులు పుట్టిరి! (ప్రకాశము) అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రి!

ఉ॥ కన్నులు లేనిభర్తదశఁ గాంచఁ గదమ్మ? యతండు నీదు దుః
ఖోన్నతిఁ జేసి ప్రాణముల నూడ్చెడి, సౌఖ్యము నెంచి కష్టముల్

పన్నిన ధాత్రికై యతలఁ బాడి యటమ్మ? ద్యూతమ్ము తుల్యమే
యన్న బుధోక్తులం దలఁపవమ్మ! పురాకృత మీడఁ బోవునే.

గాంధా॥ (మూర్ఛదెలిసి) అయ్యో! భీముఁ డెంతదుష్కృత్యము చేసినాఁడు.

ధృత॥ దేవీ! మనబంగారము మంచిదైనఁ గంసాలి యేమిచేయును?

ఉ॥ "మాయ దురోదరం బుడుగుమా" యననో "దుష్పదాత్మజాత న
న్యాయము సేయఁ గాఁ దగదు రా" యననో "వెసఁ బాలు పంచి యీ
దాయలతోడఁ గూడఁ దగదా" యననో వినఁ డాయె నింతకున్
బాయనిమంచిచెడ్డలవి పల్కులఁ దీఱునె? యింత సేయవే.

(కొంచెముకోపముతో)

తే॥గీ॥ ప్యాలకుండవై కొంపన గూలద్రోచి, తాత్మజుల మేనమామవై యడఁచివైచి
తీవు చేరినఫల మిప్పు డింత లేట, తెల్ల మాయె వృథా మాట ధీరు లనరు.

విదు॥ అన్నయ్యా! యేమిమీవెఱ్ఱి, శకుని యేమిచేయును? దైవగతి యిట్లున్నది.

గాంధా॥ అయ్యో! తమ్ముఁడా! నీ వెందుంటివోయి?

ధృత॥ (తనలో) ఓహో! ఇది యీమెకు మఱింతదుఃఖహేతువైనదే! (ప్రకాశము)
దేవీ! శోకావేశమున నోడలెఱుఁగక యట్లంటివే కాని యతఁ డేమి కర్ణుఁ
డేమి యెల్లపుడును మన బాగునకే ప్రయత్నించిరి. అయిననేమి? మనమిరువు
రమును దురదృష్టవంతులము.

తే॥గీ॥ ఎన్నఁడో పెట్టిపుట్టితిమిన్ని బాము,లనుభవించుచునున్నారమవియెయిపుడు
కాదుకూడదటన్నఁ బోఁబోదుసుమ్ము, ఎవఁడుఁ జేసినకర్మమ్ము నెవఁడుగుడుచు

విదు॥ (తనలో) ఇట్టిసమయమున నితనికేమియుననరాదు గాని. ఐనను (ప్రకాశము)
అన్నయ్యా! మొదటి నుండి యు మీకీభ్రాంతియే యింత తెచ్చినది,

చ॥ శకుని యుఁ గర్ణుఁడున్ సలుపుసంగతులం దొకఁడేని మీరు లె
క్కకుఁ గనఁ జేయుఁడీ సుకృతకార్యము, వీరలపొత్తుఁ జేసి కొం
పకుఁ గలిగెన్ వినాశనము, పార్థివ సత్తమ? యెందు బాలనా
యకము నశింప కుండునె? వృథాగ్రహముల్ తుది ముప్పొనర్పవే.

ధృత॥ అవును. తమ్ముఁడా! ఇది యంతయు నాలోపమే.

చ॥ పొరిఁ జెవి నిల్లుగట్టుకొని పోరితి వేనును దేవియుం దురో
దర మది యాది గాఁ బ్రతిపదమ్మును జెప్పితి మింత వంత సు

స్థిరము లయ్యుండఁ బోలుఁ జెవిఁ జేర్పక పోరమి నొకింత యేని యు
క్కురుకులపాంసనుండు. కడకున్ మముఁ ద్రోచె విచారనీరధిన్

(యోజించి)

తే॥గీ॥ అంతరించినవంశంబు నడఁగనీక, మనపితామహి కెందుకీమమత పుట్టఁ
గావలయుఁ గావలయునన్ని కానిపనులు కావలయు దానినాఁగఁగాఁగలరె? యొరులు

(అంత వ్యాసులు ప్రవేశించును.)

వ్యాస॥ (తనలో) అయ్యో! ఎంతకష్టమెంతకష్టము. కొడుకుంగోడలి నేమొగముతోఁ జూతును? అక్కటా! నావంశమున కెంత ముప్పు మూఁడినది. చీ! అజ్ఞానము నన్నుఁ గూడ నావరించుచున్నదే.

ఉ॥ గీతలు మాత్రముల్ దగ లగించితి మేటి విరక్తి నందిలో
కాతిగ మైనజ్ఞానమున కాస్పద మైతిని నన్నుఁ గూడ నీ
జ్ఞాతివధానలమ్ము వెలుచన్ గరఁగింపఁగఁ జొచ్చె నక్కటా!
రాతికి నేనిఁ దప్పదు భరమ్మగుదుఃఖము చేత మున్నచో.

(విదురునితో) (ప్రకాశము) ఓహో యింతజరిగినదా?

విదు॥ మహాత్మా! వీరిదుఃఖమ్ము నాఁపనావశము గాకున్నయది తామిన్వారిందేర్చ యనుగ్రహింపవలయు.

ధృత॥ (తనలో) ఏమీ నాతండ్రి యగుసాత్యవతేయుఁడా! (ప్రకాశము) దేవీ! యూఱడిల్లుము.

వ్యాస॥ అంబికేయా! ఏమి నీయజ్ఞానము?

తే॥గీ॥ ఎవ్వరేనియుఁ జేసెడిదెమిగలదు? పాండుమరణంబువినినేను బ్రతుక లేదె?
దానినటులుంచు భీష్మునంతటిసహోదర, కుంతి వోయి యునిటులొంటినుండవలసె

గాంధా॥ అయ్యో! అయ్యో! యెంత పాపాత్మురాల నైతిని. ఒకకొడుకు నేనియు మిగుల్ప నైతివిరా నాయనా భీమన్నా!

విదు॥ అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రీ! వ్యాసభగవానులు వచ్చినారు. ఇఁక మనకు దుఃఖోపశాంతి కలుగును. శోకమునూని వారిదివ్యోపదేశములనువిందము

ధృత॥ తండ్రీ! సాత్యవతేయ!

చ॥ జగమఖిలమ్ము నోర్చు జయశాలి భృగూద్వహు నాఁగెఁ దండ్రిచేఁ
దెగనివరమ్ము గైకొనిరె ధీరుఁడు భీష్ముఁడు ద్రెళ్ళనేల? యే

వగ నతఁ డంపశయ్యపయి వందురుచుండెనొ వంశవృద్ధి ని
ట్టిగతిఁ దెచ్చుకూళలకు జెప్పరమే? యిఁక నేను నాసుతుల్.

వ్యాసు॥ తనయా! అటులనవలదు.

చ॥ తనకులమెల్లఁ బోవునని తా నునుచున్న యెఱుంగుఁ గాన నా
యనుజుఁడు స్వేచ్ఛజీవి యగు నైనను జూడఁగలేక యాడి నే
పని నెఱవేర్చి కొండొక నెపమ్మున నిట్లొనరించెఁ గానిచో
మన మెటులొప్పఁ జెప్పుమ? కుమార! కుమారులచావు చూడఁగన్.

అదియునుంగాక.

చ॥ అతనియనుజ్ఞఁ గైకొనియె యట్లొనరించిరి వారు, కానిచో
బ్రతుకఁ దరంబె? కృష్ణ నొక బాలికఁగ జూడని భీష్ముఁ డుండ జే
వతలకు నేని, నీకొమరు వైఖరు లింతకు నింత దెచ్చె, దు
ర్మతు లుదయించువంశములు మాయవె? పెద్దలు బుద్ధిహీనులే.

విదు॥ "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" ఇంతకు విధి యిట్లు కాక తప్పదు.

చ॥ ఇరువుర ఘోలు గోరుజగదీడ్యుఁడు భీష్మునికన్న, వంశపుం
గురువగుద్రోణుకన్న ననఁగూడదు గాని యొకుల్ వలంతులే?
యెఱిఁగియు నాపయిం దురను నేమని తా సరిపెట్టఁడయ్యె న
క్కురుపతి, సర్వనాశనము గోరకయుండిన నింత సేయునే॥

వ్యాసు॥ మనమిప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము.

చ॥ జరుగవె పెక్కు యుద్ధములు, చావరె పల్వురు, పూర్వకాల మె
వ్వరికిని నిట్టిసంగరము వచ్చినయట్లును నిట్టిదుర్మృతుల్
దొరఁగినయట్లునున్ వినము, దోర్బల మండిన నుండుఁగాక యొం
డొరులు నశింతురే? కడుపులొక్కటఁ గాలిననష్టదమ్ములై॥

ధృత॥ అయ్యో! దైవమా? సర్వసముఁడ వగు నీ కీపక్షపాత మెందుకు.

ఉ॥ ఐదుగు రైదుగు గ్గలిగి యట్లున యుండిరి సోదరాత్మజుల్,
నాదుసుతుల్ శతంబును వినాశము నందిరి యిందు నొక్కఁడు
న్నీదయకుం దగండె? యవినీతి యొకింతయు లేదె? వారియం,
దేఁ దగువాఁడనే? దినము నీపయి వారిదుఃపొట్టకూటికిన్

గాంధా॥ అందుకును భీముఁడొప్పికొనఁడు, ఇంత వెఱ్ఱియెందుకు? కొడుకులకన్నను మనుమలకన్నను మన కీ మేనులు త్యజింపరానివా?

ధృత॥ చక్కఁగా నుడివితివి.

ఉ॥ ఇంతకుఁ బుత్త్రిగాఁ జనర, యేగుచునుందురు వారినాకపుం
శాంతమునందుఁ గూర్చెడియుపాయము మేను పరిత్యజించుటే
యింతయు లేనిదుఃఖముల నాత్రివహించుట కన్నఁ జచ్చుటే
శాంతి, మఱెందు నింత కుపశాంతులు గల్గవు గల్గ వెమ్మెయిన్.

ఎవరురా యక్కడ! మాకుఁ జితఁ బేర్పింపుము.

వ్యాసు॥ కుమారా! యేమినీయవివేకము.

ఉ॥ చచ్చినవారితోడఁ బడి చత్తుమె? యాత్మవిఘాతుకత్వముల్
దెచ్చునె? సద్గతిన్, వలదె! తేఁకువ యార్యులనేవలేదె? యు
ద్యచ్చరితుండు ధర్మజుఁడు తండ్రికి నెక్కుడు నిన్నుఁజూడఁడే?
నొచ్చుకొనండె? నీగతి గమంగొని, వేఱొకచూపు చూచునే.

క॥ మీయన్న శుకుఁడు విద్యల, నాయాసముగాఁ బఠించినట్టిఁడు బాల
ప్రాయమున మృతింగనఁ జే, నాయుర్దాయమున నుండనా? గనుఁగొనుమా

ధృత॥ తండ్రీ! నే నెవ్వరిం జూచికొని బ్రతుకుదు?

చ॥ ఒకకొడుకేని యుండెడనని యుందునొ? మన్మలకోస ముందునో?
యకట! యమంగళాస్పదము లైన మొగంబులతోడ నేడ్చుకొం
డికతనపున్ వధూమణులు నిండినసంస్కృతిఁ జూడనేర్చుటే
సుకరమొ? చావుమేలొ? తగఁజూచి వచింపుము నాకు నిమ్మెయిన్.

వ్యాసు॥ నాయనా! విదురునివల్ల సమస్తధర్మములు విని యున్ననీకు నేనిప్పుడు క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన దేముండును?

చ॥ ఎవరినిఁ జూడ నేమిటికి? నెవ్వరి కెవ్వరు? మాలసంత, కా
లవశమునన్ జనుర్మరణలక్షణముల్ జను లొందుచుందు రి
య్యవి గనకే నిరంతరము నాత్మ తిరుండయి యుండు జ్ఞానముం
దవులనివార లియ్యెడ వృథా విలపించెద రింతయేటికిన్.

విదు॥ సంశయమేమి? జననమరణప్రవాహాభూయిష్ఠమగు నీ సంసారమునఁ బ్రాజ్ఞులంతగా మమత గూర్పంజనదు. అన్నయ్యా!

ఉ॥ ఎందఱికీవు తండ్రివో మఱెందఱికిం దనుజుండవో మదిం
గొందల మంద నేల? కనుఁగొమ్ము విచారణసేయు మయ్యరో!
తుందుడుకింత చెల్లునె బుధుండవు గావె యెఱుంగవే ధృతిన్
జెందుము చిత్తవృత్తి నిటు చిందఱవందఱఁ జేయ న్యాయమే.

ధృత॥ తమ్ముఁడా! యిది యంతయు నిట్టిదే.

ఉ॥ ఇప్పటి కెన్ని జన్మముల నెత్తితిమో యిఁక నెన్ని యున్నవో
యెప్పటి కప్పుడే మఱచి యీగతి నందుచునుందు, మేరికిన్
దప్పదు కష్టమున్ సుఖము, త్రాసునఁ దూఁగుచునుండు, దైవమున్
ముప్పున నిట్టిబాధ ననుఁ బోఁటికి ధాత విధించి యుంచెనే.

వ్యాస॥ అది నీ యజ్ఞానము.

ఉ॥ ధాత యొనందు? సేయుటకుఁ. దక్కరు లెవ్వరు? ప్రాక్కృతంపుఁ గ
ర్మాతిశయమ్మునన్ గలుగు నన్నియుఁ, దానిఁ దాఁటఁ జాలఁగా
ధాతయు వానితాతయును, దప్పక తత్ఫల మంది తీరు బే
చూతువు కాని వేఱొకటి చూడము చూడఁగ నేర రన్యులున్.

గాంధా॥ అయ్యో! నాదుర్దశవంటిదుర్దశ వినినదియు వినఁబోవునదియుఁగూడఁగాదు
దైవమా! దైవమా! యెంతదుర్గతి తెచ్చితివి!

వ్యాస॥ గాంధారరాజపుత్రీ! విచారింపకుము.

చ॥ కొడుకులు పుట్టలేద యనుకొమ్ము కులానఁ గళంకు నించున
క్కొడుకులు కొడుకులే? నయము కొంకక చెప్పితి చెప్పఁజేసి తె
క్కుడుగ, వినుండ నీకొడుకు కూళతనంబున, నింతకున్ జగం
బడఁచుతలంపుతో నుదయమందె నిజం బిది పతివ్రతామణీ

ధృత॥ అయ్యో! దైవమా!

చ॥ మనమునఁ బాపకార్యఁ గడమా యొకనాఁడు తనూజులన్ గనుం
గొనుటకుఁ గన్నులేనిఁ దనుకుం! దయసేయవుగా? మఱెంత యూఁ
సిన నది యేమొ దుఃఖమది పెచ్చుగుచున్నది, యీ విశోకనున్
గనఁ గొనఁ జాల నిందుఁ బ్రతికారము గన్పడ దేమి సేయుదున్

వ్యాస॥ దంపతులారా! మీకట్టియభిప్రాయమున్నచోఁ జూడుఁడు శ్రీకృష్ణుండ
య్యెడల దృష్టిని మీకుఁ బ్రసాదింపఁగలఁడు

విదు॥ ఇఁక నాలస్య మెందులకు? ఇమ్మహాత్ముని వచనం బమోఘము ధర్మజాదులతోఁ కృష్ణుం డీపాటికి నయ్యోడకు వచ్చుచుండవచ్చును. మనముగూడ నయ్యోడకుఁ దక్కుంగలజనులతో నరిగి యొకసారి చూచి యుచితక్రియలు నిర్వర్తించు టయే కర్తవ్యము (నిష్క్రమింతురు)

(అంతఁ బాండవులు కృష్ణసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు)

ధర్మ॥ కృష్ణా! వాసుదేవ!

క॥ ఏ మొగమునఁ గనుఁగొందును, మామాట మొకింత దక్క మది తొక్కుల
దుఃఖామయమగ్నుల నకటా? యేమాడ్కిన్ వీరిదుఃఖమిది చల్లాఱున్

కృష్ణ॥ బావా! మీశాంతమునకుఁ దగినఫలము గలుగనప్పుడు మీ రేమి చేసెదరు?

భీమ॥ (కోపముతో) ఓహో! యేమి యీవిరుద్ధము?

ఉ॥ వచ్చినవాఁడు చావక వెసన్ గురుపుత్త్రునిఁ బిల్చి యాతనిన్
మచ్చికఁ జేసి ద్రోవదికుమారులఁ దక్కిన రాజసైన్యమున్
బొచ్చెముపై వధింపుటకుఁ బుచ్చినదుర్మదు నింక నొక్కమా
టెచ్చటనైనఁ జంపవలదే ? యటుగామిని గోప మాఱునే.

ధర్మ॥ భీమన్నా! "మరణాంతాని వైరాణి" యనుట యెఱిఁగియు నిఁక నెందుకో యీ కోపము?

భీమ॥ అన్నయ్యా! ఈశాస్త్రములు లోకమునకేగాని యీదురాత్మున కుపచరింపవు. ఏమంటిరా?

చ॥ మరణముతోడఁ దీఱుమరు మంచిప్రవర్తన గల్గువారు, దు
శ్చరితులు వచ్చియున్ బగఁ బిశాచములై కనఁజేతు రిట్టియున్.
ద్ధురచరితమ్ము గల్గుటనె దుష్టచతుష్టయ మున్నయట్టియా
బిరుదు సుయోధనాదులకె పేర్కొనఁగాఁబడెడిన్ జగమ్మునన్

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా! ఇదిసమయముగాదు, శాంతింపుము. (కృష్ణునివంక దిరిగి) వాసుదేవా!

తే॥గీ॥ తగుదునని యే మొగమ్ముతోఁ దెగనివగలఁ, బొగులుతలిదండ్రులఁ గనఁ
బోదునయ్యా, ఇంతకష్టము దోప లేదెపుడు నాకు. నాఁడు వనవాసమప్పుడైనను
మహాత్మ!

భీమ॥ (కోపముతో) అన్నయ్యా! మీరు మొదటనుండియు (అనునర్ధోక్తిగా)

అర్జు॥ (వారించి)

చ॥ ఒకరి నొకళ్లు చూచు టది యొక్కటి తప్పనికార్య మాటవే
నకట! యిటుల్ చనన్ వలసె నంతియకాని ఘటోత్కచుండు నా
దుకొడుకు ద్రౌపదేయులును దోఁపఁగఁ జేసెడివంతకన్న దు
ష్టకుటిలబుద్ధు లాత్మజు లెవండఁ బగుల్తురె? తండ్రిగారికిన్.

కృష్ణ॥ అజాతశత్రూ! మహారాజ!

ఉ॥ సామము చెప్పి చూచితిమి సంధికిఁ జొన్పితి మెందు కేని గా
సోదరి యొక్కటన్ హితవు చూపఁడ, కార్యము లేక యింత సం
గ్రామము చేయఁబూనితిమి కాలము చెల్లినవారు పోయిరి
పాపమునదోష మేమి? యనఘాయులకున్ సకలంబు దెల్ల మే,

నకు॥ దేవా! జగన్నాథ!

క॥ మన మొగము చూచు పెటులని, జనకుఁడు శంకింపవలయు సంధికిఁ దాఁబూ
నినఁ గాకపోవునే? యా,యనదోషము కాదె? కులము నడుగంటించెన్

సహ॥ బావా! దేవకీపుత్రి!

క॥ తల నెరసినంత నే పె. ద్దలె! తానొక్కింతఁబూని తనతమ్ముని పు
త్రులమైనమాకుఁ బాలీఁదలఁచినఁ బోకున్నె యిదియుఁదగదే! తనకున్

ధర్మ॥ అన్నలార? యెందు కీగతజలసేతుబంధనము, ఎటువంటియార్యులకును నొ
క్కొక్క సమయంబుల బుద్ధులు తప్పుత్రోవలం బడియెడి.

చ॥ వనమున ద్వాదశాబ్దముల వాసము సల్పితి మాఁగదా, సుఖం
బును గనకుంటి మేమి? యపుడు, పోరొనరించి జయించి రాజ్యముం
గొనుటయకాని లేరుకొడుకుల్, మఱియెవ్వరికోస? మిప్పుడే
మనుకొన నేమిలాభ మగు? నన్నియు నింతకుఁ దీరెఁ బూర్తిగన్.

భీము॥ అన్నయ్యా! అట్లనెద రేమి? కొడుకులే కావలయునా? మనుమలుదినఁగూడదా?

ధర్మ॥ అక్కటా! యెంత వెఱ్ఱివాఁడవోయి?

ఉ॥ దుర్భగుఁ డైనద్రోణిశరదుస్సహతాపముచేతఁ గ్రాఁగుటన్
గర్భమునందె చచ్చియును గంజదళాక్షునను గ్రహమ్ము పై
నర్భకుఁ డెట్టులో యుదయ మందెడి నుత్తర, కాతఁ డిమ్మహీ
ధూర్భృతి సల్పువాఁ డనుచుఁ దోషము వొందుదమయ్య! తమ్ముఁడా!

ఉ॥ పేరును బెంపునున్ వెలయఁ బెట్టిమఁటో నభిమన్యుఁడున్ మహా
శూరులు ద్రౌపదేయులును సోమునివంశము వృద్ధి సేయఁగా
నేరనియప్పు డీనిసుపు నేర్పునటంచుఁ దలంచుటెట్లు? సం
సారమునందుఁ గోర్కెకొనసాఁగినవారలు లేరు తమ్ముఁడా!

పరిశీలించి చూచినచో నిప్పటిమనసంసారమునకన్న నేఁడియేనియు సుఖకరమే.

ఉ॥ పిల్లనిమోముఁ జూచి పొరి బెగ్గిలి యుత్తర యేడ్చు. నా పెసాం
పెల్ల నశించెఁగా యనుచు నేడ్చు సుభద్ర గృహాంబిఁకెట్లు నో
భిల్లెడి? గేస్తు లిట్లనుభవింపఁగలారె? సుఖమ్ము, లంతయున్
బెల్లినమీఁద రాజ్యమును జేయుటకన్నను దోస ముండునే?

కృష్ణు॥ (దృష్టినిగుడ్చి) ధర్మనందనా! అరుగో, విదురధృతరాష్ట్రులిటువచ్చుచున్నారు. మనము వారి కెదురేగనవలయును. (పరిక్రమింతురు)

(విదుర ధృతరాష్ట్రులు ప్రవేశింతురు)

విదు॥ అన్నయ్యా అదే పాలికలను. దగ్గఱకు వచ్చినారము. ధైర్యమవలంబించి బంధుగులం గనుఁగొందువుగాక.

ధృత॥ తమ్ముఁడా! యింతకన్న ధైర్య మేముండును?

తే॥గీ॥ అందఱుఁగుమారులును బోయినట్టివార్త, వినియు నీగతినుండెజీవనముతోడ
నృతుఁడమో! లేక రాయినో! వీఁడు, మనుజ, జన్మమేయైననిది యెట్లుసంభవించు

ధర్మ॥ (దగ్గఱకేరిగి) తండ్రీ!

ఉ॥ జూదరి జ్ఞాతిఘాతుకుఁడు క్షుద్రుఁడు శీతక గాన్యవాయవి
చ్ఛేది యజాతశత్రుఁడను చెల్లని పేరు వహించువాఁడు నీ
మోదము కెల్ల నాటిపినమూర్ఖుఁడు కష్టుఁడు వీఁడె నేఁడు నీ
పాదయుగమ్ము నొక్కెడిఁ గృపన్ గని తప్పుల నెల్ల సైఁపవే.

ధృత॥ (కౌఁగిలించుకొని) నాయనా! ఇఁదు నీతప్పే మున్నది?

శా॥ ఏమాత్రేనియుఁ జాలు నంచు వారి నీ వంపింపఁగా లేదె? నీ
వేది? నేరము, దానిపై సుతులచే నిప్పింపఁగా లేని నా
దే దౌర్భాగ్యముగాక, నిన్ను సుఖిఁగా దీవించితిన్ దండ్రి! నీ
వే దిక్కని నిన్నుఁ గూడఁ జెఱుప న్నెంతు నో పుత్రకా!

భీమ॥ (నమస్కరింపఁబోఁగాఁ గృష్ణుఁడు వారించును.)

ధృత॥ (ప్రేమతో) నాయనా! ధర్మనందన! భీమన్న యేఁడోయి?

కృష్ణ॥ (తనలో) అబ్బా! యెంతప్రీతియో; పాపము (ప్రకాశముగ) ఇదుగో (ఇనుప భీముని ముందటికిఁ ద్రోయును.)

ధృత॥ (తనలో)

చ॥ కొడుకుల నెల్లఁ బొట్టనిడుకొన్న దురాత్ముఁడు వీనిఁ జంపి నా
యుడు కొకకొంత తీర్చుకొను టొప్పదె యింతకు వీఁడు పాపి పెం
పొడ గద నగ్గజేసి తలఁ ద్రొక్కఁడె? తత్ఫలమెల్ల వీని ని
ప్పుడ గుడిపించెదన్ మదము పొంది మదాత్ముఁ డుబ్బునట్లుగన్.

(ప్రకాశము)

ఉ॥ ఏలకుమార! కొంకఁగ నేటికిఁ దప్పొనరించి నాసుతుల్
కాలము చేసి రెవ్వరికిఁ గానివి కష్టసుఖమ్ము, లందుఁ గోఁ
గాలము చేరునైనపుడు కల్మషపుర్ణమతు లావహిల్లు నా
పాలిటి కీవె పుత్రుడవు పల్వురు గల్గిన నేమి లాభమా.

(కౌఁగిలించుకొని నలిపివేయును.) (అందఱును నాశ్చర్యము సూచింతురు.)

కృష్ణ॥ (ఎకసక్కెముగా) మామా! కురుకులగరిష్ఠ!

వ॥ నిజ మగుభీముఁడే యనుచు నీమదిఁ గ్రొగ్గినకోపమెల్ల న
క్కజముగఁ జూపి యిమ్మ పొడిగా నొనరించితి నీమనంబు ధ
ర్మజునిఁబోలె నా కెఱుఁగ రానిది గాదుసుమా? యెఱింగి నీ
గజిబిజి మాన్పఁగా నిటులు కల్పన చేసితి నిన్పభీమునిన్

ధృత॥ (వెలవెలఁబోవుచుఁ దనలో) అయ్యో! దుఃఖములో నవమానముగూడఁ దటస్థించెఁ గదా! ఇఁక నేమి చేయుదును? ఇందుపాయ మేమి?

అర్జు॥ (తనలో)

క॥ పదివేలేనుగులబలము, న్నది యాతని కంచు నంద ఱాడుట విని యు, య్యది
యతిశయోక్తి యని నా, మది నెంతు నిఁకేఁటి వాఁడు మహిలోఁ గలఁడే.

నకు॥ (తనలో)

క॥ ఇతఁడే యజముగ సంగ్రా, మతలమునకు వచ్చెనేని మన మొక లెక్కా..
చతురుదధిపరీతం బగు, క్షితియెల్లను నొక్కఁడైనఁ జేపట్టిడు న్నే.

సహ॥ (తనలో)

గీ॥ అన్నకన్నను బలవంతు లవనిలేర, యనుచుననుకొంటినితనియందాతఁడెంత
పూర్వకాలపువారి కీపురుషులకును, నింత భేదమ్ముగల్గుట యిప్రుడు తెలిసె.

భీము॥ (సంరంభముతో)

ఉ॥ భీముఁడ నీకుమారకులఁ బెక్కురఁ జంపినవాఁడ ఘోరసం
గ్రామములోన నీకొడుకు రక్తము గ్రోలినవాఁడ నిన్ను దు
ర్ధీమహితుల్ మదగ్రజుని ప్రేరణఁ జేసి పరామృశింపఁగా
నీమెయి వచ్చినాఁడ నిపు డింతయుఁ జూచినవాఁడ నీకృతుల్.

ధర్మ॥ (నిర్వేదముతో) తమ్ముఁడా! కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొన్న కులవృద్ధులతో మన కీయధికప్రసంగ మందుకోయి?

భీము॥ ఇప్పుడును నన్నే మందలింప వలయునా?

తే॥గీ॥ వృద్ధుఁ డంటివి సత్యమే యెందుకీను, రాగ్రహము వృద్ధలక్షణమందు వేమొ
పరమచండాలుఁడితఁ డెట్టివాఁడరేని, నిజకువధ్యుండు వధ్యుండు నీ వెఱుఁగవు.

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా నామాట విని యంతతోఁ జాలింపుము.

క॥ సుతశోకజ్వరమున సం, ప్రతిపన్నం బయ్యె సన్నిపాత మితని కి
ట్టితఱిన్ బొనర్పుపని దు,ష్కృతమో సుకృతమొ తెలియ నేరోగులకున్

కృష్ణు॥ మామా! అంబికేయ!

గీ॥ కొడుకులా! పేరువారలకొడుకులేని, లేరువీరల నెల్లబల్మినివధించి, యపయశము
నొందుటయె తక్కనక్క టకట! యెవరికిచ్చెదు రాజ్యమ్ము నెఱుఁగఁజెపుమ

భీము॥ ఎవరి కెందు కీవలెను! తానే పరిపాలింపఁ గలఁడు. చేతకాదాయేమి? భగవంతుఁ డెఱుఁగి గుడ్డివానిఁ గాఁ జేయఁ బట్టి గాని లేనిచోఁ బ్రపంచ మంతయు మ్రింగక పోవునా?

ధర్మ॥ భీమన్నా! యిఁక నీవితనిం గుఱించి మాటాడితి వేని పాండునృపాలునియడుగులకుఁ దప్పినవాఁడవు ఏదో చెప్పఁదగిన సంగతి బావ చెప్పుచున్నాఁడు చాలదా?

కృష్ణు॥ మామా! సత్యవతీపౌత్ర!

క॥ తనకడుపొక్కటియును ద, మ్మునికడుపొక్కటియునే? సమున్నతమగుప
ర్తన గల్గునత్తనూలకే, మన నేరుతు? మింతకన్న నధికముగ నినున్.

విదు॥ వాసుదేవా! మహానుభావ!

ఉ॥ ఎఱుఁగనివాఁడు గాఁడు "పరమేశ్వరు నంశమ వీ", వటంచు, నీ
యరయుట వీఁకిం గల దటంచు నెఱుంగనివాఁడు గాఁడు స
త్వరమునభీముఁ బంపుటకుఁ బాల్పడి మేటియజ్ఞ చేసె సా
దరమతిఁ జూచి యెట్లయినఁ దప్పు క్షమింపఁగదయ్య మాధవా!

ధృత॥ దేవా! వసుదేవనందన!

చ॥ సుతులను జంపె వీఁ డనెడిశోకభరంబు బడి దేవ మెల్ల వ్యా
పృత మయి గాఁజి రాఁజి యొక పెట్టిన బగ్గున మండి యుట్టి దు
ష్కృతిని వివేకముల్ విడిచి చేయఁగఁ బూనితి సత్యమే కృపా
రతి ననుఁ బ్రోవఁగావలె శరణ్యుని నిన్ శరణంటి మాధవా!

ఉ॥ మామను! బిడ్డవాఁడను నమస్కృతి చేసెద నన్ను దాన నీ
సేమము గోవు నంచు మది చెల్లదు దేవుఁడ వయ్యు నీవు మా
భూమిని బుట్టి మట్టికయుల్ మనుఁబోఁటులతోడఁ గల్గు వే
సూ! మఱినిట్టిసంశయము చొప్పడఁ జేసెదు పేఁడు, పల్కుఁడా!

కృష్ణు॥ మామా! నీవు నిజముగా నపరాధివయ్యును బశ్చాత్తప్తుండవై నిర్దోషి వైతివి.
(చేత ధర్మజు నిర్దేశించి)

మ॥ ఎవుటన్ జెప్పఁగరాదు గాని యితఁడీ పృథ్వీభరం బోర్కుటా!
త్రిదివం బేనియు నేలఁగాఁ దగినవర్ధిష్ణుండు, కృష్ణుండు నొ్రీ
కిరీటిన్ వాఁడనుకోకు మీతఁడు జగత్కల్యాణశీలుండు నొ్రీ
కిరీటిన్ వాఁడును మాకు నెల్లగకు, నిక్కం బిట్టిఁ డొం డుండునే.

విదు॥ కృష్ణా! మహానుభావ!

ఉ॥ నీచరితం బ దిట్టి దని నిర్ణయ మెవ్వఁడు సేయనేర్చుఁ గా
నీ చతురబ్ధివేష్టితమహీవలయమ్మున ధర్మసూతి కే
రాచకుమారులున్ సవతు రా రనువా టది నిక్క వంబు సం
కోచము లేదు లోకమునకున్ గుఱు వీతఁడు శీలసంపదన్.

కృష్ణు॥ సంశయ మేమిఁ యొకశీలముననే కాదు. సర్వవిధములచేతను, నితని కొరు
లు సాటిగారు. మామా! కురుకులజ్యేష్ఠ!

ఉ॥ అట్టియితండు నీయెడ మహాదరమున్ గడుభక్తియుం గలం
డెట్టియెడన్ సహోదరులు నీతనియాజ్ఞకుఁ గట్టుదప్ప రీ

విట్టికుమారు లుండియును నెందుకు దుఃఖము నొందెదే? దయ్యయో!
చెట్టలుమార్వు రుండిన విశేషమె యిట్టిఁ డోకంబు చాలదే!

ధృత॥ కృష్ణా! దేవకీనందన!

ఉ॥ ఈ వనినట్లు ధర్మసుతుఁ డిట్టిఁడ, బుద్ధి జనించె నాకు నీ
సేవకతమ్మునన్ మును పు చేసినపాపము లెల్లఁ బోవుఁ గా
నీ వగ పింకనున్ మనము నీలుగ జేయుచు నున్న దయ్య! యో
దేవ! మహానుభావ! యిది తీర్పఁగ వేఁడితి నిన్ను మాటికిన్.

నిన్నొక్కసారి కన్నులారఁ జూచినం గాని నా కీదుఃఖ ముపశమింపదు.

ఉ॥ నున్నొకసారిఁ జూచితిని ముద్దులు మాటలు గట్టఁ జాలునీ
యున్నవకాంపు, దాని నిపు డారయఁ జేయు మిఁకొక్కసారి, యే
జన్మములన్ దపమ్ములను సాఁగనిసౌఖ్యము దానఁ గల్గనం
చున్నది లోనఁ గోర్కి, దయ యుంచుము భక్తపరా! పరాత్పరా!

కృష్ణు॥ (తనలో) పాపము కొడుకుల నంతటిం గడసారి జూచుటకై కాఁబోలు నిట్లు కోరుచున్నాఁడు. (ప్రకాశము)

తే॥గీ॥ కనుఁగొనుము నేఁడు నీ ప్రతిగ్రహము నెల్ల, రాజబంధులతోఁ గూడ, రమణితోడ
నిచ్చితిని దృష్టి, పాలికలనిదుగో, చూడు, మా! యొకించుక దూరాన మానవేంద్ర

ధృత॥ (కలయుం జూచి) నాయనా! యొక్కసారి దగ్గఱగాఁ దీసికొనిపోయి చూపింపుము.

కృష్ణు॥ ఇదుగో, ఇటు రమ్ము. (అంధుని బరిక్రమింతురు)

ధృత॥ (చూచి)

చ॥ విఱిగిన తేరులా! యివి, భువిన్ బడిపోయిన గొరుబాగులా!
సురఁగిన సూరులా! యకట! మాఁడఁగఁ జాల జనార్దనా! మహా
భరమనిపించుచున్నది, కృపన్ మరలింపఁ గదన్న దృష్టి, యే
పతమును మందభాగ్యుఁ డగువానికి మోదము, గూర్పఁజాలునే!

(తెరలో)

శా॥ కోదండైకగురుండు తండ్రి, యుసగ్రుత్ముల్ పెద్దతండ్రుల్ పితృ
వ్యాదుల్, నీర లటుండఁ గేవలము లోకాధ్యుండు జీవం బిడం

గా దక్షుం డగు మేనమామ, రిపుచక్రం బెల్లు నిక్ జంపె నా
దౌర్భాగ్యము కాక నీకు రిపులన్నా? గడ్డిపోచల్ గదా!

కృష్ణు॥ (విని) బావా! సుభద్ర కాంబోలును దుఃఖించుచు నిట వచ్చుచున్నది. నీవు
పోయి యూదార్చి వెనుకకుఁ బంపుము.

నకు॥ (నిష్క్రమించును) (మరలఁ దెరలో)

చ॥ అన్నప్రతిజ్ఞ తీర్పుటకునై చనియె బ్రతిమాలుకొందు నా
పన్నశరణ్యుఁ డాతఁడు కృపన్ "బతిభిక్ష" మటన్న "లేదు పో"
మ్మన్నను "గాదు కూడ" దని యప్పటి కట్టులొ "యొప్పఁ జెప్పరా
దన్నరు" నంటి నాపలుకు నాటకపోయె నిఁకేమి సేయుదున్.

ధర్మ॥ (విని) అర్జునా! దుస్సల కాంబోలును. నీవేపోయి యామె నోదార్పుము.

అర్జు॥ (నిష్క్రమించును) (మరలఁ దెరలో)

ఉ॥ పేరును బెంపునన్ వెలయు పెద్దలు ద్రోణుఁడు మున్నగాఁగ న
వ్వీరులు కౌరవేశ్వరుని ప్రేరణ కారణమై యహో! దురా
చార మటం చెఱింగియు నసాధ్య నినున్ బొరిఁజుట్టిముట్టిరే?
వేతను దీర్చి యే మనుభవించిరి? వా, రపకీర్తి దక్కనన్.

ధృత॥ పాపము. ఉత్తర కాంబోలును. అయ్యో! దైవమా! యెక్కడఁ జూచినను
రోదనధ్వని తప్ప రెండవధ్వని వినఁ బడదుకదా!

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా! నీ వరిగి యామె నోదార్పుము.

సహ॥ (నిష్క్రమించును) (మరలఁ దెరలో)

ఉ॥ ఒక్కరొ యిద్దఱో శతము నొక్కెమొగిన్ బలియిచ్చి భీముఁడర్
దెక్కలిశక్తి, కెక్కరణిఁ దీవ్రపుశోకముఁ బట్టనేర్తు న
మ్మక్క! యిదేమి దారుణమొ ప్రాణము పోవదు పొమ్మటన్న, నే
నక్కలురావు నాదరికి నందను మెక్కుచు నున్న వక్కటా!

క॥ కొడుకా! యంతటిరాజ్యము, విడిచి జనకు విడిచి నన్ను విడిచి యనుజు
లన్, గొడుకులును దోడ రాన, ట్టడవిని నిలుగట్టి కొంటివటరా! తండ్రీ!

ధర్మ॥ (విని) తమ్ముఁడా! ఆమె పరమపూజ్యురాలగు గాంధారరాజపుత్రి. మనకుఁ
బెద్దతల్లి, ఆమెకుఁ గోపోపశాంతిఁ గా వేఁడికొని యామె యనుగ్రహమున్
బడయుట కిట్లు ప్రార్థింపుము.

ఉ॥ అమ్మరో! నీదుపుత్రుల నందఱఁ జంపితి ధర్మమో యధ
ర్మమ్మొ రణమ్మునం, దనపరాధిగఁ జూచి కృపారసాభిషే
కమ్మొనరించుచూడ్కులను గాంచఁగదమ్మ భవత్పదాంబుజా
తమ్ములు దక్క నిష్కృతిపథ మ్మిఁక లేదు గదమ్మ! యెమ్మెయిన్

భీము॥ (వెళ్ళఁబోవును.)

కృష్ణు॥ బావా! మాట. (రహస్యముగా) ఆమె నిన్నిట్లనం గలదు.

గీ॥ పోరుదురుగాక రిపులఁ జంపుదురుగాక, రాజ్యమునుగొందురుగాక కొందురాజవరులు
రక్తమునుగ్రోలినట్టులే రాజ్యమందు, నున్న వింటిమె? యోరోరి! మూర్ఖతముఁడ
ఇందుకు నీవిట్లుత్తరమిమ్ము.

చ॥ పరమపతివ్రతన్ ద్రుపదుపట్టినిఁ బట్టి భవత్సుతుండు ను
ష్కరమున వల్వ లొల్చుతఱిఁ గట్టినయట్టిప్రతిజ్ఞ కై నిజా
ధర మొకయింత రక్తమునఁ దడిపితి నంతియకాని యంత త
ప్పెఱుఁగనివాఁడనమ్మ? మది యేమియు సైఁచునటమ్మ నమ్ముమా.

భీము॥ (నిష్క్రమించును.) (తెరలో)

క॥ రారాజవై యశేషధ, రారమణులు గొల్చునిన్ను గ్రద్దలు చుట్టుం
జేరెనె ధర్మజునకు ముద, మారెనె? నీదగునవస్థ మారెనె? తనయా!

ధృత॥ కృష్ణా! నీవొసంగినదృష్టి మాదంపతుల కెంత యపకార మగుచున్నదో
యీ తండ్రీ!

ధర్మ॥ (తెరవంక జూచి) అమ్మా! గాంధారరాజపుత్రీ!

క॥ నీకొడుకులఁ జంపించితి, నాకొడుకులఁ జంపుకొంటి నయహీనుఁడ దు
ర్ధీకుఁడఁ బాపాత్ముఁడ శో, చ్యాకారుఁడ నాకు శాప మర్పింపఁ దగున్.

ధృత॥ తండ్రీ! నిష్కలుషుండ వగునీకు శాప మెందు కీవలయు?

విదు॥

తే॥ ధర్మమకదాయనుచుఁ గేలధర్మమూని, గుణమకదయంచు నద్దానగుణముగూర్చి
తంతియే కానినీవేరి కాహవమున, నపకృతియొనర్చియెఱుఁగవయ్యయ్యొ రాజ!

(తెరలో) కృష్ణా! కురువంశ కృష్ణవర్త్మ!

ఉ॥ కూఁకటివ్రేళ్ళతోడఁ గురుకోటికురుట్పటలిన్ విలార్చితీ
వే కుటిలాత్మ! జ్ఞాతులకు నింతలు పుట్టున లేకయున్న, లే

వే? కలహమ్ము లెయ్యెడను, నీయనురంతయు నిన్ను నట్లనే
తాఁ నశింపఁజేయు నిది తప్పదు నేనొకసాధ్వి నైనచోఁ,

కృష్ణు॥ (లేనిసంతోషముతో) అత్తా! నీవు నాకు శాపమిచ్చినను నది యనుగ్రహముగానే పరిణమించినది సుమీ!

ఉ॥ యాదవు లేరికిన్ సమరమం దవిజేయులు చచ్చు టెట్లొకో
యీదురహంకృతుల్ భువిని నేగతిఁ దీఱునొకో భరం బటం
చేఁ దలపోఁతు నీకొడుకులే యనుకొంటిని నీవుఁ గూడ నా
పై దయఁ జూపి భూభరము వాపితి వంతియ చాలు నెమ్మయిన్.

ధర్మ॥ బావా! పాండవులవలనఁగదా మీవంశమునకుఁగూడ నిట్టియాపత్తు ఘటించుచున్నది, అయ్యో! పుణ్యమునకుఁ బోయినఁబాప మెదు రగుట యిదియే కాఁబోలును.

గీ॥ ఎన్నివిధములు సంధి నియ్యకొల్పి తెంతకష్టించితివి పోయె నదియు నెల్ల
నక్కటా! యీపెయొక్కింత యరయదయ్యె, సైఁపఁగదవయ్య మాతల్లి సాహసంబు

కృష్ణు॥ ధర్మనందనా! నీకింత నిర్వేద మెందుకు! ఇది యీమె శాపంబువలననే కాఁదగినది కాదు. మున్నిట్లు యాదవులకు బ్రాహ్మణ శాపంబున్నది. అది యట్లుండ.

క॥ ఎందులకు నేనియును జం, కందగుఁ జావునకు జంకఁగా రా దది తా
నందుట యొక్కపరియె యగుఁ, గుందఁగ నేమిటికి దీనికోస మ్మనఘా.

విదు॥ దేవా! మహానుభావ! అజ్ఞులకుఁ గాని యప్పట్లు భవాదృశులకు దుఃఖ మొక్కడిది? ఆపెయేనియు సమస్తధర్మము లెఱిఁగిన దైనను నెందులకో యిప్పట్లు తొందరపడినది. ఇంతకును నీ వనినట్లు.

తే॥గీ॥ ఇతర మగుశాపమిచ్చిన నించుకంత, జంకఁగావలెఁగాని యీశాపమునకు
జంకఁబని లేదు చావకశాశ్వతమ్ము, గానిలుచువారలంచు జగానఁగలరె.

ధృత॥ దేవా! జగన్నాథ! మాతప్పు అన్నియు క్షమించి మమ్ము మన్నింపుము.

కృష్ణు॥ ఇందెవరితప్పును లేదు. ఏది యెట్లు జరుగునో అట్లు కాక మానదు. మనము నిమిత్తమాత్రులుగా నుండక తీరదు.

(తెరలో బెద్దరోదనధ్వనులు.)

విదు॥ (విని) అదుగో! అంతఃపురజను లందఱును నొక్కపెట్టఁ దమతమబంధుజనం

బులకు విలపించుచు నిటువచ్చుచున్నారు. మన మీపాటి వీరల నందఱిని నోదార్చి యుచితక్రియలు సలుపనేర్పఱ బోవుదము

కృష్ణు॥ ఇఁక నిట్లున్న కొలఁదిని దుఃఖమతిశయించుచునే యుండును గావున నట్లొనరించుటయే మంచిది. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మున
ద్వితీయాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

(తృతీయాంకము.)

(నారదుఁడు ప్రవేశించును)

నార॥ ఓహో! నేఁటిదినమున ధర్మజునిపట్టాభిషేక మహోత్సవమఁట. ఆటకరిగెదను. అయ్యెడ శ్రీకృష్ణదర్శనము సైతము గలుగును. కానఁ దీర్థమును స్వార్థమును గూడఁగలసివచ్చును. (పరిక్రమించి) ఏమీ? యీ బ్రాహ్మణు లందఱును గుంపులు గుంపులు గా నేమేమో చెప్పుకొనుచుఁ బోవుచున్నారు. "విఘ్నేశ్వరుని పెండ్లికి వేయి విఘ్నము" లన్నట్టు లేదేని యంతరాయము రాలేదు కదా? (దివ్యదృష్టిం జూచి) నే ననుకొన్నట్లే జరిగినదే! పాపము!

క॥ ఇంతదనుక దాఁచినయా, కుంతికి నేమంత వచ్చెఁ గొడుకని కర్ణున్
మంతనము విడిచి చెప్పర, వంతేనియు సిగ్గు వలదే? యాఁడుది గాదే.

ఇంతకు నామె యేమిచేయును? కర్ణలోపమునకు శంకించి నొడివి యుండును.
(కోపముతో)

గీ॥ ఎదుటనన్నను గోపించి యొగిరిమీఁదఁ, బడిశపించును గాని మర్వ్యాసులకట
కొంపతీఁతకుఁ గాక తాఁగుంతి కేల, యీయఁగావలెఁ గన్నియ కిట్టివరము.

సరే ఆమె చేసిన శుశ్రూషకుఁ బ్రతిఫలముగా నిచ్చియుండును. దానికేమి?

తే॥గీ॥ సూర్యుఁడేమంత యోగ్యుఁడు సుదతి తన్నుఁ, బిలుచుఁ గాక వరమ్మది
తెలిసికొనఁగ, వచ్చెఁబో! మునియాజ్ఞ యవార్యమాటఁ, దప్పు క్షమియింపు
మన్నప్పు డొప్పవలదె.

దీనికేమిగాని కర్ణుని మనోనిశ్చయము మాత్రము కొనియాడదగినది.

క॥ ఎఱుఁగును బాండుసుతులు సోదరులని, యట్లెఱిఁగి మనమునం దించుక యుక్
గరుణ జనియింపకుండ బ్రపరమున నరికట్టుటన్నఁ బైపైఁగలదే!

ఇతఁడిట్టివాఁడు గనుకనే యనేకులు యోధవరులుండఁ "గర్ణునితల భారత" మను పేరితనికి వచ్చినది. సరే ఇంతకుమనము వచ్చినపని వాకిటనే గాలవేటి

నది. ఇఁక మరలిపోనేలకెందుకు? (మరలి) పోనీ వచ్చినవాఁడను రానే వచ్చి నాను. ఒకసారి చూచి పోవుట మంచిది గదా (కొండొకపరిక్రమించి) అదుగో ధర్మజుండచటనే విచారముగాఁ బాంచాలీసహితముగ సోదరులతోఁ గూర్చున్నాఁడు. పోయి పాపమాతని నోదార్చెద.

(అంతఁ బాండవులు ద్రౌపదితోఁ బ్రవేశింతురు.)

ధర్మ॥ (అర్జునుంజూచి కోపముతో) అక్కటా! తల్లి యెంతపనిచేసినది! ఇఁక స్త్రీల కీరహస్యగోపనశక్తి లేకపోవుఁగాక. ఇది శాపమగుఁగాక (శాంతముతో) తమ్ముఁడా? ఆమెలోపముకన్నను నా తెలివితక్కువ యిక్కడ నెక్కుడనక తప్పదు.

ఉ॥ కుంతి మొగమ్ము తీరచటఁగొండొక గన్పడసంశయించి "యీ వింత యిదేమి" యంచుముగ వేమఱు నాలుక జాఱఁబోవ న ల్లంతనె "భావ్యమానె యిది" యంచు మరల్చితిఁ గాని యీపెతో మంతనమందుఁ బల్కిన సమస్తము నా కెఱిఁగింపకుండునే.

నార॥ ద్వారికా? మేమువచ్చితిమని చెప్పుము.

ద్వా॥ (ప్రవేశించి) జయము జయము నారదులవారు విచ్చేసిరి.

ధర్మ॥ ప్రవేశ పెట్టుము.

ద్వా॥ స్వామీ? ఇటు దయచేయుఁడు (అందఱును లేతురు)

ధర్మ॥ బ్రహ్మపుత్రా? నమస్కారము. ఆయాసనము నధిష్ఠింపుడు.

(అందఱును గూర్చుందురు)

నార॥ అభీష్టావాప్తి ర్భూయాత్.

చ॥ హరికరుణావిశేషమున నర్జునుగాండివ పాటవమ్మునన్ గరువలిపట్టిబాహుబలగర్వమునన్ రిపులన్ జయించి భూ భరమడఁగించి రాజ్యమును బాలన సేయుచు నుంటివే? వసుం ధరసుకృతమ్ము లిప్పటికిఁ దద్దయుఁ బండెనె? గోర్కి నిండెనే?

ధర్మ॥ (విచారముతో) దేవా! మహానుభావ!

ఉ॥ జ్ఞాతుల నెల్లఁ జంపి సిరి గైకొనినట్టియపాతురి ధర్మసం జాతుని మిమ్ము బోఁటి మునిసత్తము లింత ప్రశంస చేయఁగాఁ

జూతురె! యెల్లవారలును సూతతనూజుని గాఁగ జూచుస
ర్వాతిశయుండు సోదరుఁడె యౌనఁట! మాకిఁక నేమి సేయుదున్,

ఉ॥ తల్లి వచించె నాఁడు పితృతర్పణముల్ ప్రచరించునప్పు ''డా
సల్లలితుండు సూర్యునిప్రసాద'' మటం చతఁడేము నైనచో
నెల్లజగమ్ము లొక్కటయి యెత్తి పయిన్ బడెనేని లక్ష్యమా?
చెల్లెనసమస్తమిప్పటికిఁ జేసెడిదేమి? మునీంద్రచంద్రమా!

భీము॥ (విషాదముతో)

ఉ॥ ''నన్నుఁబరాభవింపఁ దగునాయకుఁ డెవ్వఁడు రా?'' యటంచునే
మున్ననుకొందు నేఁటికి సమూల మెఱింగితి నక్కటక్కటా!
యున్నరికంపుమాటలసమున్నతిఁ జూపితిఁ బాపి నైతి నా
యన్న యటంచు నెఱుంగక మహాత్మ! కడుం జెడిపోతి నింతకున్

అర్జు॥ (విచారముతో)

చ॥ అతఁ డెదురైనయప్పు డని నర్కులు వేవురు దోఁచినట్లు నా
మతిఁ గనుపట్టి ''శూద్రుఁ డనుమా టిది నిక్కువ మౌనొకో! యదే
యుత మగునేని యిట్టిధృతి యింతటిచే వటువంటిపౌరుషో
న్నతియు ఘటించునే?'' యనుచు నామది నెంతు ననేకభంగులన్.

నకు॥ ఉ॥ ఎన్నఁడు నేరిఁ జూచి భయ మించుక యుం గని యే నెఱుంగ నా
కన్నరనాథుఁ జూచినపు డాత్మనదేమొ? భయోదయంబు మా
యన్న యజాతశత్రుఁ గనినప్పటికన్నను గొంత హెచ్చెడున్
మన్ననఁ జేసి తత్పదనమస్కృతి సేయఁగ బుద్ధి పుట్టెడున్.

సహ॥ క॥ అని నతని నప్పుడప్పుడు, ''గని యింతటి మేటికొల్వు గావించునె? యొ
క్కనిచెంత'' ననుచు నామది, ననుకొంటిని, గాని యిట్టు లనుకొననైతిన్

ద్రౌప॥ అక్కటా! నాఁడు సభామధ్యమున నన్ను నెకసక్కెపుమాటల గేలిసేయు
నది యేమో! సుయోధనునియెడఁ గనలినమనమిమ్మహాత్మునియెడ నంతగాఁగన
లకసమ్మతింగనఁ జేసెను. అయ్యో! అత్తగారు మీతోఁ జెప్పక పోయిన
నాతోడనైన నించుక జెప్పక పోయిరిగదా!

నార॥ అమ్మా! ద్రుపదరాజనందని!

ఉ॥ ఇంత యశూయి కత్యమది యెచ్చటఁ జూచి యెఱుంగఁ గారణం
బింతకు నిట్టు లుండ మఱి యెవ్వరు నేటికిఁ జెప్పఁగా వలెన్?
వంతఘ్రువమ్ముగా మిము నవశ్యము చెంద విధించె ధాత, యే
మంతన మిట్లు డాఁగె ననుమాటలు ము న్నెపుడేని వింటిమే?

క॥ తనకుఁ దనతండ్రి చెప్పఁడొ, జనని వచింపదొ యి దిట్టిసంగతి యని మం
తనమునఁగృష్ణుఁడు సెప్పఁడొ, వినఁజాలెనెయతఁడు, మీకు వెఱ్ఱియి కేలా.

ధర్మ॥ మునీంద్రా! యెవరు చెప్పినను మాయన్నగారితోడ నేచెప్పిరి గాని మాకు
నొక్కింత చెప్పక పోయిరి కదా! పోనిండు.

ఉ॥ ఎట్టి రహస్య మైన మదినించుక సేపు వహింప రేనిమీ
యట్టిమహానుభావులును నస్త్రదదృష్ట మదే మొ? నాలుకన్
గట్టిగ బిగ్గఁ బట్టి మముఁ గాపురుషాగ్రిణులం బొనర్చి య
ట్టిట్టనరానిదుఃఖమున కిక్కలఁ జేసితి రేమి పాపమో!

నార॥ (సంశయముతో) రాజా! యిప్పఁట్టున నేనుఁ గూడ వ్రిత్తభంగం బొనర్చు
కొన్నమాట సత్యమే ఏమంటివా! దానికిఁగారణము లేకపోలేదు.

క॥ కారణమెట్టులైనను భూ, భారహరణమునకె మున్న బ్రహ్మాదులు దా
మేరుపఱచి రిట విఘ్నము, నారదుఁ డొనరించె ననుచు నాపైఁ బడదే!

అప్పటికేనియు నేను దాఁచెడివాఁడను గాను గాని.

క॥ సనకాదులతో సరిగ, ద్దెను గూర్చుండఁదగువాఁడ దీనిని నే నే
మని నీతోఁ దగుదు నటం, చును జెప్పుదు ననుచు లజ్జ చొప్పడె ననఘా

ధర్మ॥ మునివర్యా! తమ రిప్పు డిట్లు తప్పుకొనుచున్నారు గాని నిజముగా మాయందుఁ
దమ కనుగ్రహ మున్న యెడల,

తే॥గీ॥ అనయమునుమాకుశాత్రవుఁడైనయట్టి, యలసుయోధనుతోనైన నఁగల తెఱంగు
తామగరుణించిచెప్పినదానిమీఁద, నతఁడుభండనమున కేల యనుమతించు

(కర్ణునుద్దేశించి)

శా॥ అన్నా! నీవు గతించుమీద, భవదీయం బైనరాజ్యంబు నై
కొన్నన్ గొందును గాక న్యాయ్య మగుటన్, గుంతీమహాదేవి కూ
జ్ఞన్నీ కేమనుమున్న భార్య యగుపాంచాలిన్ గురుద్రోహినై
యిన్నీచుంతు పరిగ్రహించె నకటా యీదోషమం బోవునే!

భీము॥ అన్నా! హరిదశ్వనందన

చ॥ "కురుపతి యంగరాజ్యమునకున్ననుఁ బట్టముగట్టె" నంచు సం
బరపడి తెవ్వఁ డాతఁడు? భవత్పరిపాల్యము కాదె? యర్ధరా
జ్యరమయు, దీనిలోన లవమైనను నుండునె? యంగభూమి, బం
గరు మనిపాఁతఁ గట్టఁ బడెఁ గార్యము లే దిఁక నేమి సేయుదుర్?

అర్జు॥ అన్నా! లోకైకవీర!

క॥ "ఎనయొకరికొకరుకర్ణా, ర్జును" లనిజనులాడుకొననసూయవడుచు "నా
కెనయౌనె? సూతసుతుఁ"డని, మనుపుమ! యాతప్పొకండుమన్నించినన్.

సీ॥ "పాంచాలికాసతీపరిణయమ్మునను నీతోఁ బోరి నిల్ బాఱఁదోలితి" నని
"యుత్తరగోగ్రహణోత్సవమ్మున నిన్ను మించి వెన్నంటి భంజించితి" నని
"సర్వముఖాస్త్రపరిసారంబు కృష్ణునిదయఁ దప్పె లే కున్నఁ దప్పని"దని
"అసమయమ్మునఁ" బాడియగుఁగాదనక బాణమేయకుండినఁ దెగఁడితఁ" డనియు

తే॥గీ॥ నొక్కొకప్పుడు మనమున నూహ సేతుఁ నంతియే కాని నాజయమభిలషించి
"యీవుపేక్షించితి" వటంచు నెఱుఁగనైతిఁ, గ్రూరమతినైతిఁ గృష్ణుండు గొంపదీసె

(కృష్ణుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణు॥ అవును పాపము నేనే కాదు? కొంపదీసినది. మీయన్నతీయ లేదు కాఁబోలును. ఆవేళ నతనిచే నవమానింపఁ బడి నిన్నునునన్నును నేమనియునో జ్ఞప్తిఁ దెచ్చికొనుము? ఇంతకును జీతమును బత్తెమును లేనిమీకొలువు గొలిచినందులకు నన్నిటు లనవలసినదే.

ధర్మ॥ ఇంతకు మాకర్మ మిట్లున్నప్పుడు నీ వేమి చేసెదవు?

ఉ॥ "మాతజాఁ జంప లే వయితి" శూరుఁడ' వంచుఁ బ్రగల్భపుల్ పచ
చాతురిఁ జూపఁగాఁ గలవె? చాలును గాండివ మింక నేల నీ
చేత ధరించెదో!" యనుచుఁ జెన్నెలు వన్నెలు వెట్టి తిట్టితిన్
బాలిశ నైతి ముక్కు తెగబారెఁడు చేసితి నిక్క. మచ్యుతా!

భీము॥ సరే అందులకు మాత్రి మితఁడే కాఁడా? నిమిత్తము.

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా! అతఁ డేమి చేయును? సంధి కరిగినప్పుడు మంతనమ్మున నమ్మహామహునితోఁ గలతెఱంగు వచియించెను గదాఁ అతఁ డొప్పనియప్పు డితని తప్పేమున్నది?

భీమ॥ అంతతో నేమిలాభము?

ఉ॥ చెప్పెనె యన్న "తమ్ములను జేరుము నీ" వని, యంతమాత్రఁ దా
నొప్పెడివాఁడె కర్ణుఁడు, మఱొక్కఁడియట్టిఁడె! యన్నమాటకున్
దప్పునె? యాసుయోధనునిఁ దన్నిద నమ్మినవాని నూరకే
యొప్పరికించునంతటి యయోగ్యుఁడె? నీకెనఁ గాఁడె యన్నిటన్

నకు॥ బావా! నీకుఁ గోపము లేనిచో నేనొకటి మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

చ॥ ఎఱుఁగనియిష్ట "సూతజుఁడనే" యనుబుద్ధి సుయోధనున్ నిరం
తరము భజించి తత్కృపను దా నొకరాజయి, "పార్థునోర్తు సం
గరమున" నంచుఁ బల్కు తఱి గల్గినయప్పు డెఱింగి తానయై
మఱలి మనున్ గనుంగొనెడి మాత్రమె? యాతని శౌర్య మల్పమే?

సహ॥ బావా! నీమనమున నిజముగాఁ గపటమే లేనియెడల మాతో నించుక చెప్ప వలసినది.

తే॥గీ॥ అట్లు చెప్పితి వేని మాయన్నగారు, కోరి బ్రతిమాలి రాధతోఁ గొంతచెప్పి
యొప్పఁగాఁజేసియాపక్షముండునటుల, సలిపియాతని రాజుఁ గానిలుపకున్నె

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా, అంతవఱ కెందుకోయి?

ఉ॥ అన్న గదా! మనందఱికి, నాతనిమాటకు నడ్డువారమే?
యున్నరుఁ డేనుఁ బావనియు నీరలుఁ. గృష్ణుఁ డొకింత చెప్పకే
కన్నులు మూసెఁ గాని "యలకౌరవనాథుఁడె నాకు సమ్మతుం"
డన్నను "మంచిదే" యనమె? యాతనిఁ గొల్చుట కొప్పకుందుమే?

ద్రౌప॥ అవును, మీరు "రాజ్యము వదలి యరణ్యమునకుఁ బదం" డనిన నెవరుచెప్ప నివా రమ్మహామహుఁడు "దుర్యోధనునికే రాజ్యమి" మ్మన్న నట్లొనరించుటకు సందియ మేమి?

వార॥ (తనలో) వీరల కించుక కలహము నుంచెదఁగాక. (ప్రకాశము) అవును. తక్కినవారిమాట కేమి గాని శ్రీకృష్ణులవారు మాత్రము కొంచెము సూచనయైనఁ జేయవలసినది.

కృష్ణ॥ (క్రోధహాసములతో) మహానుభావా! కలహభోజన! యేమి యిట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు!

ఉ॥ ఏనటు చెప్పుడే నిజము యేనియు వీరలు సేసినట్టియ
న్న్యాయముతో ప్రతిజ్ఞలవి యొప్పునె? వీరలు సమ్మతించుటె
ట్లైనను, నూరువుల్ విఱుచుటా? రుధిరమ్ము మగ్రోలుటా? మృతుం గా
నోనరించుటా? యొకటి కావు గదా! మఱియేరికిన్నియున్?

అర్జు॥ బావా! బలభద్రసోదర!

చ॥ ప్రతిన యనంగ శత్రువులపైఁ బ్రసరించుట కాని యొయ్యెడన్
హితులకు నన్నదమ్ములకు నిట్లగునయ్య? స్మరింపు! మమ్మహో
ద్ధతు వధియింపలేనినను ధర్మజుఁ డించుక దూఱ, నేనుఁ జి
న్నతనము చూప, నే మనుచుఁ నాఁడు వచించితి వీవు? మాధవా!

ద్రౌప॥ (కొంచెము నవ్వుతో) అన్నా! విన్న వారు వృథాగా నాడినాడుదురుగాక నేనట్లనుదానను గాను గదా. ఇయ్యెడల నెఱిఁగియో యెఱుఁగకో నీయందు లోపము మాత్రము లేక పోలేదు. నీశక్తి యెవ్వ రెఱుఁగనిది?

నార॥ (తనలో) అయిన నేమిగాని చక్కఁగా నడిగినది. దీని కేమి యుత్తర మిచ్చునో?

కృష్ణు॥ (భారముగా) ఇంతకు "నేను కపటముగాఁ గర్ణునిఁ జంపించినా" ననికదా! మీరందఱును నిందించుచున్నారు. సరే మంచియో చెడ్డయో యిందులకు నేనొప్పుకొన్నాఁడను గాని,

చ॥ అలయభిమన్యునిన్ ద్రుపదునాత్మజులన్ మఱి నీకుమారులన్
గలన వధించువాఁ డితఁడు గాఁడు గదా! కపటమ్ము పన్ని, వా
రల బ్రతికించుకొం డవల రాధసుతున్ బ్రతికించి యేను నా
తల నిడినట్టితప్పిదము తప్పఁగఁ ద్రోసెద నింత సేటికిన్.

నార॥ ఎందులకేని నీవే సమర్థుండవు గాని వీరలవలన నేమగును?

ద్రౌప॥ మహాత్మా! చక్కఁగా సెలవిచ్చితిరి.

భీము॥ బావా! అభిమన్యునిమాటకు నేను చెప్పఁజాలను గాని తక్కినవారిమరణము నకు నీవు గాక మఱియెవ్వరు నిమిత్తము?

తే॥ గీ॥ మమ్ము నెద్దియు నొకనిమిత్తమ్ము సెప్పి, శిబిరమును బాపినట్టి విశిష్టదృష్టి
యూరకే కల్గెనే నీకుఁ, గారణమ్ము, నెఱిఁగియును చెప్పకుంటచే నింతపుట్టె

అర్జు॥ బావా! క్షమింపుము.

శా॥ నీతోఁబుట్టువు పూర్ణగర్భవతియై స్నేఁ గాలయుక్ బుద్ధిఁ గం
జాతవ్యూహవిధమ్ము సెప్పనెడ, నాసాధ్వీవతంసమ్ము ని
ద్రాక్రాంతమ్మునఁ గన్మొగుడ్చె. శిశు వంతస్థాయి యూఁకొట్టుచోఁ
గాతర్యమ్మున మధ్య వచ్చి యది విఘ్నమ్మొందఁగాఁ జేయవే?

నార॥ అవును. ఈసంగతి నేను స్వర్గమున నప్పుడప్పుడు విన్నదే. అతనికిఁ బద్మవ్యూహము చొచ్చుటయే కాని మరల వచ్చుటఁ దెలియమి ‘‘కిదే హేతు’’ వనిమాత్రము పరివాద మొకటి లేకపోలేదు.

కృష్ణ॥ మహానుభావా! మీరుఁ గూడ నాయెడల నింత యనుగ్రహించుచున్నారేమి? కొంచెము సందర్భాసందర్భములు విచారించ నక్కఱలేదా? ఊరకేయని నంతలో నేమగును? గర్భములోని శిశు వెక్కడనేని యూఁకొట్టునా? యూఁకొట్టునేనుండు దానిచే నాకుఁ గాతర్య మెందుకు? సరే అప్పుడు నేను విఘ్నము చేసినచో మఱియొకప్పు డితఁడు తనకొమరున కా శేషమును బోధింపఁగూడదా?

నార॥ చిగురుసంగతికి నే నుత్తరము చెప్పఁజాలను గాని దానివెనుక సంగతికిఁ జెప్పఁగలను.

కృష్ణ॥ (తనలో) ఓహో! ఈతఁడు నిష్కారణముగా నాపై లేనిపోనితుట్టె వేయుచున్నాఁడే! (ప్రకాశము) పోనీ దానికేని తగిన యుత్తరము సెలవిండు.

నార॥ ఎందుకా కాతర్యము, సంపూర్ణముగా విన్నచో నభిమన్యు జయించు వారె వరు నుండరుగదా! అప్పుడతనికై మరల నీవే యవతరింప వలసివచ్చును. ‘‘గోళ్ళందీరెడిపనికి గొడ్డండ్లేందుల’’ కని యట్లొనరించి యుండవచ్చును.

కృష్ణ॥ (నవ్వుచుఁ గొంచెము కోపముతో) మునీంద్రా! మీరుమఱియుం జక్కఁగా సమర్థించుచున్నారే!

తే. గీ॥ లేక లేకొక్క చెలియలా లేమకొక్కఁ, డీసుతుండఁట? యవ్వాని కితఁడు మేన
మామయఁట! వానివృద్ధికై మానసమునఁ, గనలునఁట' కంటిమే? యిట్టికట్టు
కథలు

నకు॥ బావా! క్షమింపుము.

క॥ నరకాసురుండు నీకుఁ గొ,మరుఁడే కద! యతని నీవు మడియింపవె? భూ
భరము నివారించెడినీ, కరయఁగఁ ‘‘బుత్రుఁడనిఁ శత్రు’’ వనియుంగలదే.

కృష్ణ॥ దుర్మార్గుఁడైనచో భూమికి భారముగలిగించుఁగాని సన్మార్గుఁ డట్లు చేయఁడు
కదా! అభిమన్యునకును నతనికిని నెక్కుడిసాటి.

తే॥గీ॥ ధరగుణుండైన పార్థునిపట్టి నాకు, మేనయల్లుండు సుగుణనిధాన మకట!
యతని కతమునఁ బుడమి కే యడరు గల్గె నెవ్వరును నమ్మరీగాథ యింత నిజము.

నార॥ భవిష్యత్సందర్భము తెలిసిన నీతో మాటలాడఁగల మేఁటి కాని.

తే॥గీ॥ ఒక్కఁడెవ్వండొ దక్క నీయుద్ధమందు, మఱియు రాజులు లోకసమ్మతులుగారె
వీరు భూభారకారులు గారయేని, యెందులకుఁ దెచ్చి పెట్టితి విట్టిరణము?

ధర్మ॥ (తనలో) ఓహో! యితరులకలహమును జూచి సంతసిల్లెడు నారదుఁడు
స్వయముగ నే కలహమునకు దిగుచున్నాఁడే! (ప్రకాశము కృష్ణునివంక
చూచి) కృష్ణా! వాసుదేవా!

ఉ॥ ఏవిషయమ్ముఁ గూడ “నిద మిత్థ” మటంచు వచింప లేము గా
నీవిను మొక్కమాట, యెఱిఁగియేనియు గోచర మౌనునీకు. నే
కోవిదు లేని యిప్పటికి గూడఁ దనం గలవారు కారు నీ
సేవకులైనపాండవుల చేఁగికి చెప్పుడు నొప్ప వచ్చునా?

నార॥ రాజా! నీవు చివురునఁ జెప్పినమాట సత్యమే. ఈతఁడు పాండవులచేగి
చెప్పుడును నొప్పలేదు.

కృష్ణ॥ (తనలో) ఓహో! వీరు విరమించినను నిమ్మౌని విరమింపక మరల నేదో
రెట్టించుచున్నాఁడే! (ప్రకాశము) మునీంద్రా! బ్రహ్మమానసపుత్రా!

ఉ॥ ఏ నొక మర్త్యుఁడన్ సకల మెట్లు తెలెంగెద మిమ్మువంటి ప్ర
జ్ఞానిధు లైనసన్మునులసంగతి నించుక తెలిసి యున్న మా
టే నిజ, మైన నయ్యది విహీం బడ వైచుట తప్పుకాదె? క
ర్మాను గతుల్ మరల్పఁ దరమా? పరమాత్మకు నేని నారదా!

ధర్మ॥ ఇంతకును నతఁడు చెప్పినట్లు కర్మ మనివార్యము.

ఉ॥ కడచినదానికిన్ వగచి కార్యము లేదిఁక మీఁద నైన నీ
గొడవలుమాని పాపమునకున్ దగునిష్కృతి చేసి కొంచు న
ట్టడవిని మిమ్ముఁ బోలెడుమహాత్ములఁ గొల్చుచుఁ గాలశేష మి
ట్లుడుపఁ దలంచి రాజ్యమిది యొప్పఁగ జెప్పితి వాయుసూతికిన్

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! తిరిగియు నన్నగారు పూర్వపువైరాగ్యములోనికి దిగు

చున్నారే! ఇందు కేమి యుపాయము?

ద్రౌప॥ ఆయన మీతమ్ములు గారా? మీ కన్న యడవులాయనకు లేవా? తీరఁ దగుముచ్చట లన్నియు నిప్పటికే తీరినవి ఇఁక నిప్పు డరణ్యవాసమెందుకు? పోనిండు, అట్లొనర్చిన మీయన్నగారు గాని తక్కినవారుగాని లేచి వచ్చెదరా?

నార॥ రాజా! ఆమెయుఁ బుట్టెడుదుఃఖములో నున్నది నీకై ధైర్య మవలంబించి యాఁడుది యైనను నిట్లు పలుకుచున్నది. ఆపలుకు విశ్వసించి.

తే॥గీ॥ శిష్టరక్షణమును దుష్టశిక్షణంబు, సల్పుమను లోకు లెల్లరు జయ మనంగ ధర్మ
రాజను పేరు సార్థకము గాఁగ, నేలుకొనుమయ్య? ధరణికి మేలు గాఁగ.

భీమ॥ అన్నయ్యా! ఇందులకుఁ దామొప్పితిరా సరే, అట్లు కాదేని.

చ॥ కొడుకులొ కొమ్మలో యెవరికోసము రాజ్యము నాకుమాత్రమే, మే
జడమతి నయ్యు మీకతన జ్ఞానము కొంచెము నేర్తు మీర లె
ఱ్ఱ్యెడ పనియింతురో యచట నేనును మీపదసేవ సేయుచున్
గడపెదఁ గాల మాజ్ఞ యిడఁగాఁ దగు నాకు ననుగ్రహమ్మునన్.

ధర్మ॥ (వినువుతో) తమ్ముఁడా! నేనొక్కటి చెప్పెద నాలింపుము.

గీ॥ ఆదినుండియు నాకు రాజ్యమునఁ గాంక్ష, యంతగా లేదు "నిజమిది" యనియెఱుంగు
దాని పైనిన్ని కష్టముల్ దాపరించి, "ఛీ" యనివిరక్తి వొడమె నా చేతమునకు.

అర్జు॥ (తనలో) ఈయన కెవరు బోధింపఁ గలరు? మొదల నుండియు నీయనయభిప్రాయ మిట్టిదియే (ప్రకాశము) అన్నా! ధర్మనందన!

క॥ ఇపు డీ వైరాగ్యయత్నం, బపుడే యొనరింప రాదె? యాత్మజులును భూ
మిపతులు జ్ఞాతులు నీదగు, కృపను బ్రతికి పోదురెసఁగుఁగీర్తియు మనకున్.

ద్రౌప॥ సంశయ మేమి? అప్పుడే గట్టిగా నామనోనిశ్చయ మిట్టిదనిన నిం దొప్పనివా రెవరు? ఇప్పు డిట్లనిన నేమి లాభము? వారికిని లేదాయె మన కంతకన్న లేదాయె, ఇట్టివ్యథాప్రయాసమెందుకుఁ బడవలెను?

ధర్మ॥ ఎందుకా? ఇందుకు.

క॥ "అరులకు భయపడియాతం, డరణ్యములు దిరుగు" ననెడి యపయశమది నా
కు రుచించె నేనియును మీ,కు రుచింపమి నిందు దిగితిఁ గ్రూరుఁడ నైతిన్

కృష్ణ॥ సరే, అట్లయినచో,

క॥ "ఇల నేల లేక కానన,ములకేగక ధర్మజుండు వెంగి" ననిరోషి ప
లుకులు సైఁప లేరు నీతమ్ములు, వీరి ననుగ్రహింపు మనుపటివలెనే,

ద్రౌప॥ (తనలో) ఇప్పట్ల నన్న మంచిసమాధానము చెప్పినాఁడు.

భీమ॥ అన్నయ్యా!

తే॥ గీ॥ కమువిరక్తిని నన్ను కాఱడవి కేఁగఁ, దగినతమ్ములుగల్గియుఁ దగవుచెప్పి
మాన్పలేరై" రటంచుధీమంతులనెడి, పలుకులేగతి నహియించువారమయ్య?

నార॥ (తనలో) కొంచెము తొంగిఁ జూపినచో ధర్మరాజునకుఁ దగినయుత్తరము చెప్పఁదగినవాఁడు భీముఁడే, ఈయంకుశము లేనిచో నాము త్తగజమిదివఱకే యడవులం బడిపోవును.

నకు॥ అన్నా! కౌంతేయాగ్రజ!

క॥ రణ మన్నయప్పుడే మా, రణకర్మము గాదె? యది మారణమునకే కా
రణ మగును గాని సుఖకా, రణమగునే? దీనిచే విరాగము తగునే?

సహ॥ అన్నా! సకలధర్మవేది వగునీకొరులు చెప్పవలయునా?

తే॥గీ॥ నృపునకన్నయఁదమ్ముఁడు నితరులునునధర్మపర్తులగుచుఁ జెడరుట్యోలేకద?
కర్ణుఁడు నధర్మపర్తి యౌటతనడండ్యుఁ, డయ్యెనియ్యెడసందియమంద నేల?

నార॥ (తనలో) చిన్నవాఁడైనను మంచిఖండితోత్తరముగాఁ జెప్పినాఁడు. భీమార్జునులు చెప్పినను నింతనిరాఘాటముగాఁ గనుపట్టదు. ఇంతకుఁ నితఁడు చెప్పినట్లు వారెట్లు చెప్పఁగలరు. ఏకగర్భజనితులుగదా. వీరికైదుగురకును నట్టిభేదము లేదు గాని, ఐదవ ఆవేలి కావేలి కెట్లైనియుఁ గొంచెముదూరము కాక పోవునా?

కృష్ణ॥ ఇప్పట్ల నితఁడు చెప్పినమాట కడుశ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. రాజులకు శత్రుమిత్రాది భేదము లెట్లు కుదురును. శాస్త్రమును బట్టిపోవలయును. లేదా నరకము సిద్ధము.

ధర్మ॥ (నిర్వేదముతో) ఏమీ? నేనా? అమ్మహాత్ముని శిక్షించువాఁడను.

ఉ॥ అక్కట! యిట్లు లాడఁ దగునయ్య? పరాక్రమశాలి దాతృతా
ధిక్కృతకల్పపాదపుఁడు దీనజనావనపక్షపాతి పే
రెక్కినవాఁడు "స్వామికృతి కింతటిసాహసి లేఁ" డటంచు, నే
నెక్కడ? యాతఁ డెక్కడ? యిసీ! జగ మిప్పుని కుత్సహించునే.

అతఁడు విధేయుల మగుమాయెడల నట్లు నటించిన నది తప్పుకానేరదు. మఱిఁ దక్కనతఁ డెవ్వరి కేమి యుపకృతి చేసెను.

చ॥ ఎవనిభుజాబలమ్మున నయింద్రితనూజుని వాయుపుత్రునిన్
గవలను నిన్ను నన్నెదురఁగా గమకించె సుయోధనుండు, దా
నెవనికి దాసుఁడై మెలఁగె నీజగతీతల మెల్ల నేనియున్,
శివశివ! యమ్మహామహునిఁ జెప్పి మఱొక్కనిఁ జెప్పనున్నదే!

బావా! యింత యేందుకు! సంగరమున నొక్క యర్జునుం దక్క మమ్ము నలువు రను నతఁ డవమానించుట నీ వెఱుంగనిది కాదు గదా! చేఁజిక్కినప్పుడు వదలిపెట్టుట కాతనినీతిధురంధరత్వము తప్ప వేఱొండు కారణము మాపుము. నాకన్న నేకాదు. ఎవరికన్నను నతఁడు లోకోత్తరుఁడు, చక్కనిబుద్ధితోఁ బరికించిన నతనియెడదోసము వీస మేనియు నుండదు. (నిర్వేదముతో) అయ్యో! దాతృత్వమా! నీవు దిక్కులేని దానవైతివి సుమీ!

నార॥ నిజమున కతఁ డట్టివాఁడే కానిదుర్యోధనునియొద్ద నుంటచే నతనియోగ్యత కనుపట్టినది గాదు. ఆశ్రయవిశేషమునం గదా! గుణములు శోభించవలయును. అందులో "దాతృత్వమతనితోఁ బోయినఁ" దన్నది యతిశయోక్తి గాదు.

ఉ॥ ఆతనిదాతృతామహిమ మయ్యమరేంద్రుఁ డెఱుంగు "నిచ్చెదోఁ
జేతికి నెమ్మి లే" దనుప్రసిద్ధికి నీతఁడె తగ్గవాఁడు ప్ర
ఖ్యాతశరీరి కర్ణుఁ డిపుడైనను జావఁగ లేదు నిక్కమే దా
తృత దిక్కు లేని దయి తా నశియించెఁ జుమీ! యమాత్మజా.

క॥ బలిశిబిదధీచు లిల మును, గల రెక్కుడు దాత లందుఁ గర్ణునితోడన్.
దులఁదూఁగువార లిరువురె, బలికీతని దొరయుపాటి బలముంగలదే?

కృష్ణు॥ సంశయమేమి? తమరు సెలవిచ్చినట్లే.

గీ॥ అర్థమీవచ్చెఁ గాక సమస్తరాజ్య, మీయఁగావచ్చుఁ గాక వెన్నియ్యమాంస
మీయఁగా శక్యమె ధర్మ మెఱిఁకెని, నితనికే వారికే తగ నింతపట్టు.

ధర్మ॥ (కన్నీటితో)

ఉ॥ అట్టిమహానుభావుఁ డిలయంతయు నేలిన నేలుఁ గాక నా
యట్టేఁడు తావృతుం డగుమదారుని రాజ్యముఁ బూని యేలినన్

దిట్టరె? పండితుల్, కవులు తిట్టరె? పేదలు తిట్టిపోయరె?
"వట్టి పిశాచి వీఁ" డనెడువా రెటు నే మెడఁగట్టి కొందునో?

కృష్ణు॥ బావా! నీ వాదాత్మృతియందును శాతనికిఁ దమ్ముఁడవే సంశయ మేమి?

చ॥ వెనుకటిరాజసూయమున విప్రుల సెందఱి సెన్నిభంగులన్
దనిపితి చక్రవర్తివిగదా! యిపుడంతకు నెక్కుడైన చ
క్కనిసుకృతమ్ములన్ విరివిగా నొనరింపుము జ్ఞాతివర్గమం
దనజనితౌఘసంహతు లణంపుము చింతిల నేల? దీనికిన్.

భీము॥ అన్నా! దండధరనందన!

చ॥ అమలమనీష నీవు మద మారఁగఁ జేయఁ గదయ్య యశ్వమే
ధము, దురితమ్ము లెల్లను యథా యథలై నశియించు దాన, "దరి
ద్య్ర మిపుడు లేదుగా" యని లవమ్మును సందియ మందఁ బోకు వి
క్రమ ధనులైన సోదరులకన్నను దర్విద్య్ర మెుకండు కల్గునే.

నార॥ రాజా! మీరు విధింపఁ దగినయంశమ్మును ధర్మజ్ఞుఁ డగునీతమ్ముఁడే బోధించు చున్నాఁడు. కావున నవశ్య మట్లొనరింతువు గాక.

అర్జు॥

తే॥గీ॥ దర్విద్య్రమున కేమిసంపత్ప్రదాత్రియైన యంబుజాక్షుని దయ మనయందుఁగలదు
కామధేనువునట్టింటఁగట్టిపెట్టి "కోర్కె లొనఁగూర్పు" మనియొరుఁగోర నేల

నకు॥ (పౌరుషముతో) అన్నా! ధర్మనిదగ్రగణ్యా! అట్లేదో నివృత్తి యొనరించుకొను టుచితము, అంతియెకాని.

తే॥గీ॥ రాచపుట్టువుఁబుట్టియరణ్యసీమఁ, దిరుగుదురె? బ్రాహ్మణులమువిధించెధాత
మనకుభూభారభరణ, మమ్మహితునాజ్ఞ, వమ్ముసేయుటమీవంటివారికగునె?

సహ॥ అన్నా! కౌంతేయాగ్రజ! ఇదియేనియుఁ బ్రాయశ్చిత్తార్థము చేయ నక్కఱ లేదు. రాజులకు నవశ్యాచరణీయ మగుట నొనర్పఁదగినది.

తే॥గీ॥ జ్ఞాతులను మన మేటికిఁ జంపినారె? మంతరించిరి వా రెల్ల నాత్మదోష
ములకతమ్మున, నీవంటిపుడమిఱేఁడు, జాతిధర్మమ్మువిడిచిన. జగముచెడదె?

ధర్మ॥ అన్నలార! యెుతిఁగియెుఱుఁగనిమాటలు చెప్పకుఁడు కులవృద్ధగు భీష్ముఁడే మంత దోషియై యంతరించెను?

(అంతనొకపురుషుఁడుప్రవేశించును, "ఇదుగో" యని ఉత్తరమిచ్చును, పోవును)

ధర్మ॥ (విప్పిచూచి తనలో)

క॥ తమ్ముంగుఱ్ఱలఁ గృష్ణుని నిమ్మునివరు సెట్టులేని యే గొప్పింపం
గ మ్మది సెంచితిఁ గులగురు, విమ్మాడిక్క విధించెఁ బాత, యిఁక నేమందున్

కృష్ణ॥ ఏ మిది రహస్యమా? మీలో మీరే యోచించుచున్నారు.

ధర్మ॥ (చేతి కిచ్చును.)

కృష్ణ॥ (చదువును)

క॥ శ్రీరస్తు చిరంజీవికి, పారాశర్యుని కజాతశత్రునకు ముదం
బారఁగ శంతనుసుతుఁడా, శీఘ్రాద్యంతమున వ్రాయు సేమపువార్తల్.

ద్రౌప॥ (తనలో) ఏ మని వ్రాయునో!

భీమ॥ (తనలో) పరిశ్రుతానుగుణముగా నున్నచోఁ జక్కఁగా నుండును.

అర్జు॥ (తనలో)

గీ॥ అకట! వాడు శరమ్ముల నంపసెజ్జఁ, గూలియుండి రవంతేని గోపమొంద
కిపుడు దీవించిరే వ్రాయు నిద్ధచరితు శాంతి నా కెంతయు లజ్జాకరంబు.

నార॥ తరువాత

కృష్ణ॥ అరులజయించితి రాజ్యము, కరగతముగఁ జేసికొంటి కావున ధర్మస్మరణమ్ము
వలయు నీకది, యరసివచింపఁగఁ దలంతు నరుదెమ్మిటకున్.

ద్రౌప॥ (తనలో) పాపము! ఆయన యిప్పటి యీయుద్యమం బెఱుఁగఁడు.

నార॥ అవును. ధర్మరాజునకుఁ గూడ ధర్మములు చెప్పుట కాయనయుఁడే తగిన
వాఁడు. తరువాత.

కృష్ణ॥క॥ ఏ నిపుడు చెప్ప నెంచిన, యీనీతులు రాజ్య మూనియే వినవలె వేవే నీవు
పట్టభద్రుఁడ,వై నాకడ కరుగుదేఁగదయ్య కుమారా!

ద్రౌప॥ (తనలో) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి బ్రతికితిమి. ఎవరిమాట తీసివేసినను ఆయ
నమాట తీసివేయఁగూడదు.

భీమ॥ (తనలో సంతోషముతో) ఇయ్యనఘునివై రాగ్యగజమునకు మంచి యంకుశము
తటస్థించినది.

నార॥ (ఏకసక్కెముగా)

గీ॥ నారదుఁడు గాఁడు దేవకీనందనుండు, గాఁడు భీముఁడు మంగాఁడు కవలు గాఁడు
కిరిడి గాఁడు ద్రోవది గాఁడు "కూడ" దనినఁ, దీరదిఁక భీష్ముఁడీ తండు దీర్ఘఁగుణుఁడు,

ధర్మ॥ (వినయముగా) మీరందఱును నాకుఁ దెలుపఁ దగినవారు కారా! అందులోఁ దమ రేమి, హరి యేమి, ఆయినకన్నను మాన్యులు,

క॥ నామనము శేవలయు చిం, తా మగ్నం బైనకతనఁ దమయాజ్ఞను సే
నై మొగియ నైతి దయతో, నీమూర్ఖు క్షమింప వలయు నియ్యెడఁ దనఘా.

నార॥ (నవ్వుచు) రాజా! నే నూరక యటంటినే కాని దేవవ్రతుఁడు మాయిరువుర కన్న వేయి రెట్లధికుఁడు.

కృష్ణ॥ సంశయ మేమి?

సీ॥ జననంబు నెంతుమా? సకలాఘసంహృతిక్షమ మగుగంగగర్భమునఁబుట్టెఁ
బౌరుషం బెంతుమా? పార్థివాంతకుఁ డైనపరశురాముని నాజిభంగపఱచె
సత్యమ్ము నెంతుమా? జనకునిపెండ్లికై తా నన్నమాట నిందనుక నిల్పె
వ్రతనిష్ఠ నెంతుమా? పార్థుచేఁ గూలి పుణ్యదినమ్ముపఱకుఁ దా నట్టెనిలిచె

గీ॥ నిందులోఁ గొక్కటియొకఁడు నెన్నఁదగిన. విన్నియునుగల్గుభీష్మున కెవరుసాటి?
మమ్ముటుంచుముభువనైకమాన్యులైన, మాడు, మూర్తులియ్యనఘుతో మొనయఁగలరె

ధర్మ॥ (విచారముతో) ఇట్టిమా తాతగారును, అట్టిద్రోణాచార్యులవారును వీరల తోడనే పోల్పఁదగు మాయన్నగారును నేలాగో యీరణమున నిహతులైరి. అక్కటా! కాలమెంత యనివార్యమైనది!

నార॥ రాజా! ఇం దాశ్చర్య మే మున్నది? భీష్మద్రోణు లిరువురును న్యాయైకపక్షపాతమున మీ కుపకార మాచరింప నెంచి యస్థిర మ్మగుకాయమ్ము విడిచి సుస్థిర మ్మగుయశమ్ము సంపాదించుకొనిరి. "నిష్పక్షపాతముగఁ బోరాడినవాఁడు మీయన్నగా రొక్కఁడే", యని నిష్కర్షగాఁ జెప్పవచ్చును

సీ॥ గోవధమ్మునకు సంకోచించి వేఁడినఁ దెలిని విప్రుఁడు దయ దాఁపఁడేని
బ్రహ్మాస్త్రమును గొనుపట్టున భార్గవుఁ డెఱిఁగి చెచ్చెర శపియింపఁడేని
పార్థునందలిపక్షపాతబుద్ధిని నిందుఁ డరిగి తన్నును బిచ్చ మడుగఁడేని
యర్ధరథునిఁ జేసి యవమానపఱచి భీష్ముం డనూయ నోఁటంత చూపఁడేని

గీ॥ కుంతి "వర,, మనిపలుమఱుఁగోరదేని, శల్యసారథ్య మను మువ్వెసంగదేని
కృష్ణుఁ డన్యాయపథముపాఁగింపఁడేని, గర్ణునోడించువారుజగానఁగలరె

ధర్మ॥ మహాత్మా! యయ్యనఘునిగుణము లెన్ని విన్నను దఱుఁగవు దుర్యోధనుఁడొనర్చిన యకృత్యములకుఁ గోపముగల్గియును నీతనిముఖము చూచునంతనే యయ్యది

పటాపంచలైపోయెడిది కారణాన్వేషణమునకు మనము ప్రయత్నించియు నిట్లు జరుగుట యవశ్యంభావి యగుటచేఁ గాఁబోలునంత దీక్ష ప్రయత్నము వహించినది కాదు

క॥ జనకుండు చిన్నతనమునఁ, జనె నగ్రజుఁ డిట్టు లాయె సంసారము నె
త్తిని బడియె "విడిచి పెట్టెద,, నను కొన్న నువీలు పెక్కుదార్యులకతనన్.

నార॥ రాజా! యీయాశ్రమమున కేయాశ్రమమును సరిగాదు సుమా! యేమందువేని?

సీ॥ వేదవ్రతముల నాపాదించి చరియించు బ్రహ్మచారుల కెల్లఁ బట్టుగొమ్మ
అతిథులై చరియించునట్టిగృహస్థుల నాదరింపంగఁ గల్పాగమంబు
భార్యైకయుక్తులై వనమునఁ దిరుగువానప్రస్థులకు రక్షణప్రయుక్తి
సంసారహింసారిరంసావిరక్తులౌ సన్న్యాసులకును విశ్రాంతిభూమి

గీ॥ యైనగార్హస్థ్యమునను౦డియఖిలకర్మ, ములనొనర్చుచుదకును ముక్తిఁబొందవచ్చు
నట్లుకాదేనియవ్వసిష్ఠాదిమునుల, కేల, గార్హస్థ్యమునను౦డు టెఱుఁగఁ జెపుమ?

ధర్మ॥ మహాత్మా! మీయాజ్ఞశిరసావహించుచున్నాఁడను.

భీము॥ (సంతోషముతో) నకులసహదేవులారా!

ఉ॥ ఇంతకు మున్న వచ్చిన నృపేంద్రకుమారుల కెల్ల నేఁటియీ
వింత నెఱుంగఁ జేయుటయు వీడఖిలంబు నలంకృతమ్ముగా
నెంతయు వేడ్క నల్పుటయు నిప్పటికిం దగుకార్యముల్, ప్రసం
గింతురు గాక యిప్పను లొగిన్ దగువారల నేర్పరించుచున్.

(నకుల సహదేవులు నిష్క్రమింతురు.)

ధర్మ॥ అర్జునా!

గీ॥ ఇప్పటివిశేషములనెల్ల నెఱుఁగఁ జెప్పి "వలయుసాధనసామగ్రిగలయఁ గూర్పుఁ"
డనుచుధౌమ్యులతో వినయమున "నేను,మనవిచేసితి,, నని చెప్పుమాకుమార.

(అర్జునుఁడు నిష్క్రమించును.)

నార॥ రాజా! మేము తిరిగియుఁ బట్టాభిషేకకాలమున కరుగుదెంతుము.

కృష్ణు॥ బావా! నే నిప్పటికిఁ జని యుత్సవసమయమునకు సకుటుంబముగా నరుదెంచెదను.

ధర్మ॥ అట్లనే యొనరింపుము.

చ॥ శతభిషు లంతగా సలుపఁజాలవు నీవు, హాలాయుధుం డొక
ల్కమహోదయుం డైన మనమాటఁ దలంచినమాత్ర నుండు, నా
బుషితులితపరిభావునకు నేగతి నేనియు నొప్పఁజెప్పి బల్
కృషి నొనరించి యియ్యెడకు నెట్లయినం గొని తేవలెఁ జామీ.

నీవెంబడి భీమునిం గూడఁ దీసికొని పోయి యతనిచేఁ దగుమాటలు సెప్పించి యతనికిఁ గోపోపశాంతి కావించి యిందులకు సమ్మతింపఁజేసి తోడ్కొని వత్తువుగాక!

కృష్ణు॥ మంచిది (భీమునితో నిష్క్రమించును.)

ధర్మ॥ దేవీ! ద్రుపదరాజనందని!

ఉ॥ పట్టపుదేవి వైతి నను భావమునన్ గరువంబు దాల్ప కె
ట్టెట్టులు నేరి నేరిఁ దనియింపుట యొప్పగు నట్టు లట్టు లి
ప్పట్టున వారివారికి సపర్యల నర్పణ సేసి కీర్తికిన్
బట్టగునట్లు లుండఁ దగు భారము నీతలఁ బెట్టితిం జామీ.

గీ॥ ధనము లాశాశ్వతములుగా దృతనువు లంత, కన్న శాశ్వతములుగావు కలిమిలేము
లబ్బుతఱి నబ్బుటయుఁ దబ్బిబ్బుపడుట, సారవిదు లైనవారిలక్షణము గాదు

ద్రౌప॥ నాథా! తమరానతి చొప్పునఁ సకలము నిర్వర్తించుదానను. మనమిరువురమును దుఃఖాంబుధిమగ్నులగు మీతల్లిదండ్రులకడ కరిగి యోదార్చి యెట్టులేని యిందులకు వచ్చునట్లు ప్రార్థింప వలయును.

ధర్మ॥ దేవీ! చక్కఁగా బోధించితివి. ఇప్పుడే పోయి యట్లొనరింతము.
(నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ... తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మనం నాఁ
ద్వితీయాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

(చతుర్థాంకము.)

(అంతట నొక కవి ప్రవేశించును.)

కవి॥ (విసుగుతో)

ఉ॥ ఎక్కడి కేగినన్ శిశువులే నృపతుల్ కవితారసాయనం
బెక్కడ! కుర్రలెక్కడ! యిసీ! యిటు లందఱి రాజులన్ యశో
భాక్కుల దాతృలోకులఁ బాండవు లేమని చంపిరో కదా!
యక్కట! సత్కవీశ్వరుల కన్న మిఁ కేగతిఁ గల్గఁగా వలెన్.

(పరిక్రమించి చెవియొగ్గి) ఇయ్యెడ రాజు నెట్లు పొగడుచున్నారో (తెరలో)

గీ॥ ఇంతశాంతుండు లేఁడు లేఁడింత దాంతుఁ, డింత సనయుండు లేఁడు లేఁడింత దాత
ఇంతటి నిగర్వి లేఁడు లేఁ డింత యోగ్యుఁ, డింతటి యశస్వి లేఁడు లేఁడింత రాజు.

కవి॥ ఇన్నిలక్షణములం గొనియాడఁబడుచున్న యీరాజు నిజముగా "పంటవలంతి నోఁచుకొన్న నోముల పంట" యనినన్ దప్పేమి? ఇట్టిమహానుభావుని దర్శనమునకుఁ బోవుచుంటిని గదా! యొకపద్య మైనను రచించుకొనవలదా?
(రచించుటనభినయించి)

చ॥ కృతయుగ మూడి నిప్పటికి నెందఱు రాజులుగారు రామభూ
పతి యొకరుండు దక్క నినువంటి నృపాలకు లేరి? యాతఁడుం
"బ్రతి" యని చెప్పఁజాల మొకపట్టున, నింతటి భాగ్యశాలి వై
క్షితి నలరించు నీకు దయసేయు రమాపతి సర్వసౌఖ్యముల్.

పద్య మనుకూలముగాఁ గుదిరి యుండునా? కుదుర కేమి? గాని కొంచెము అతిశయోక్తిపడినట్లుమాత్రము తోఁచుచున్నది. లేదు! రాముఁడు తప్ప నింతటిరాజు లేనే లేఁడు. ఉన్నచో నాదికావ్యమును రచించిన వాల్మీకి యాతని చరిత్రమునే యేల కైకొనవలెను. తరువాతఁ దిరిగియు నట్టికవి యున్నచో నీతని చరిత్రము వ్రాయఁ

దగినది. ఇందులకు నిప్పటివారిలో వ్యాసులవారే తగినవారు ఒక్కొకపట్టున నియ్యనఘునికి శ్రీరాముఁడునుం దుల్యుఁడుగాఁడు. సత్యమే ద్రౌపదిం జెలఁగొన్న సైంధవు నీతండు ప్రాణావశేషముగా విడిచివాఁడు. రాముఁడో! సీతం జెలఁగొన్న రావణునిఁ బుత్రమిత్రసమేతముగ నశింపఁజేసెను. సరే ఇక్కడికిఁ బద్యము కుదిరినది. రిక్తహస్తములతో రాజుం జూడఁగూడదు. (దృష్టి నిగుడించి) అదుగో, పండ్లమ్ముకొనువాఁడొకఁ డటుపోవుచున్నాఁడు. వానినిటుపిల్చెదఁగాక. ఓయీ! పండ్లవర్తకుఁడా! ఇటురమ్ము. (అంతవర్తకుఁడు ప్రవేశించును.)

వర్త॥ ఏమయ్యా? పిల్చినావు. కవి॥ పండ్లుకావలెను.

వర్త॥ ఇదుగో, కొనుండు. కవి॥ వెల యెట్లు?

వర్త॥ జో డద్దపావలా. కవి॥ ఇఁక నొక మాట చెప్పు.

వర్త॥ ఎన్నిసారులుచెప్పినను అంతే.

కవి॥ సరే గాని మీరాజాగారు మంచివారు కదా?

వర్త॥ ఇంతమంచివా రెక్కడను లేనే లేరు.

కవి॥ తఱచుగాఁ గవీశ్వరులు వచ్చుచుందురా?

వర్త॥ రాకేమి తఱచుపండితులతోడనే కాలక్షేపము. తమరుఁ గూడఁ గవీశ్వరుల వలెనే యున్నారే? రాజుగారు గ్రామములో లేరు.

కవి॥ (విషాదముతో) ఏమీ యెక్కడికివెళ్ళినారు. ఎప్పుడువత్తురు?

వర్త॥ భీష్ములవారియొద్దకు వెళ్లినారు. వారీదినమున స్వర్గమునకు వెళ్ళెదరఁట

కవి॥ (తనలో) ఇక్కడికివచ్చినను మనదారిద్ర్యదేవత వెంటనేవచ్చినదే! (ప్రకాశము) అయినచో నాకీఫలము లక్కఱ లేదు.

వర్త॥ పోనిండు (నిష్క్రమించును)

కవి॥ ఈగోడవ యడఁగినమీఁదఁ దిరిగియు వచ్చెదఁగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంత శరతల్పగతుఁ డగుభీష్ముఁడును పాండవులును విదుర ధృతరాష్ట్రులును కృష్ణుఁడును బ్రవేశింతురు)

భీష్ము॥ (దీనస్వరముగా) నాయనా! ధర్మనందన!

ఉ॥ నీపరిపాలనమ్ము విని నిత్యము సంతస మందు చుంటి నే
యాపద లేక భూమిప్రజ లందఱును౯ సుఖ మందు చుండి రో

హా! పరమాత్ముఁ డిప్పటికి యోగ్యతయు న్నను రాజుఁ జేసి సం
తాపము నందుభూసతిఁ దానొనరించె ముదం బొందుఁడై

ధర్మ॥ (విచారముతో) పితామహా! గాంగేయ! సర్వబంధుసంహారం బొనరించి నే నిప్పు డెట్లు పాలించిన నేమి లాభము? అయినను,

ఉ॥ భవదుపదేశవాక్యములపై మది నిల్పి త్రికాలవేది మా
ధవుననుశాసనమ్ముఁ గొని తమ్ములసమ్మతి యూఁత గాఁగఁ బె
ద్దవిభునియాజ్ఞ చొప్పున సదా విదురానుమతిన్ గృహార్య శా
స్త్రవిధికి లోఁగి నేను మధ్యామతిఁ జూతు సమస్తసంగతుల్.

కృష్ణ॥ తాతా! లోకైకపూత!

ఉ॥ ఎవరు సహాయు లెందులకు నీయవమానముల, కెన్ని యెన్ని ధ
ర్మవిధులు గల్గి నన్నియును మాన్యచరిత్రుఁడ వైనయట్టి నీ
సవిధమునందు శిష్యుఁడయి సంగ్రహణం బొనరించెఁ దాను పాం
డవులకుఁ గాదె? దేహము కడంగి వహించితి రింతకాలమున్.

భీష్మ॥ కృష్ణా! వాసుదేవా!

తే॥గీ॥ ఎవనిలో నుండులోకమ్ము, లెవఁడు లోక, మెల్లెడవసించునట్టి యోగీశ్వరేశ్వ
రుండవీవుండ వేఱొక్కరుండవలెనె? పాండవుల పాలిపరమబంధుండవీవు.

విదు॥ సంశయ మేమి?

తే॥గీ॥ ఎన్నియో కారణమ్ముల నిమ్మహాత్మ, నవతరించుటకై పెద్ద లందురి గాని
పాండుసుతరక్షణైకతత్పరతకుఁ "బని,గట్టికొనిపుట్టె" నని నమ్మకమ్ము నాకు

భీష్మ॥ విదురా! జ్ఞానవిధుర! నీయూహ చక్కఁగ నేయున్నది. వినుము.

తే॥గీ॥ ఇమ్మహాత్ముని యవతార మెన్నియేనిఁ, గారణమ్ములు గలయది గాని యందు
దిక్కుమాలిన నావంటిదీనులకు విముక్తి నొసఁగుట యేసుమ్ము ముఖ్యఫలము.

ధృత॥ (కన్నీటితో) తండ్రీ! నీవు నిజముగా దిక్కుమాలిన వాఁడవే యైతివి.

తే॥గీ॥ వీర వీరార్చిత! విచిత్రవీర్యునకు వి, వాహ మొనరించితివి కష్టపడి జయించి
అతఁడు నేఁటికిఁ బ్రత్యుపకృతి నినిట్టు, లాచరించెను నావంటి యధముకతన.

అర్జు॥ (విచారముతో) తండ్రీ! యప్పట్ల నీవుగాని నీతమ్ములు గాని లేశమును నిం
ద్యులు గారు.

ఉ॥ అని నొనరింప లేక చని యాచనఁ జేసె నజాతశత్రుఁ, డీ
మనుమనియుం దనుగ్రహమ్మైఁ దనచచ్చునుపాయముఁ గృపా
ఖని వచియించెఁ దాత "యగుఁగా" దనకే నటు లాచరించి యి
య్యనఘుని నిట్లొనర్చితి నహో! మము నిర్వర దూలుటొప్పగున్.

ధర్మ॥ తాతా! శంతనుపుత్ర!

ఉ॥ "ఏమని కోరె వీఁడు గుణహీనుడు ద్రోహి దురాపలఁ డక్కటా!
పామరుఁ" డంచు నెంచక కృపామతి గుట్టెఱిఁగించి తీవు మా
సేమముఁ గోరి, "యిట్టిపని సేయుట త" ప్పని యేనెఱింగియున్
భూమికి నాసఁ జేసితిఁ దపోమహితున్ గులవృద్ధుఁ జంపితిన్.

భీమ॥ (విచారముతో) తాతా! శాంతిగుణోపేత!

క॥ కులవృద్ధు ని ట్లొనర్చిన, ఖలులకుఁ గులవృద్ధి గలదె? కాఁబట్టియె ని
ష్కలుషులు సుతులు నశించిరి, కలనెల్లను దీరుపైన కారణమనఘా.

అర్జు॥ అందునను, నేను బరమదుర్మార్గుఁడను.

తే॥గీ॥ పరశురాము జయించినబల్లిదుండు 'తాత, యాతని మెప్పుతద్దయు వహించి
నట్టిచెట్టంతకొడుకు దానాహవమునఁ' గూలునే? దోసములు కట్టికుడుపకున్నె?

ధృత॥ తండ్రీ! అర్జున!

తే॥గీ॥ కొడుక? మీరేలనిందించుకొనెదరోయి? దోషమిదియెల్ల నాదు పుత్రులది నాది
దాయభాగమ్ము హరియింపఁ దలఁపకున్న, నింత పుట్టునె? యిట్లైన శాంతనవుఁడు!

ధర్మ॥ తండ్రీ! అంబికేయ!

ఉ॥ నీకొడు కేమి సేయు? నవినీతుఁడనై చని యేను "తాత నీ
పోక కుపాయముం దెలిపి భూమికి నన్ బలిఁజేయు" మంటి "నీ
దాకడిమిన్ సహింపఁ గలమా? దయ యుంచు" మటంటి, దానఁ గా
డే? కులవృద్ధు నిట్లు బలి యిచ్చితి రాజ్యరమన్ గ్రహించితిన్.

(భీష్మనుద్దేశించి) తాతా! ధార్మికాగ్రేసర!

తే॥గీ॥ తొడలనిడికొని కడుముద్దునాదరమ్మతి, పెంచితివి పెద్దఁ జేసితివంచితముగ
పాపజాతికిఁ బాల్వోయుపగిదియయ్యె, నెన్ని జన్మమ్ములకును నాకిదియచాలు

భీష్మ॥ తండ్రీ! ధర్మనందన!

ఉ॥ ఏల విచార మందెద? మహీనులు మీ రొక రుండఁ బట్టియే
యాలములోన నాకు మృతియబ్బ నిదే గద! క్షత్రజాతికిన్
బోలెడిచావు, యుద్ధమున ముద్దిడుకొందురె? యెవ్వరేని, దు
ష్కీలురకున్ సహాయ్యములు చేసెడివార లదండ్యు లౌదురే.

క॥ నా కేమి పెద్దవాఁడను, నీకు కుమారుండు వీని చేతులలో నా
పోకయు చితంబ కాదొకొ, శోకించుట తగునె? జ్ఞానశూరుఁడ వయ్యున్

కృష్ణు॥ (కన్నీటితో) తాతా! స్వాయత్తజీవన!

ఉ॥ చక్రము కేలఁ గైకొని విశాంపతు లంద ‘‘జినీ! యినీ! యినీ!
యక్రియ’’ మంచు దూఱ రయ మారఁగ బాహులు పట్టి వెన్క కీ
శక్రసుతుండు లాగ నినుఁ జంపుతలంపున వచ్చినట్టియీ
వక్రచరిత్రతప్పిదము వాపి క్షమించి యనుగ్రహింపవే.

భీష్మ॥ (చిఱునవ్వుతోఁగూడిన భక్తితో) కృష్ణా! లీలామానవ విగ్రహా!

క॥ ఎందుకుఁ గనుఁగప్పెదు? గోవిందుఁడవని మొదలనుండి విని యుంటి న్నీ
చందం బెఱుఁగుదు స్వామీ! వందనములు నీకొనర్తు వందలు వేలున్.

కృష్ణు॥ పితామహా! కురుకులాలంకార! నేను గోవిందుఁడ నైన నగుదుంగాక దాని కేమి?

మ॥ అవనీచక్రము నెల్ల గెల్చితివి లోకారాధ్యుఁ డైనట్టివి
ష్ణ్వవతారున్ భృగుపుత్రు మించితివి నీ వాజన్మయున్ బ్రహ్మచా
రివి స్వాయత్తుఁడ వాత్మశుద్ధుఁడవు వారింప న్నినున్ శక్యమే?
యవివేకమ్మున నట్లొనర్చితిని దాతా? తప్పు సైరింపవే.

భీష్మ॥ కృష్ణా! పాపారణ్యకృష్ణవర్త్మ! నాజన్మమునకల్ల నేనొనర్చినవే యీరెండు తప్పులు, ఒకటి గురునితో నెదుర్కొనుటయు, రెండు నీకెదురుగానుండి యని సల్పుటయు, భార్గవు నోర్చుట కేవలము నాశక్తిచేత నేయనవలను పడదు.

క॥ గురు వగుట వృద్ధుఁ డగుటన్, గరుణాంతఃకరణుఁ డగుటఁ గలనన్నైన
న్బరమాత్మ నోర్వఁ గల్గితిఁ, దురిత మ్మొత్తుఁ గట్టికొంటి దుర్మతి నైతిన్.

ఇంతకు నప్పటి కయ్యానఘునియందు విష్ణ్వంశము లేక పోవుట ముఖ్యకారణము.

అర్జు॥ తాతా! ధానుష్కశేఖరణ్య! ఇయ్యెడ నీతప్పేమున్నది.

ఉ॥ ఆయన కాయమై రణమునందలి కోర్కె నినుఁ వరించె లే
దే? యిటు దోస మించుక యు, నే నొనరించితి మెట్టికూళలున్
జేయఁగ రానికృత్యము, లజేయు నినుఁ గురునిఁ భవత్స్వయుఁ
మాయ మెయిఁ వధించితి మహాయికులన్ గరుణాంతరంగులన్.

భీష్మ॥ నాయనా! ఇంద్రనందన!

తే॥గీ॥ నరుఁడవీవితండు నారాయణుండు మీ, చరితమెఱుఁగ నట్టిజడుఁడఁ గాను
"ధీర లుండి" రనెడికారణమ్మునను యుద్ధమున కేను సమ్మతమ్ముగంటి.

(సంతోషముతో)

తే॥ గీ॥ మరణకాలమ్మునందొక్క పరినోడివిన, నెవని నామంబు మోక్షమ్ము నిచ్చునట్టి
విష్ణుండు నాదుప్రయాణసమయ, మునకు దయచేసె నాపుణ్యమునకాదె.

భీము॥ (కన్నీటితో) తాతా! త్రిలోకవంద్య!

కా॥ ఆయాసమ్ముగ నుండఁ బోలు నిఁక మాటాడంగ లే వేమొ నీ
దాయాదాపకృతుల్ క్షమించి కరుణన్ దైవార నీక్షించి యి
మ్మా? యాశీర్వచనంబు, పాదములు తెమ్మా? యొత్తెదన్ మ్రొక్కెదన్
గాయంబుల్ నిలువెల్లఁ గ్రిగ్గియును శక్యంబే? యిటుల్ నిల్వఁగన్.

భీష్మ॥ తండ్రీ! వాయునందన!

చ॥ జనకవరప్రసాదమున సాయకబాధ యొకింత లేదు నీ
మన మతి నిర్మలం బెపుడు మాయ నెఱుంగవు వెత్తికోపమున్
గనుటయ కాని, యంతటను కారుణికత్వముఁ దాల్తు సేవ చే
సినసుకృతమ్ము నైకొనను చెందె మనమ్ము ఘనప్రమోదమున్.

(కృష్ణునుద్దేశించి) కృష్ణా! పరలోకబాంధవ!

చ॥ మృదు పగు వెన్న వంటిది శరీరము నీయది, యెష్ట కష్ట మ
న్నది సయిపంగ నేరదు పదాలుసహస్రము లిందుకై సదా
మది జపియింతురి గోపికలు, మాధవ! నిష్కరుణుండనైన నా
ప్రదరము లిందునాటి యపరాధమొనర్చె ననుగ్రహింపవే.

ధృత॥ (కన్నీటితో) తండ్రీ! నాగతి యేమి చెప్పితివి?

తే॥గీ॥ కన్నులా? లేవు మనికి సౌఖ్యమ్ము లేదు, కొడుకులా? సున్నలా? యెందుకోస మేను
నన్ను నీవెంటఁ గొనిపొమ్మ నాథ మైన, పేరితమిందున్న నందున్న నేమిఫలము.

భీష్మ॥ నాయనా! అంబికేయ!

ఉ॥ ఏల యధైర్యమున్ గనెద వేగుడు పుత్రులు గల్గి యుండియున్
చేలవె? కూళ లౌసుతులు పెక్కురు గల్గిన నేమి, యొక్కఁడే
చాలుఁగదా! సుశీలుఁడు, విశాలనయుల్ మఱి వీఁ లందఱున్
జాలిఁ బడంగ నిత్తురె? విచారము నొందకుమయ్య? పుత్రకా.

విదు॥ (కన్నీటితో)

క॥ ఏసందియమ్ము గల్గిన, నాసందియ మంతలోన నడఁగించునుప
న్యాసకుని నన్నుఁ దలఁడిని, బాసి యెటుల్ ప్రాణములను బాయక నిలుతున్.

భీష్మ॥ విదురా! జ్ఞానవిధుర!

తే॥గీ॥ కృష్ణునిశీవనినదయ కేవలముగ, స్వయముగాఁ బండితుఁడవీవు నిశురమతివి
నేను జెప్పనక్కఱ లేదు గాని యిమ్మ, హరిమహు భజింపుమిఁ కామునునబ్బుఁ బరము

కృష్ణ॥ తాతా! దేవవ్రత!

క॥ ధన్యుఁడ వీవు మునురా, జన్యులు పెక్కండ్రు గలరు జ్ఞానమునధృతిన్
జన్యమ్మున నన్యమ్మున, మాన్యత నీవంటి మేటి మానిసు లేరీ?

భీష్మ॥ కృష్ణా! వసుదేవనందన!

తే॥గీ॥ ఆలుబిడ్డలు లేకున్నయట్టి నాకు, సమయమునకబ్బె నీదుదర్శన సుకృతము
సెలవుదయ సేయుమయ్య? నీచేననుజ్ఞఁ, గొంటినా పరమున నెందుకొదువలేదు.

అర్జు॥ (కన్నీటితో) తాతా! సద్గుణవ్రాత!

క॥ గీతలలో హరి సెప్పిన, యాతీరెల్ల భవదీయ మహామరణమునన్
జూతు మిటువంటి విజ్ఞా, నాతీతులు కోటి కొక్కరైనను గలరే?

భీష్మ॥ నాయనా! హరినందన!

క॥ హరి యనఁగ నీవనఁగ నొం,డొరువులె? యవతారపురుషు లొక్కొక కా
ర్యాంతరములనిటు జన్మింతురు, నరనారాయణులు వింటి నారదుకతనన్.

కృష్ణ॥ తాతా! భువనైకపవిత్రచరిత్రుండవగు నీకెవరియాజ్ఞతో నేమియవసరము.

ఆ॥వె॥ ఈవు ధర్మపరుఁడ వెలుఁగని దొక్కటె, యేదు నాయెడలమహాదరమ్ము
గలుగుకతన నిట్లు గాఁబల్కితివినీవు, భీష్మసిద్ధియగుఁ బ్రికృష్ణహృదయ.

భీష్ము॥ (సంతోషముతో)

క॥ నీయాజ్ఞ వడసితిని నా, కేయే శోకముల నేని నిఁక గోపము రా
దో యదునందన! కృష్ణా!, పోయెదనయ, యుంచు పురుషపుంగవ! నృహరీ
(ధృతరాష్ట్రాదుల నుద్దేశించి) తండ్రీ! ధృతరాష్ట్ర! నాయనా! విదుర! కుమారా!
ధర్మనందన! మీయందఱిచేత ననుజ్ఞాతుండనై పరసుఖమ్మున కేగుచుంటి
నాకై విచారింపకుడు.

కృష్ణు॥ తాతా! నేఁడు మాఘశుద్ధద్వాదశి, ఇట్టి పుణ్యదినమ్మున నీవు దేహత్యాగం
బొనరించి పరమ్ము నలంకరించుచుంటివి, కాననీదినము స్వతఃపవిత్రమైన
దయ్యు మఱింత వన్నె కెక్కి నీపేరఁ బ్రసిద్ధి వడయుఁ గాక మఱియు,

తే॥గీ॥ విప్రులెల్లరు నీకుఁ దృప్తిగను నేఁటి, దినము ప్రతివత్సరమ్ము నుదీర్ణచరితు
నిన్ను ధ్యానించి మిగులమన్నించి తర్ప, ణములనిత్తురు గాక పుణ్యమునుగోరి.

భీష్ము॥ దేవా! నీయనుగ్రహమున్న నాకొక్కటియుఁ గొదువ లేదు నేను యోగ
మార్గమ్మునఁ బ్రాణమ్ములు విడువందలంతుఁ గాన నాశించుకయావరణం బేర్ప
ఱచి మీరందఱును గొండొక దవ్వున నిలుతురు గాక.

ధర్మ॥ ఎవరురా? అక్కడ. (తెరవైతురు)

కృష్ణు (తెరసందునుండి జూచి ధర్మజునితో)

క॥ చూచితివె? ధర్మజా! స, త్యాచారుండైన యిమ్మహామహు యోగ
ప్రాచుర్యమ్మిటువలె నే, యాచార్యులు నేర రిది యథార్థము సుమ్మా!

విదు॥ (అట్లనే చూచి) ఓహో! యిది విచారకర మయ్యును నత్యాశ్చర్యం బగు
చున్నది.

తే॥గీ॥ ప్రాణముడిగిన పట్లు శల్యములు లేవు, కలవె? యిట్టివి యోగగరిమ లెందు
(ఆకాశమువంక చూచి)
అదుగో! బ్రహ్మరంధ్రముననుండి యనుపమాన, మైన తేజంబొకం డేగు నంబరమున

(అందఱును నాశ్చర్యపడుదురు. పుష్పవృష్టి కురియును)

కృష్ణు॥ (ఆశ్చర్యముతో)

ఉ॥ చావులు లేవె? యిట్టి క్రియ? జచ్చినవారల నెందుఁ జూడ, మీ
పావనుకారణమ్మునను భారతవంశము వన్నె కెక్క జ

న్మాత్రవధిఁ జచ్చునంతకు రవంతయు లోటును లేనికారి నెం
దే వినియుంటిమే? కనిరే? యిట్టివిచిత్రము లెందు నెవ్వరున్.

ధర్మ॥ (కన్నీటితో) కృష్ణా! ఆర్తత్రాణపరాయణ!

తే॥ గీ॥ అక్కటా! యెందఱో రణమాచరించి, రందుఁ బెక్కండ్రుగలరు బలాతిశయులు
"వాఁడు" కనియు "తాత" యని చెప్పికొనుటగాదు, నిక్కమీయిర్వురకు సాటి నేను
గాన.

ధృత॥ అక్కటా! యెంత మందభాగ్యుఁడను? ఎన్నిదుఃఖములు భరించుచున్నాఁ
డను?

గీ॥ కొడుకులందఱుఁ బోవుటకున్ సహించి, నట్టిమన మేమొ? యిది సర్వమనియెఱిఁగియు
బొంగిపొరలుదుఃఖాంబుధి ముంగుడువడుఁ, దండ్రి నేఁటికి నన్నుఁ బెద్దఁగనొనర్చె

విదు॥ సచ్చరిత్రులమరణమునకు జగమంతయు దుఃఖించును. ఇప్పట్ల బంధుత్వాదిక
మనవసరము. (కన్నీటితో) తండ్రీ! గాంగేయ!

తే॥ గీ॥ ఏను వృషలుండ నయ్యు విజ్ఞానవైన, నీవు చేపట్టి పేర్మి మన్నించుకతనఁ
బ్రబలి రాజులచేనిమ్మ పండనైతిఁ గలదె? లేకున్న నా కిట్టిగౌరవంబుఁ

(వ్యాసులు ప్రవేశించును.)

వ్యాసు॥

గీ॥ బ్రతుకఁదగినంతకాలమ్ము బ్రతికి కులము, వన్నెకెక్కించి జగతికిఁదన్నుఁ దెలిపి
యరిగె నాసోదరుం డమరాలయమునకఁ, దన్నుదురు మాచువారిముదమ్ము దీర్ప

ధర్మ॥ (విచారముతో) తాతా! సాత్యవతేయ!

తే॥ గీ॥ "తండ్రిలేనిపిల్లల" మనిదయఁదలంచి, తక్కుమనుమలకన్నదనముఁగాంచి,
పెంచి విద్దెయు బుద్ధి చెప్పించినట్టి, తాత నిటు చేసినారను చేతులార.

వ్యాసు॥ తండ్రీ! ధర్మనందన!

గీ॥ ఎవ్వరో యొక్కరునిమిత్తమింతె కాని, యితరుఁడెవరు నిజంబుట యేహాళిక్క
అందులో నీతఁడనిన స్వచ్ఛందజీవి, యేల పరితాప మందెదోయీ కుమార!

చ॥ మరణ మలంఘ్య మేరికిఁ, గ్రమమ్మున వృద్ధుల పోక యందులోఁ
బరమశుభంబు దానికి లవమ్మును జింతిల రార్య, లిట్టిసో
దరుఁడు గతింప నేను బరితాపము చెందుట మానలేని నీ
వరసి మనంబునం దుడుగుమయ్య విచార ముదారవర్తనా

కృష్ణ॥ బావా! వారియుపదేశములందలిసారమును గ్రహించి దుఃఖ ముడుగుము. అదే! భాగీరథీతీరము. మన మందఱమును నిప్పట్లు నప్పరమపావనియందు స్నానం బొనర్చి యిమ్మహాత్ములకు ననంతరకృత్యములు నెఱవేర్ప నుంకింపవలయు నటు చనుండు (పరిక్రమింతురు) (గంగ ప్రవేశించును).

గంగ॥ అయ్యో! అయ్యో! తండ్రి వ్యాసాదులతో పాటు చిరంజీవి వగుదువనుకొంటిఁ గాని యింతలో నిట్లగుట యెఱుఁగనైతినోయి

క॥ ఎనమండ్రు కొడుకులకు నో, కనికేనియు నోఁచనైతిఁ గాలస్థితికే
మని వగతు గొంతికొడుకే, మని నిన్ను వధించె నేఁడి? యాతఁడు కొడుకా?

తే॥ గీ॥ జనన మందినదాది యీసరికిలెక్క, కొక్కతప్పని లేని నిన్నొక్కకుమార
"వంశవృద్ధిని యేనిఁగవ్వడియెఱుంగఁ; డాయెనా? నాయనా! యేమిసేయు
నయ్యా?

అర్జు॥ (తలవంచికొనును)

కృష్ణ॥ (అర్జునని కడ్డముగాఁ దానునిలిచి) అమ్మా! త్రిలోకపావని.

చ॥ ఎఱుఁగనిదానవేని యెవరేని వచించుట, నీకుమారుని
"న్నరుఁడు వధించె" నన్న నెటు నమ్మితివమ్మ తదగ్రమందునన్
నరులటులుండ రక్కసులు నాకనివాసులు నొక్కలెక్కయే
దరమునఁ గాదె? భృత్యునివిధమ్మున మృత్యువు నిల్చె దవ్వుగన్

వ్యాసు॥ అమ్మా! త్రిలోకజనని!

క॥ నరుఁడీతని వధియింపఁగ, హరశిష్యుండైన జామదగ్న్యునికన్నన్
శరవిద్య నధికుఁడే? యి, ప్పరముఁడు తనయంత విడిచెఁ బ్రాణములోగిన్.

కృష్ణ॥ సర్వజ్ఞ వగునీ వెఱుఁగని దేమున్నది?

తే॥గీ॥ అతడు "వసువులలో నొక్కఁ" డని యెఱుగవో?
శాపవశమునఁ బుట్టునంతమ్మెఱుఁగవో?
తండ్రి యిచ్చినవరమువిధ మ్మెఱుఁగవో?
సకల మెఱిఁగి శోకించుట జనునె నీకు?

గంగ॥ (కోపముతో) కృష్ణా! కురుకులమారక!

తే॥గీ॥ అంతయును నిక్కమే యగునైన నేమి, కడుపు దరికొనిమండు నెక్కరణిసైఁతు
నాయసువులుమిన్నకయపోదు నరునిశిరము, కొలఁదికాలమ్మునన త్రెళ్లఁగలదు ధ్రువము.

ధృత॥ (విదురునితో జనాంతికము) ఆఁడుది యైనను నీమె మంచిశాస్తి చేసినది.
నూఱుగురు కొడుకులను జంపినను నూరకొమటకు గ్రుడ్డి ధృతరాష్ట్రుఁడు
కాఁడు? కానియీశిక్ష భీమునకు జరిగినచో నాకు దుఃఖమింత కొంత చల్లా
రును. ఎట్లయినను ఆఁడువాండ్రలో నీమెయు, మగవాండ్రలో నశ్వ
త్థామయు, వీర లిరువురే వీరల నధఃపాతాళమునకుఁ ద్రొక్కినవారు.

విదు॥ (జనాంతికము) అన్నయ్యా! యేమి నీయవివేకము? మొదల నుండియు నీకీ
యవివేకమే యింత తెచ్చినది. ఎప్పుడును ధర్మము జయించును అధర్మము
డుగంటును, ఇంతకు "గంగళపించె" ననికదా? నీవుసంతసించుట ఆమెయు
నిప్పట్లనీవలెనే యవివేకురాలు.

తే॥గీ॥ ఎవనిపాదమ్మునను జనియించుకతనఁ, దనకునింతటిఘనత పావనతగలిగెనతఁడు
శ్రీకృష్ణుఁ, డితనికినర్జునునకుఁ "జచ్చినను జుత్తు" మన్నంత సఖ్యముపరు.

ధృత॥ (జనాంతికముగాఁబశ్చాత్తాపముతో) అవును నీ వన్నమాట నిక్కమే.

క॥ సుతులు నశించినకతమున, మతిచెడి యిట్లంటిఁగానిమహానీయులు పాండు
తనయు, లందును గృష్ణుని, చతురత వారలకుఁ బెద్దసాయ మ్మనఘా.

విదు॥ (జనాంతికము) అదుగో! కృష్ణుఁ డేమో చెప్పుచున్నాఁడు అది వినుము మన
మిప్పు డిట్లు గుసగుస లాడుకొనుచుండుట యంత భావ్యము గా నుండదు.

కృష్ణు॥ దేవీ! విష్ణుపాదోద్భవి!

గీ॥ ఎన్నఁడును లేనికోపమ్ము నిట్టులూనఁ, దగునె? మహాత్ముఁడు ధర్మతత్పరుఁడు సుగుణి
వినయవంతుండు మిగుల వివేకి నీకు, భక్తుఁ, డీతని కిట్టిశాపమ్మె? యకట!

వ్యాసు॥ (అర్జునునిచే మ్రొక్కించి)

క॥ మునిమనుమనిపైఁ గినిచి, త్వనుగ్రహము చూపు మమ్మ? యాతనియాజ్ఞం
గొనియే యేచె నితం డో, జననీ! శాపాంతమును బ్రసాదింపఁ దగుఁన్.

గంగ॥ (శాంతముగా) కృష్ణా! కృష్ణద్వైపాయన!

క॥ ఇతఁ డుత్తముండె యగునే, నితని శపించుటకు నేను మీ రెఱిఁగినటే
మ్మతి గని యొకింతలోపల, బ్రతుకుఁన్ దద్విధము చెప్ప వలనుపడ దిటన్

వ్యాసు॥ (తనలో) ఓహో! ఇదియా హేతువు? అన్నా! వసువులెంతపట్టుపట్టినారు:

తే॥గీ॥ అయిన నేమాయె దీనికి నహితులావ, తంసమైన యులూపి ప్రశంసనీయ
మైనపని చేసె వసువుల నాశ్రయించి, నరకమునకన్న నిదియెయెంత యుహితంబు,

కృష్ణు॥ (తనలో)

తే॥గీ॥ బభ్రువాహనుకతమున బవరమున శిరంబు దెగు నీతనికిఁ, దనరమణినాగ
కన్యబ్రతికించు, గాంగేయుఁగలఁగపట, వృత్తిఁజంపినదోసగున నిదియొకాంతి

ధృత॥ (విదురునితో జనాంతికముగా) తమ్ముఁడా! భాగీరథి యేమో శాంతదాఁచి
పెట్టినది యది నీవు గుఱుతింపఁగలవా? భావికార్యవేత్తవుగదా?

విదు॥ (ధ్యానము నటించి) ఆ! తెలిసినది. కాని యది దేవరహస్యము. బయలుసేయ
వలనుపడదు. ఇట్లు జరుగును (చెవిలోఁ జెప్పును.)

ధృత॥ (తనలో)

తే॥గీ॥ తీర్థయాత్రకు భార్యఁగా దీసికొన్న, యందులకుఁదగ్గయుపకృతినాచరించి
తేయులూపి? మదాత్మజుఁడిట్టి కాంత, నొక్కటెనుఁగట్టికొన్నవాఁడొకఁడు లేఁడు
ఈరహస్యము వెలిఁబుచ్చినచో "బభ్రువాహనునితో నర్జునునకు సంగరమే లేక
పోవు" నని కాఁబోలును దేవధుని కప్పి పుచ్చినది. (తలపంకించి) పోనీదీని
నేను బయలు చేయుదునా? (పెదవివిఱిచి) అయిన నేమగును?

క॥ తాత నిటు చంపినందుల, కితని కొకకాంత నరక మేర్పడు దాన
న్నాతనివి తీరునే? యిటు, లేతన్మాత్రమ్మున నరక మేరికి లేదే.

ఇంతకు నిదియేని భీముని కైనంగదా! యోను సంతసింప వలసినది. విదురుఁడు చెప్పినట్లది
యును సమంజసను గాదు.

గీ॥ కన్నకొడుకులకన్న మిక్కుటపుఁబేర్మి, నన్నుమన్నించుచున్న పాండవులయెడల
దోసఁగు దలఁచుటకన్నను దోసముస్నె? తిన్నయింటివాసమ్ములనెన్నఁదగునె
నాకింతటనుండియేని భగవంతుఁడు మంచిబుద్ధినిఁ బ్రసాదించుఁగాక.

ధర్మ॥ (తనలో) ఏదోయొకగొప్పయిక్కట్టునుదప్పించుటకై యీమెయిట్లుశపించియుం
డును. ఇంతకన్న గొప్పకష్ట మేముండునో (యోచించి) ఉండకేమి నరక
మున్నిటికన్నను దురంత మైనదికదా? (ప్రకాశము) దేవీ! శాపాంతము నను
గ్రహించి నాతమ్ముని మరల నొసఁగితివి.

ఉ॥ నీకొమరుండు వోవుటకు నేను బ్రధానని మిత్త మిట్టి దు
ర్ధకునివన్నుఁబోవిడిచి దీనుఁడు తమ్ముని కల్గనేలె? నా
కిక తరక్ మహానరక మెట్లొడఁ గూడదొ? చెప్పు మమ్మ నీ
వేకద! యిట్టిపాతకుల నేనిఁ బవిత్రులఁ జేతు వెప్పుయిక్.

గంగ॥ (శాంతముగ) తండ్రీ! నీ కన్నిటికిని కృష్ణుఁడే కలఁడు.

గీ॥ అశ్వమేధమ్ము నొనరింపు మఖిలపాప, ములనశించు నక్కతమునఁ బుణ్యలోక
మునకుఁ బోనేర్తు వీవు, తమ్ములకు నట్లు, లేని నరకవ్యాప్తి దప్పని దేనిజంబు,

ధర్మ॥ (విచారముతో) తల్లీ! నాతమ్ములు లేని స్వర్గము నక్కర, నాకును నరకమే యనుగ్రహింపుము.

గంగ॥ కుమారా! యేదియనుగ్రహించుటకేని యొకరివశమా? వారివారి సుకృతదుష్కృతములం బట్టి యుండును. నీకు నరకము దగ్గనమాత్రమ్ము నందితివి. నీతమ్ములకును ద్రోపదికిని బుత్రులకును దక్కుంగల్గువారలకును యతిక్రాంచిదనుభవంబునం గాని తీరదు పదపడి యందఱికిని బుణ్యలోకమ్ము గల్గు. వత్సా! యొకపరి కొమరుని గడసారి చూచుటకునై మనము తత్తఱపడుచున్నది. నాకచ్చటికిఁ ద్రోవచూపుము.

ధృత॥ (సమీపించి) తల్లీ! నేనిప్పటికిని నిట్లు లుండవలసినవాఁడనే కద! నాకు విముక్తి ననుగ్రహించి రక్షింపుము.

క॥ పోయినవారలు పోయిరి, నీయనఘులయెదుట నైన నేఁ గాయంబుఁ
బాయుదునో? లేకిట్లన, రాయిక్రియ మోడుకరణిఁ గ్రాలుదునో కో.

గంగ॥ తండ్రీ! అది యెవరితరము? ఇది యెవరితరము?

విదు॥ అమ్మా! త్రిపథగ!

గీ॥ ఏనెవఁడ నయ్యు భగవతీయ సూనుదయను, గౌరవకుటుంబమందు నొక్కరుఁడనైతిఁ
బతితపావని? నాకు సవ్యమగు మరణ, మిచ్చి కాపాడుమమ్మ రో? యిదియ చాలు

గంగ॥

తే॥ గీ॥ మీరలిరువురుఁ గుంతి గాంధారి సంజ, యుండుఁ గొంత శోకవనిఁదపముండి పాండ
వులు గతింపక మున్న పోవుదురు యాద, వులునశించిన పైఁ బాండవులునశింతురి
మఱియు నొక్క విశేషంబు, పాండవాగ్రజుండును నీవును ధర్మాంశసంభవులగు
టంజేసి నీతేజమ్ము మహాత్ముని యందైక్యమ్ము నొందఁగలదు (గంగ నిష్క్ర
మించును.)

వ్యాసు॥ తండ్రీ! విదుర!

క॥ కొండొక కతమున మాండ, వ్యుండాగ్రహమంది ధర్ము నొగి శపియించెన్
దండధరుఁడు దాసీపు, త్రుండై నాకతన నిల్లుఁ దోఁచెను వత్సా.

కృష్ణ॥ మనమిఁక నిమ్మహాభాగునకు నుచితకృత్యములు నెఱవేర్చ భాగీరథికిం జని స్నానమ్ము లాచరింపవలయును. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం

బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునందుఁ

జతుర్థాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

(పంచమాంకము)

(అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశించును.)

ధౌమ్యు॥ (సంతోషముతో) భగవదనుగ్రహమువలన నేఁటికి మాయజాతశత్రునకు మంచి దినములు వచ్చినవి.

ఉ॥ మృగ్యుఁ డగునుత్తరాసుతుఁడు కృష్ణుదయన్ బ్రదికెన్ దుషారప
ర్వతమున కేగి యయ్యెడల వ్యాసులు చెప్పినయట్లు లద్రిజా
పతిని యజించి యందుఁగలపాత్రిలన్ బెకలించి ద్రవ్యము
న్నతముగఁ దెచ్చి యాగము నొనర్చుటయే కాదు వింక మీఁదటన్.

ఓహో! యిట్టియాగ మెప్పుడును గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదు గదా!

తే॥గీ॥ సవనపాత్రిల లెక్కమీ? కాలగూడ, బంగరువుతో డనిర్మింపఁబడియెనిందుఁ
గొదవ యేమి? మఱుత్తి చ్చెఁగొల్లగాఁగ, ద్విజాల, కదియెల్ల వీరియధీనమయ్యె.

ఆహాహా! ఆబ్రాహ్మణులు పట్టుకొని పోయినది పట్టుకొని పోఁగా మిగిలినదే యింత యున్నప్పు డంతయు నెంత యుండునో? ఇంతకు నిప్పటిసుకృత మామరు ద్భూపాలునిది. కాదు కాదు. ఋత్విక్కులది, సంశయ మేమి. ద్రవ్యప్రాప్తికిఁ గదా తజ్జన్యసుకృతము చెంద వలయును. (యోజించి) సుకృతము మాటట్లుండ బ్రాహ్మణద్రవ్యాపహరణదోషము తటస్థించుచున్నదే! ఐనను.

తే॥గీ॥ వారుపాత్రలవై చెడిపట్టినందు, సమయము నొనర్చికొనిరంట ''జనుఁడెవండు
దీనిఁగవఁగొనునిది వానిదే'' యటంచుఁ, గానవిప్రస్వహరణశంకయిట లేదు.

(పరికించి) అదుగో అశ్వోత్సర్జనము చేయించుటకై నాచే నంపఁబడిన నా ప్రియశిష్యుండు కాణ్వుండు వచ్చుచున్నాఁడు. ఇతనివలనఁ గొన్ని విశేషములు దెలియఁగలవు

(అంతట శిష్యుడు ప్రవేశించును.)

కాణ్వు॥ గురువరా! నమస్కారము.

ధౌమ్యు॥ విద్యాభివృద్ధిర్భూయాత్, చక్కఁగా నాయశ్వోత్సర్జనమును నెఱవేర్పంగఁ గలిగితివి కదా!

కాణ్వు॥ దేవర యాశీర్వచనమున నెందునుం గొదువ రాలేదు.

ధౌమ్యు॥ అప్పటివిశేషములఁ గ్రమముగా జెప్పుదువుగాక.

కాణ్వు॥ చిత్తము. ప్రథమమున నేను ధర్మరాజుగారియెదుటికేగినతోడనే నమస్కరించి మీకుశలంబడిగిరి.

ధౌమ్యు॥ ఆశీర్వచనము సమయానుగుణముగాఁ జేసితివా.

కాణ్వు॥ చిత్తగింపుఁడు.

ఉ॥ పోయినవంశనా నిలిచె భూరియశమ్ముదయించె యాగమా
చేయఁగ నుంటి సర్వమును సిద్ధము సాధ్యమొకండు లేదు నీ
కోయనఘా! దీవవల నొందు టెఁకొందుకుఁ గాని యైనన్
శ్రీయను తృప్తిఁ గొందగదు చేకొనుమయ్య మహోదయమ్ములన్.

ధౌమ్యు॥ (సంతోషముతో) ఇఁక నేమి! "నేను నీవింతవాఁడ" వని యనుకోలేదు సుమీ! తరువాత.

కాణ్వు॥ దానిపై రాజుగారు "ఇపుడు కావింప నున్న యశ్వమేధము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱునట్లాశీర్వదింపవలయు" ననిరి.

ధౌమ్యు॥ కార్యాసక్తిచే నాతడట్లు కోరెనే కాని, అందులకు మన యాశీర్వచనమెందుకు?

క॥ ధనహీనుండయ్యెనునో, క్రని బాధింపకయె వ్యాసు కారుణ్యమునన్
ధనకనకవస్తువాహన, ఖని యయ్యెన్ యాగమింకఁ గాకేమగునో.

ఇది యిట్లుంచుము.

గీ॥ నాలుగుసముద్రములఁ బోలఁజాలు ననుజ, లవులఁ గృష్ణుండు సర్వలోకావనుండు
సిద్ధసంకల్పుఁ డాతండు చేయఁబూన, నిందువిఘ్నమ్ములనుగూడ నెందుకబ్బు.

తరువాత

కాణ్వు॥ అశ్వమునువదలుచు వెనువెంబడి పోఁదలఁచిన యర్జునుతో నారాజశేఖరుఁడు చెప్పినమాటలు కడునీతిదాయకములు గానున్నవి.

ధౌమ్యు॥ అతనినోట నెప్పుడేది యుచ్చరించినను నదియట్టిదే, వినను విందుము చెప్పుము.

శాణ్వ॥ మనవి చేయుచున్నాను. అజాతశత్రుఁడు తమ్మునింబిలిచి.

ఉ॥ కురగము వెంట నేగుచు చతుర్దలరాశిపరీతభూపురం
దరు లెవరు న్నిరోధము నొనర్ప రొనర్చినచోఁ గృపారసం
బులఁ గనప్పటప్పటికి నొప్పిడిరీతి నొనర్చు మాగ్రివా
స్ఫురణము చూపి వేగ పారిపుచ్చుచు మింతకు వచ్చి రెల్లరున్.

ధౌమ్య॥ చక్కఁగా నుపదేశించినాఁడు. దానిపైఁ బార్థుఁ డే మనియెను?

శాణ్వ॥ ఇట్లు పలికెను. అన్నా! ధర్మనందన!

తే॥గీ॥ "ధర్మజునియశ్వ" మన్న నేధరణిపతియు, నడ్డగింపఁడు సమరంబునవ
సరంబు.

ధౌమ్య॥ సంశయ మేమి?

శాణ్వ॥గీ॥ ఎదిరిఁదన్ను వెఱుంగక యుర్వ్యఁడేని, యడ్డినను వాని యసువుల కాసగొనను

ధౌమ్య॥ ఇతఁడు మాత్రి మెవరు? ధర్మరాజు తమ్ముఁడు కాఁడా యేమి, తరువాత.

శాణ్వ॥ మరలఁ బాండవాగ్రజుండు, ఆయా రాజులతోఁ దనమాటలుగా నిట్లువిన్న
వింపు మనియెను.

ధౌమ్య॥ ఓహో! ఏమయా! యావినయము. ఏమని చెప్పుమనియెను.

శాణ్వ॥ఉ॥ జ్ఞాతులఁ దక్కభూపతులఁ జంపినపాపము, నిస్తరింప మే
మీతఱినశ్వమేధమున కిచ్చ యొనర్చుట, యంతెకాని ప్ర
ఖ్యాతికిఁ గాదు మీరు త్వరగా సవనమ్మును జూడ రండు ద
ర్పాతిశయమ్ము చూపకుఁ డహంకృతి కాలము కాదు భూపతుల్?

ధౌమ్య॥ సరే, ఆయన చెప్పవలసినసంగతి కనుకఁ జెప్పినాఁడు, కాని నిజముగా
నొక్కొక్కఁగా లేవఁడేని యెదురైనచో నంతమాత్రమునకు మరలఁడు.

శాణ్వ॥ అట్లు మరలనివారిం గురించి యిట్లు జరుపు మనెను.

ధౌమ్య॥ ఎట్లు?

శాణ్వ॥ఉ॥ సారథిఁ గొట్టియో, రథముఁ జక్కడఁగించియొ వాజులన్, వెసన్
బాణముగఁ ద్రోలియో, ధను వహాస్త్రముఁ జేసియొ వారిఁ దుత్రించియో
వారి కొకింత నీదుబలవైఖరి చూపుదు గాని, చావరా
దేరును, నట్టివార్తవిని యే సయిరింపఁగఁ జాలఁ దమ్ముఁడా!

ధౌమ్య॥ అతనివచనము లెన్ని విన్నను దనివి తీరదు, తరువాత,

కాణ్వ॥ అశ్వము వెంట పార్థుఁడరిగిన యనంతరమునఁ గౌంతేయాగ్రజుండు నన్నుం
జూచి.

తే॥గీ॥ అన్నియును జెప్పిరే నరుననిపినాఁడ, గానిమది సందియంబది కానదకట
ఎక్కడేమగునో! యెవ్వరెదురుకొందు, రో! యెవరిఁ ద్రుంచునో దయయడిగి యితఁడు

ధౌమ్య॥ సర్వమును శుభమే యగుఁగాక, రాజా! నీకీ సంశయ మెందుకు.

క॥ పడముడిననిపినచోఁదుం, దుమకేదియు నేసియుచటఁ దోడరినఁదోడరుఁ
గదుకొంతుఁడు కవ్వడి యీ, తఁడు మఱచునె? నీదు నాజ్ఞ తప్పఁడు సుమీ.

కాణ్వ॥ నేనును ఇక్లేపలికితిని తరువాత నాన్నపాలుఁడు.

తే॥ గీ॥ ధర్మసంవేది విజ్ఞానితండ్రి వెనుక, తండ్రియంతటివాఁడు పెత్తండ్రియమ్మ
హాత్ముకడ కేగి యాతని యాజ్ఞ వడసి, యశ్వమేధమ్ము నడుఁగ దగుట మేలు.
అనినన్ను వీడ్కొని పితృదర్శనమునకుఁ జనియెను.

ధౌమ్య॥ ఇది ముఖ్యముగా నిట్లు జరుగఁదగినదే. నాతోడ కేమియుఁ జెప్పమనలేదా?

కాణ్వ॥ "ఋషుల నంతటిని సత్వరమునఁ బిలిచి రావలయు" నని తమతో మనవి చేయు
మనియెను.

ధౌమ్య॥ సరే. అర్జునుండశ్వము వెంటఁ బుడమి నెల్లఁ గ్రుమ్మరి రాజపుత్రులందఱో
డ్కొని వచ్చునంతకు మన మీపని గావేర్పుకొనలేకపోదుమా యేమి?
(యోజించి) ఎందుకేనియు మందుఁదనకున్న పని నెఱవేర్చుకొనుట కడుమంచిది.
కావున మనము ఋష్యానయనార్థ మరుగుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)
(అంత ధనుర్ధరులైరువురు రాజపుత్రులు సూర్యవర్మ కేతువర్మలు ప్రవేశింతురు)

సూర్య॥ ఉ॥ మూఁకలతోడఁ బోరి కడు ముక్కరకృత్యము సేయుచుంటి నా
రాకయెఱింగియుఁ మరలి రావది యేమి? మఖాశ్వమేచము
మ్మా! కదియంగఁ బట్టితిని మేటిమగండవ యేని నాపయిం
దాఁకి రణంబొనర్పుము పినాకి నెదుర్చుటఁ నేఁడు చూచెదన్

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! యీ బాలురఁ జూచిన నామనంబు కరుణామయంబగుచు
న్నయది (ప్రకాశము) క్షత్రకులాంకురములారా! నామాటవిని మీరీయశ్వము
జోలికి రాకుఁడు.

గీ॥ అశ్వమేధదీక్షితుఁడయి యన్నమిమ్ముఁ. బిలువనంపింపవచ్చితిఁ బిలుపుగొనుఁడు
బందుగులమైన మనకేల? బవరమిచటఁ, గదలి మీరెల్ల వత్తురు గాక యటకు.

కేతు॥ (గర్వముతో) మేము అన్యమునకు వచ్చువారమే కాని జన్యమునకు వచ్చువారము కాము.

ఉ॥ బందుగు లంచుఁ బల్కితివి బందులు గారె? సుయోధనాదు లే
చందమునన్ రణంబు కొనసాగెను మా? కది యొల్లనేఁడు మా
డెందలఁ దూని వచ్చితిమి టక్కరిమాటలఁ బోవ దింకఁ బో
రం దగు గెల్వఁగాఁ దగుఁ దురంగమమున్ మరలింపఁగాఁ దగున్.

అర్జు॥ మీతో నేనొక్కమాట చెప్పెదను దానిని మీరన్యథా గ్రహింపక విశ్వసించి ప్రాణత్రాణం బొనరించి కొనుఁడు.

"క॥ మనరణమునకే పోయిరి, జనపాలకులెల్ల, వారిసంతానములన్,
మనము గరుణింపఁ గావలె" నని ధర్మజుఁ డానతిచ్చె ననికిఁజొరకుఁడీ॥

సూర్య॥ (మీసము దువ్వుకొనుచు) ఏమీ! మీయన్నగారిట్లు సెలవిచ్చినారేమి? ఓహో! యేమి యాయన యోగ్యత!

గీ॥ ధర్మరాజనుమాట మాత్రింబకాని, యంతయునధర్మమే మతఁ డాచరించె
నతనితమ్ముని నిన్ను పుడని వధింప, బుద్ధివచ్చెడుఁ బాప! మాభూమిపతికి.

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! అధికప్రసంగములోనికి దిగుచున్నాఁడే? అయిననునింకొకసారి చెప్పి చూచెద (ప్రకాశము)

గీ॥ గాండివంబిది వీఁడల్ల పాండవుండు, అక్షయంపుఁదూణీరము లరయుఁడివిగో
అదుగో! కపిరాజకేతనమందుఁగనుఁడు? విడఁడు నామాటయశ్వంబువిడిచిచనుఁడు

కేతు॥ (గర్వముతో) అశ్వమ్ము విడిచి చనుట నీవా? మేమా?

చ॥ "ఇరువురు వీరలేనొకఁడ నే" యని భీతిలఁ బోకుమయ్య! యొ
క్కరునొకమాటు గైకొనుము గైకొను మొక్కరు నొక్కమాటు "ముక్
విరటునియింట బంట వయి వీఁక ననేకులతోడఁ గోక తం"
చెఱఁగినయట్టు లోకు లను టింతయు నిట్టిది యయ్య వాసవీ

సూర్య॥ (క్రోధముతో)

గీ॥ "గాండివం" బనియాపయిఁ "బాండవుఁ" డని, పేరు సెప్పినయంత నేభీతి పుట్టె
నొక్క! యదియే మెంచూతమీయుక్తులేల? దిగుమురణరంగమునకు, నేదిగిటినిదిగో.
(నిష్క్రమించును.)

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! వీనికిఁగొంచెము చవిఁ జూపినఁ గాని బుద్ధికలుగదు.

అన్నా! గాండీవము ?

చ॥ కలన వధించి నీకు బలిగా నొనరించితిఁ బెక్కు ముంది రా
జులఁ గడుఁ దృప్తి గంటి "పరిసూదన" మన్ యశమున్ వరించి తిం
కలుగఁగఁ బోకు మన్నా? సమయ మ్మగునప్పు డజాతశత్రువా
క్కులు స్మృతికెక్కఁ జేసి యొకకొంత ననున్ వెనుదీయఁ జేయుమా!

(నిష్క్రమించును)

కేతు॥ (పరికించి) ఓహో! నాయన్నయే ముందు నారాచములు విడిచినాఁడే! అరరే! అందులో నొకటి యర్జునశిరము దునుమ వలసినదే కాని యొక్కింతతప్పిపోయినది. (విని) అర్జునుఁడేమో యనుచున్నాఁడు, (తెరలో)

గీ॥ బాలకుఁడవయ్యు మెచ్చంగవచ్చునిన్ను, నాలమింతటితో నైనఁజాలునుడుగు
మేమి? ప్రాణమ్ములన్న నీకింత బరువె, బ్రతుకఁజాలవె? వలవనికుతుక మేల

కేతు॥ అన్న దీనికేమి యుత్తరమిచ్చునో? (తెరలో)

గీ॥ "బాలకుఁడ" వంచునన్నేల గేలిచేసె? దాహవమునకు వృద్ధులకన్న బాలు
రేతగినవారునీవిదియెఱుఁగవొక్కొ?, బాలకుఁడుగాఁడె యల్లసుభద్రికొడుకు

కేతు॥ తగినయుత్తరమునే చెప్పినాఁడు కాని యుపహాసముమాత్రి మంచి జయసూచకముగా లేదు. మరల నర్జునుఁ డేమోయనుచున్నాఁడు. (తెరలో)

క॥ అలసౌభద్రియనినీ. తలఁపున నెఱిఁగియునున్నాఁ దాఁకుట మేలే?
కులమునిలుపనుంకింపుము, చలమడుగుము యజనమునకుఁ జనుదెమ్మనఘా!

కేతు॥ అక్కటా! యింత శాంతిగల మహాత్ముఁడు మును రణ మెట్లొనరించెనో? (విని) అన్న మరల నేమో యనుచున్నాఁడు. (తెరలో)

గీ॥ యజనమటులుంచు మిప్పుడీయాజిమాను, మవులఁదక్షిణకార్యమ్ములరయవచ్చు
రాచపుట్టువుఁబుట్టి నారాచమునను, కాక యుత్తర మిత్తురే! వాకు నోడివి.

కేతు॥ (విని) అతఁడును నారిసారించుచున్నాఁడు. బళే! యిప్పట్లనన్న యెన్నఁదగిన పనిచేసినాఁడు. ఒకశరమైననదనకుఁగాని సారధికిఁగాని రధమునకుఁగాని తగులకుండఁగ నేవారించినాఁడు. ఇఁకనిప్పుడర్జునుఁడేమిచేయునో? అదుగో ధనుస్సునకు గుఱిచూచుచున్నాఁడు. (తత్తఱపాటుతో) అప్పుడేవిఱిగినదే ధనుస్సు. బళే! చచ్చినం జచ్చెఁగాక యితనితో యుద్ధ మొనర్చినదే జన్మము అన్న మఱియొకధనువుగైకొనియమ్ములవిడుచుచున్నాఁడు.

(అంత నితనితమ్ముఁ డింకొకఁడు ధృతవర్మయనువాఁడు ప్రవేశించును.)

కేతు॥ (చూచి) తమ్ముఁడా! నీవుఁ గూడ నెందుకువచ్చితివోయి? ఇతనికి మేము చాల మనియా?

ధృత॥ క॥ నరుఁ డాఁకిసమర మొనరుపఁ, గరమనురాగమ్ము గలదు గావననిస
త్వరమునఁ బంపుమురాచకొ, మరులకుఁబండువులుగా సముత్కృత్యములన్

కేతు॥ అటు మాడుము.

గీ॥ అన్న వైచిన బాణమ్ములన్ని ద్రుంచి, యన్నరుండొక్కయమ్మునన్నఁగొట్టె

అక్కటా! అయ్యో! గీ॥ సొమ్మసిల్లెనతండు (ధైర్యము దెచ్చికొని) ఏరణమ్మొనర్చి,
బదులు తీర్చెద నిదె పోయి పార్థు నడఁచి. (నిష్క్రమించును.)

ధృత॥ ఓహో! ఏమి? యీయుద్ధచమత్కారము

ఉ॥ ఒకరు నిగిడ్చుబాణముల నొండొక రంతరమంద ద్రుంచుచున్
బ్రికటనఁ జేయఁ బూనిరి స్వబాహుపరాక్రమమెల్ల, క్రమమ్ముగా
సుకరము గాక యుద్ధ మిది సూడ భరమ్ముగఁ దోఁచె నన్న యిం
తకుఁబయి చేయియర్యో నికఁ "దప్పని జేజయు" యంచు నెంచెదన్.

పార్థుఁడు శరములు విడుచుట గట్టిపెట్టి యేమో యనుచున్నాడు. (తెరలో)

ఆ॥వె॥ అన్నపాటుఁజూచి తాతఁ డిప్పటికిని, మూర్ఛ దెలియఁడయ్యో మగ్నమతివి
గాకు, మింక నైనఁ గొంతేయుజన్నమ్ము, చూడరమ్ము బవర మేడ! పాప్ము.

ధృత॥ అన్న తగిన యుత్తరము జెప్పకపోఁడు.

(తెరలో) జన్నమా? చూచెడిది బన్నమా?

గీ॥ బవరము నొనర్చుపట్ల నెవ్వరికి నేని, మూర్ఛవచ్చుట యంతతప్పుగ గణింప
రంతమాత్రన జయమంది నట్టులాత్మ, సంతసించుటమాత్ర మొకింతతప్పు.

ధృత॥ పార్థుఁడు మరల నేమోయనుచున్నాఁడు!

(తెరలో) తే॥గీ॥ "తాత తండ్రులు నాఁటి యుద్ధమునఁజచ్చి"
రనెడిపౌరుషమును మాను మయ్య! వారి
కన్న నధికుండ వెందును గావు నీవు,
ఇంతకును దగ్గకారణ మేని లేదు!

ధృత॥ (చూచి) అన్న యాతనిమాట వినిపించుకొనకయే శరపరంపరలు నిగుడ్చుచున్నాఁడు. అడుగో, అతఁడును మొదలుపెట్టినాఁడు. (సంతోషముతో)

గీ॥ అన్నబాణమ్ము ఫాలమ్మునందుఁదాఁకి, పార్థుఁడొక్కింతకనలి విస్ఫారఘోర
శరమొకటి నునరదమ్ముఁ జక్కడంచె, సారథిని నొంచె వేఱొక్కశరమునించి.

అదుగో! అన్న యనేక బాణమ్ముల నొక్కమ్మడి గాఁబ్రయోగించి యతని జీకాకు పఱచుచున్నాఁడు, అయ్యో! పాపము! అర్జునునిధనుస్సు చేతినుండి జారిక్రిందఁ బడినది. ఇతఁడు యునుపటి యర్జునుఁడు కానట్లుతోఁచుచున్నాఁడు ఇదేమనకు జయము రాఁదిగిన సమయము గానున్నది. పార్థుఁడు మరలధనువుగొని రథము పైకిఁ జనుచున్నాఁడు! (పరిక్కాగాదృష్టినిగుడ్చి) అదుగో! సమయమునకు మనయమాత్యుఁడు గూడవచ్చుచున్నాఁడు. (మంత్రిప్రవేశించును.)

మంత్రి॥ కుమారా! ఉదకు యుద్ధమే స్థిరమైనదేమి? సంధి కుదురలేదా! ఆయనతో నంతఁ దాను సంధికి వచ్చినపుడు మనమెందుల కొప్పఁ గూడదు?

ధృత॥ఆ॥వె॥ చనునె? చంకదుద్ధశరణార్థితో సంధి, యన్నయాజ్ఞ యుంట? యాగమంట!
శరణ నిట్టులంట గానియుద్ధమునకు, జంకెదంట! యెట్లు సంధిపొసఁగు?

మంత్రి॥ (చూచి) కుమారా! అటు చూడుము. నీయన్న రథముపై మూర్ఛిల్లి యొరగుచున్నాఁడు.

ధృత॥ (తత్తఱముతో) ఇదె నేను వచ్చుచున్నాను. నిలువుము. నిలువుము. (పోఁబోవును)

మంత్రి॥ (చేయిపట్టుకొని) అరుగవచ్చును గాని నామాట మాత్ర మొకటి వినుము.

ఉ॥ కీర్తి యనంగ లోకములు కేవల మొక్కట నెత్తివచ్చినన్
బాడి యొకింత తప్పక యధర్మ మొనర్పఁగ జాలువాఁడు మీ
కోమటి తప్పగా దతని కున్నతిరోషపయి పెచ్చు, నిప్పు పో
రాడితి రింతెప్పు, చనదా! యికనైనను సంధి నేయుటల్

ధృత॥ నీమాటలు! నాకిప్పుడు చెవి కెక్కవు. (నిష్క్రమించును.)

మంత్రి॥ (విని) పాపము! అర్జునుఁడును నావలెనె బోధించుచున్నాఁడే! (తెరలో)

తే॥ గీ॥ రాచపుట్టువు పుట్టినరాణ కింత, పట్టుపోరాడితివి మెచ్చ వచ్చు మిమ్ము
నందులో నీదుసాహస మద్భుతంబు, చిన్నతనమయ్యు వనికివచ్చితివికడఁగి.

నీవు మాతిరిగ రక్షకులమునకు వన్నె దెచ్చితివి, సంతసించితిని. మీయన్నల నేద దేర్చి యింకనైన బవరం బుడుగుము.

మంత్రి॥ (చూచి) ఆమాటలు వినిపించుకొనకయే ప్రావృడ్జలధరమ్ము పగిది శరము

ఱియుచు నిగుడ్చుచున్నాఁడు. పాపము! అర్జునుఁ డెంతకరుణాశాలియో గాని యాబాణములు వారించుకొనుటయే తప్ప నొకశరమున నేని యితనిం గొట్టకున్నాఁడు. కాని రథమును మాత్రము నుఱుము చేసినాఁడు. అక్కటా! యిప్పుడైనను జాలించిన బాగుండును గదా!

క॥ అడిదముఁ బలకయుఁ గొని బిగు, వెడలక య్యనఘు మీఁద నితఁ డేగఁగఁ
వ్వడి చిఱునగవడరఁగఁ జే, యురసి తటాలునను బట్టియును దెగఁ డుకటా!

ఇక్కడికే తీసికొని వచ్చుచున్నాఁడు (ఇరువురును బ్రవేశింతురు.)

మంత్రి॥ (వినయముతో) ఆర్యా! నమస్కారము. ఈశిశువును మీరు బ్రతికించితిరి.

అర్జు॥ (నవ్వుచు) ఏమోయి! త్రిగర్తవంశాభరణమా! ఇంక నేని యశ్వమును వదలి తప్పక నీయన్నలతోఁ గూడ మాయన్నగారి జన్నమునకు వచ్చెదవు కదా?

ధృత॥ (సిగ్గుతోఁ దలయూఁపుచున్నాఁడు.)

అర్జు॥ మీ రిరువురును బోయి మూర్ఛమునిఁగి యున్న రాకొమరుల సేదదీర్చుఁడు.

(మంత్రియును ధృతవర్మయును నిష్క్రమింతురు.)

అర్జు॥ (పరికించి) అదుగో! యశ్వమప్పుడే ముందు వోవుచున్నది. నేనుఁగూడఁబోవలయును. ఇఁక ముందుఁ బ్రాగ్జ్యోతిషపురమ్ము సమీపించఁ గలదు. అయ్యెడ భగదత్తుని పుత్త్రుఁ డగు వజ్రదత్తుండు తండ్రివలని వైరమ్మున నడ్డు రావచ్చును. (పరిక్రమించును.) (వజ్రదత్తుఁడు ప్రవేశించును.)

వజ్ర॥ (సంరంభముతో)

గీ॥ అడ్డగింపుఁడు గుఱ్ఱమల్లదిగో! పోవు, చున్నయది కట్టిపెట్టుఁడే నుక్కడంగు
వాసవుఁడు వచ్చెనేని, యవ్యాసపాత్ర, జాలదు లెక్క యొసందియు మొందువలదు.

అర్జు॥ రాజపుత్త్రా! నీకు శౌర్య మనాదిసిద్ధమే కాని నామాట యొకటి వినుము.

క॥ "ఇదివఱకె రాజులెల్లరు, చదిసిరి యొవ్వారి నేనిఁ జంపవలదు పి
ల్వదగుఁ జన్నమున"కం, చు దయామతి యన్న చెప్పెఁ జానాకనఘా.

వజ్ర॥ (గర్వముతో) మీయన్న నీకట్లానతిచ్చినది నిజమేయయి యుండును కాని,

ఉ॥ ఏనయి రాఁగ నుంటి మిము వెల్లర నెక్కటి పోరఁ దుత్రింప నీ
వే నను జేర వచ్చితివి వెఱ్ఱివె? నిన్నిఁకఁ బోవనిత్తునే?
మానము గల్గి నిల్వుము నమా జనకుం డతివృద్ధుఁ డౌటచేఁ
బ్రాణము గోలుపోయె బదు లప్పటి కిప్పుడు తీర్చి పుచ్చెదన్.

అర్జు॥ (తనలో) కొంతవఱకు రణము నడిచినపిమ్మటఁ గాని మన సామర్థ్యము లితని కెక్కవు. అందులో నితఁడు సామాన్యుఁడా? నరకాసురుని మనుమఁడు. (ప్రకాశము)

తే॥గీ॥ "అనిరుద్ధమ్మంటి" వచ్చెదనంటి కాని, నిన్నుఁ జంపుట కాజ్ఞ యీయన్న యిడఁడు
ఎందుకిట్టి వృథారణ మెవరు మెత్తు? రశ్వమును వీడి యరుగుమా? యవులకనఘ

వజ్రి॥ (గర్వముతో)

తే॥గీ॥ వట్టిమాటలఁ బోయెడివాఁడు గాఁడు, వజ్రదత్తుండు నిన్నుఁ జావఁగనడంచుఁ
దోడు లేకుండ వచ్చితి తోయజాక్షుఁ, బిలువనంపుమ? యిరువురఁ బిలుకుమార్తు.

అర్జు॥ (పరిహాసముగా) తోయజాక్షు నెదిర్చిన నీతాతగారిగతి నీ వెఱిఁగినదే కదా! వృథాగర్వాలాపము లెందుకు? నామాట వినుము.

వజ్రి॥ మొట్టమొదటఁ గేవలము గర్వాలాపములుగఁ దోఁచినను ననుభవకాలమ్మున నిక్కపువిలాపములుగాఁ గనుపట్టును లే? రణరంగమున కవతరింపుము.

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! వీనికిఁ బట్టుదల గట్టిగానున్నదే. కానిమ్ము క్రమముగాఁ దగ్గక పోవునా? (ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓయంబరవరులార!

చ॥ కనుఁగొనుఁడయ్య మీ రిపుడు గాండివిచేఁత, కృపారసమ్ముమై
విని చెడుపల్కు లన్నియును వీటికిఁ బుచ్చి యితండు తానయై
చెనఁకుచు నున్నవాఁ డొకటఁ జే యెటు జాఱునో? యేమి యౌనొకో? యొ
వ్వనికిని హాని నాకతన వాటిల కుండెడిఁ గాక మీకృపన్.

(గంధర్వుఁడు ప్రవేశించును) (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

గంధ॥ (తనలో) భారత యుద్ధానంతరమున నేఁటికి మరలఁ దగినవానితో నర్జునుని యుద్ధము చూచుట తటస్థించినది. (చూచి) అదుగో వజ్రదత్తుఁ డైరావతము ననుకరించు నేనుఁగుపైనుండి యమ్ములు విడుచుచున్నాఁడు. అర్జునుఁడు వాని నెల్ల నవలీలగాఁ ద్రుంచుచున్నాఁడు. (పెదవివిఱిచి) ఇతని సంరంభమే కాని యతని సంరంభము లేశమును గానరాదు. కాకున్నఁ బార్థునికిది యొక లక్ష్యమా? అరరే! యేనుఁగు నర్జునునరదముపై కెట్లు తోలుచున్నాఁడో! అక్కటా! యేనుఁగు పీనుఁగైనదే! (పరిశీలించి)

క॥ గదకేలఁ బూనికదుదు, ర్మదమున భగదత్తసుతుఁడు మండలగతులన్
బొదలుచుపై కమ నరునియు, రదముపయికి దుముకునదిగో, రథసమ్మర్దరన్

ఓహో! గాండీవి గదకూడఁ జూర్ణము చేసినాఁడు పాపము! వజ్రదత్తుఁడు నిరాయుధుఁడై యతఁ డింతకు మున్న విడిచిన యంపగముల వారించనుపాయము లేక కాఁబోలును. వెనుకకు జరుగుచున్నాఁడు. (సంతోషముతో) సెబాసురా! రాచకొడుకా!

క॥ "వెన్నిచ్చినచోఁ దప్పిద" మన్న భయమ్మునఁ బిఱిందికటు చనుచును నీ
వన్నరు మొగంబుపై దృష్టి న్నిగుడుచు నుంటి నీదు చేవ యలఁతియే.

ఆహా! కరుణాశాలి యగునర్జునుఁడు శరప్రయోగమ్ము చాలించి యితని వెనువెంట వచ్చుచున్నాఁడు. (ఇరువురును యథోక్తముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

అర్జు॥ (గౌరవముతో) కుమారా! నీసాహసము శ్లాఘ్యమైనది.

క॥ చను దేవలెఁ జుమ్మా? నీ,యనుగులఁజుట్టములు నీవు నందఱు సవనం
బునకుఁ వచ్చెడి వున్నమ, దనమున కటనుండ వలె విధిగ రాజమణీ!

వజ్రి॥ (సిగ్గుతో) మీయాజ్ఞ శిరసావహించుచున్నాఁడను,

గంధ॥ (తనలో) మరల నేఁడేసఁ దగినయుద్ధము తటస్థించినప్పుడు రావచ్చును. ఇక నెందుకు? (నిష్క్రమించును)

అర్జు॥ (చూచి) అప్పుడే అశ్వము ముందరుగుచున్నది. ఇఁక సింధుదేశము సమీపమగును. అచ్చట నాతోఁ బుట్టువు దుస్సలకొడుకుండును. అతఁడు గూడ నశ్వము నడ్డుపెట్టునా? దుస్సల యట్టిపని కొప్పికొనఁగూడదు. (పరిక్రమించును) అప్పుడే వచ్చితిమి. అదుగో! సింధునది. (తెరలో)

క॥ పోనీకుఁ డశ్వమును రా, ట్సూనుఁడు లేకున్న కొమువచొప్పడకుండం
గా నేగి పట్టు డమరే, కానతనూజుండు మనకు శత్రుండు కదా!

(సంశయముతో) రాజపుత్రుఁడు లేకపోవుట యెందు చేతనో? వీరలెవరై యుందురో? రాజబంధువులై యుండ నోపుదురు. అక్కటా! దుస్సల కింతటిలో నీదుఃఖ మెట్లు దటస్థించెనో? (దుస్సల మనుమని నెత్తుకొని ప్రవేశించును.)

దుస్స॥ అన్నా! అర్జునా! యీపసిబాలుని రక్షింపుము. రక్షింపుము.

అర్జు॥ (కౌగిలించుకొని) అక్కా! నీకొడు కేమాయె?

దుస్స॥ (దుఃఖముతో) ఏమి చెప్పుదును. "నీ వశ్వము వెంట వచ్చుచుంటి" వనువార్త నింతకుఁ బూర్వమే చారులవలన విని బెంగ బెట్టుకొని నే నెంత బోధించినను నమ్మఁజాలక, తుదకు మరణించెను.

అర్జు॥ (విచారముతో)

చ॥ కటకట! రాచపుట్టు విది కాల్పనె? పేర్వనుమాత్రఁ బ్రాణ మా
ర్చుట ఘటియించుపాతకునిఁ జూచుట కెవ్వఁడు కోరుకుండు? న
క్కటికము లేనిపుట్టువులకన్నఁ బిశాచము మేలుగాదె? యే
మిటికి భయంబు చెందెఁ? దనమీఁదికి సేనని కుత్సహింతు నే.

ఒక్కతనమీఁదికే గాదు, "రాచనిసువులజోలి కించుకయుఁ బోకయే యశ్వమును దిప్పుకొనిర" మ్మనికదా! యన్నయాజ్ఞాపించినాఁడు. నారాక చెప్పినవార లీమాట గూడ నెందుకుఁ జెప్పరైరో.

దుస్స॥ ఒకరెండుకుఁ జెప్పవలెనా? నేను "నీకించుకయు భయము లే" దనిచెప్పితిని. కాని, తండ్రియవస్థ దలఁచుకొని భీతిల్లి పుట్టుకనగు నన్నుఁ బుత్రితో కాత్రిలో నుంచినాఁడు

అర్జు॥ అక్కా! విచారింపకుము. గతించినదానికేమి చేయఁగలము? (పిల్లవానినెత్తికొని) తండ్రీ! నీవుదీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము. (దుస్సలనుద్దేశించి)

తే॥ గీ॥ అన్నకావింపనున్నాఁడుయాగమొకటి, రమ్ముమనుమనితోడ నీరాక కెదురు
చూచుచుందురు మా పెదనుమ్మమాకు, లేరునీకన్న నక్కసెల్లెండ్రువేఱు.

దుస్స॥ తప్పకవచ్చెదను. అన్నా! తల్లిదండ్రులకుఁ గుశలమకద!

అర్జు॥ ఆ! క్షేమముగానున్నారు నీరాకకు వారును నెదురుచూచుచుందురు, ఇఁకనీవింటికి నరుగుము. (దుస్సల మనుమనితో నిష్క్రమించును.)

అర్జు॥ (చూచి) అప్పుడే అశ్వము ముందుఁ బోవుచున్నది. ఇటుపైని గొన్ని దేశములు తిరిగినపిగపఁ బాండ్యదేశము తటస్థించును. అచ్చటి మణిపూరపురము నాప్రియురాలగు చిత్రాంగద పుట్టినిల్లు.

తే॥గీ॥ పెండ్లి యాడితి నప్పుడు పేర్మికొలఁది
మరల నొకపరి యేనియు నరయ నైతిఁ
దరుణి నన్నెంత దూఱునో? తనయుఁ డేమి
యయ్యెనో? యెటులుండెనో? యరయఁబడదు.

కానిమ్ము. అశ్వముం గలిసి కొనియెద. (నిష్క్రమించును)

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతం
బగు పాండవాశ్వమేధమ్మునందుఁ
బంచమాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

(షష్ఠాంకము.)

(నాంది)

తే॥గీ॥ ఆర్తుల కెవండుసంజీవనౌషధంబు, కల్పపాదపమెవఁడు భక్తగణములకు
శివనిమాయదుగూఢమాయీశ్వరుండు, శుభములిడుజగన్నాటకసూత్రధారి.

సూత్ర॥ (నాంద్యంతమునఁ బ్రవేశించి) మారిష! ఇటురమ్ము.

మారి॥ ఇదె వచ్చితిని.

సూత్ర॥ "నాటక మాడుఁ"డని యాజ్ఞాపించియు, ధర్మరాజుగారిప్పటికిని సభకు విచ్చేయని హేతువేమో?

మారి॥ "తమ్మునియొద్దనుండి వార్తాహరులేని రాలే"దని యోజించుచున్నారఁట. అక్కటతనకేకదా! కాలయాపనకయి మంగలం బిలిపించుట.

సూత్ర॥ (దృష్టినిగుడ్చి) అదుగో! రాజుగారు దయచేసినారు. మన మింక నాటక మారంభింతము. (అంత ముగ్గురుతమ్ములతో ద్రౌపదీసమేతముగ ధర్మరాజు ప్రవేశించును.)

మారి॥ ఈనాఁడు మన మేనాటకము ప్రదర్శింపుదము?

సూత్ర॥ ప్రకృతోచిత మగు బభ్రువాహనవిజయము.

మారి॥ చక్కఁగాయోజించినావు కాని యీకతమున వారిమనస్సునకునొప్పికలుగునేమో?

సూత్ర॥ "పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయమ్" కనుక బభ్రువాహనునిచే నర్జునుఁడుజయింపఁబడుటకు వారానందమునే పొందుదురు (తెరలో)

నిటలఘటితాంజలిపుటుండనై యేను మాతండ్రిదర్శనమునకుఁ బోవుచుండ నసంబద్ధప్రలాపము లాడుచున్నారేమి?

మారి॥ (విని అర్జునిదర్శనమునకు బభ్రువాహనుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు గాన మనమింకఁ బోవుదము. నిష్క్రమింతురు.) ప్రస్తావన.

(అంత నర్జునుండును బభ్రువాహనుండును వేఱువేఱు వైపులను బ్రవేశింతురు.)

బభ్రు॥ మా పెద్దతండ్రిగా రశ్వమేధయాగదీక్షితులై యశ్వమువెంట మాతండ్రిగారినని పిరనియు "వారుమా పురముసమీపమునకు వచ్చి" రనియునువింటిం గావున నేను రేగి వారిని బురంబునకుందీసికొనివచ్చి సన్మానించి జన్మమును గృతార్థముగాం జేసికొనియెద. (పరిక్రమించి) అదుగో! తండ్రిగారు. (సమీపించి)

చ॥ తనయుండ బభ్రువాహనుండ దండ్రీ! భవచ్చరణాబ్జదర్శనం
బునం గృతినైతి మజ్జననముల్ గడుమాన్యత గాంచెం బట్టణం
బున కొకసారి వచ్చి పరిపూత మొనర్పంగ వేడుకొందు మజ్జ
నని యిటుల్ నను బనిచె సర్వము విన్నప మాచరించితిన్,

అల్లదె యమాత్యపురోహితసామంతాదు లందఱును దమరాకకై యెదురుచూచుచున్నారు. కృపావలోకనంబుల వారలనెల్ల నీక్షింపంగోరెద.

ద్రౌప॥ (తనలో) మూండు మహార్థముల నితండు నిజముగాం బాండవమధ్యముని వలెనె యున్నాండు. నాటకమైనను వేషము లిట్లుండిన నది రమణీయముగ నుండును.

ధర్మ॥ (తనలో) ఓహో! తమ్ముండా! నిన్నుం జూచి యెంతకాలమైనదోయి! నేంటి కీనాటకులకతన మరల నినుం జూడం గల్గెను.

భీమ॥ (తనలో) ఇతండా? బభ్రువాహనుండు, తమ్మునికి నితనికిని భేదమేకనుపట్టదు

నకు॥ (తనలో) ఇందుల కన్న యేమని యుత్తర మిచ్చునో?

సహ॥ (తనలో) కొమరుండు వచ్చి నమస్కరించినం గౌగిలించుకొని గారవింపక యేమో కోపముగా నుత్తర మిచ్చుచున్నాండు

అర్జు॥ (అనాదరముతో)

ఉ॥ "నాకొమరుండ" వంచు నెటు నమ్ముదు? నశ్వముం గట్టి పెట్టితో?
వీంక నెదిర్చితో? యిదియు విందగునే? నరపాలమూర్తి, కీ
రాక గనుంగొనంగ నిను "రాకొమరుండ" యటన్న మాటకే
లోకము విశ్వసింప దెటులో యింక "నాకొమరుండ" వన్నచోన్.

ధర్మ॥ దేవీ! చూచితివా? తమ్మునియవివేకము, నేను జెప్పినసంగతులు మఱచినట్లున్నాండు. తనంతటం దానే కయ్యమునకు దిగుచున్నాండు.

ద్వారి॥ బాబా! ఇది నాటకము కదా? కవులు వారివారియిష్టానుసారముగాఁ గల్పింతురు.

భీము॥ అవును. నీవనినట్లే, లేనిపోనిట్టివిరుద్ధముగానతఁడెన్నఁడును మాటలాడఁడు.

బభ్రు॥ (చిన్నవోయి తనలో) అక్కటా! లోకోత్తరుఁడైనవివేకి తండ్రి యేమికతమున నిట్లాడి యుండునో? నే నెంతసంతోషమ్మున నిక్కడికి వచ్చితినో అంతవిచారముగాఁ బోవలసినవాఁడ నైతిని, కానిమ్ము. ఏమైనను జనకునితో వివాదము సమంజసము గాదు.

క॥ “జనకునికి విరోధించిన, తనయుఁడు తనయుండుగాఁడు తల్లికిఁ దప్పు
తున్నిక తన సతిమణిగాఁ, దను నపయశమబ్బు” నందు రమలమునీషుల్.

ఇంతకు నన్నీయనఘుఁడు మాతామహకుటుంబమునకిచ్చి వేయుటం బట్టియుఁ బుట్టినది మొదలిందుకుఁ జూడకుంటం బట్టియుఁ పిత్రుబంధము తెగి యుండును. “స్నేహము ప్రవాసాశ్రయమున నశియించు” నని కదా? పెద్దలు చెప్పుదురు. (మరలిపోవుచు) తల్లికడ కరిగి ఆపె యేమనునో చూచితాని యిందులకను స్వతంత్రింపఁ గూడదు.

తే॥ గీ॥ గర్భమునఁ బదిమాసముల్ కష్టమనక, తన్నుధరియించిమోసియంతట నఖండ
మైనవేదనఁ బ్రసవించినట్టితల్లి, జనకుకన్నను హెచ్చుగు శతగుణంబు.

ధర్మ॥ పాపము! తలవంచుకొని మరలి పోవుచున్నాఁడు, (అతనినుద్దేశించి) తండ్రీ! కురుకులోద్భవుండవగు నీ కిదియే యుచితము. ఎవ్వరో యొక్కరు దక్క మనవంశమున నవినీతు లిప్పటికి జనింపలేదు.

ద్వారి॥ ఇది నాటకము. అటు చూడుఁడు, ఒకనాగకన్యక ప్రవేశించుచున్నది.

(అంత నులూపి పాతాళమునుండి ప్రవేశించును.)

భీము॥ ఈమె యెవరో?

నకు॥ చిత్రాంగద యేమో

సహ॥ చిత్రాంగద నాగకన్యగాదు కదా? తినఁబోవుచు రుచులెందుకు? ముందు తేల వచ్చును.

ఉలూ॥ కుమారా! యిట్లు విషణ్ణమానసుండవై యేగుచుంటివేమి? నీతల్లిమాత్రము నిన్ను “రణము మాను” మను ననుకొంటివా? తండ్రి మనోరథమ్ము నెఱవేర్చుము. కొమారులకుఁ “దండ్రియుఁ గొడుకును నన్నయుఁదమ్ముఁడు” నను

భేదముండదు. అందులోఁ బాండువంశసంజాతులకు బొత్తిగా గాంధర్వ్య మని
వార్యము.

ధర్మ॥ ఈమె యెవరో? గాని మంచినీతియే బోధించుచున్నదే. ఆహా! నాకీన
వంశమున కట్టిదుష్కీర్తివచ్చినది. సరి! చిగురుమాట నీవు వింటివి కదా?

ద్రౌప॥ నాటకము కదా, దీనిని మన మంత లెక్కగాఁ జూచుకో రాదు.

ధర్మ॥ ఎందుకుఁ జూచుకోఁ గూడదు? ఇం దసత్య మేమున్నది? నేను బంధుఘాతు
కుఁడను గానా యేమి?

ద్రౌప॥ ఆగుదురు. కారు, దాని కేమి? ఆటుచూడుఁడు

బభ్రు॥ (తనలో) ఎవ రీమె? ఇంతకును నాలో నే ననుకొన్న సంగతు లెల్లఁ గుఱు
తించినది. (ప్రకాశము) తల్లీ! ముందునీ వెవ్వరవో? నాకాన తీయవలయు

తే॥ గీ॥ కార్తికేయునిజననివో? కాకయన్న, ధాంబవో? జయంతుతల్లివో? ముల్లసప్త
ఋషులమాతవో? త్రిజగమ్ములెల్లఁగనిన యాదిశక్తివో? వచియింపుమమ్మ నాకు

భీమ॥ అడుగఁ దగినసంగతి నడిగినాఁడు.

నకు॥ ఇంతకు నీమె "యితనితల్లి మాత్రము గా" దని తేలినది.

సహ॥ అంతయు నిప్పుడు విస్పష్టమగును.

ఉలూ॥ తండ్రీ! నీకు నేను బెద్ద తల్లినగుదును, మీయమ్మకన్న యున్న మీతండ్రి
నన్ను గాంధర్వవివాహమున వరియించె, నా పే రులూచి, పాతాళము నివా
సము, నాగకన్యకను, నీ వియ్యెడఁ దల్లివెనుక తల్లి నగునామాట విశ్వసింపు
ము. తండ్రిమనోరథం బీడేర్పుము.

సహ॥ ఇక్కడిదిఁ దేలినది కదా?

నకు॥ వదినగారా! నమస్కారము.

భీమ॥ ఇది నాటకము.

ద్రౌప॥ (తప్పుచు) నాథా? మీతమ్మునికిఁ దీర్ఘయాత్ర బహుసిద్ధితో జరిగినదిమఁడీ?

ధర్మ॥ (ఆనాకర్ణితముగా) ఈమెయాకారము చూచినఁ బరమపతివ్రతవలెఁ దోఁచ
కట్టుచున్నది. ఇంతకు మున్న వినికియు నిందుకు భిన్నముగా లేదు. అట్టి
యీమెయే లోకో? యిప్పట్లనిట్టిచరుపదేశంబొనరించి కుమారుని మనముఁ ద్రి
ప్పుచున్నది.

ద్రౌప॥ దురుపదేశ మేమి? "తండ్రియాజ్ఞను శిరసావహింపు"మని బోధించుచున్నది

ధర్మ॥ నీవుపక్షపాతముగాఁ జెప్పుచున్నావు. "చెల్లెలుగదా!" యని చెల్లెలిమాట సాధించుట నిష్పక్షపాతముగలవారల కుచితమా?

ద్రౌప॥ (నవ్వి) ఇంతకు నిది నాటకము కదా!

ధర్మ॥ నామనమునకు నిది నాటక మని పింప కున్నయది.

ద్రౌప॥ నా కేమి యటుచూడుఁడు.

బభ్రు॥ (తనలో) ఈసంగతి తల్లికలన మున్న విని యున్నదే, ఇంతకు మాయిరువురకును రణము దైవచోదితమై యున్నది. లేనిచో నీపెకాకతాళీయముగా నిర్యోడకు వచ్చి యిట్లేల బోధించును. (ప్రకాశము) తప్పక నీయాజ్ఞ నిర్వర్తింతును.

ఉలూ॥ నాయాజ్ఞ గాదు! తండ్రియాజ్ఞ.

బభ్రు॥ ఉభయులును మాన్యులే కదా, ఇదిగో యుద్ధసన్నద్ధుండనై యరుదెంచెదను. (నిష్క్రమించును)

ధర్మ॥ (తనలో) ఇది యుచితము గా" దని తమ్మునితో బోధింపుదునా? లేనిచో నేమి చిక్కు వచ్చునో? అయినను గొంతసేపుమాచి యట్లొనరింప వచ్చును.

ఉలూ॥ (తనలో) అకృత్య మైనను నవసరముం బట్టి చేయఁబూనినందులకి కొక్కమరుం డంగీకరించెను. లేనిచో నిమ్మహానుభావునికి భీష్మవధజనితదోషంబు వేయిజన్మంబు లనుభవించినను దీఱదు. ఇంతకు వసువు లనుగ్రహించి యిట్టి యుపాయ మొనరించినారు. (పరిక్రమించి) అదుగో! నాప్రియుఁడు, తిరిగియు నెన్నాళ్ళ కీతనిదర్శనమ్మునకు నోఁచికొంటిని, ఇంతకు నాచెట్టవట్టినది మొదలు ఏదియో యొక చిక్కుమ్మహామహునికిఁ దటస్థించుచునే యున్నవి. నేను దురదృష్టవంతురాలను. అంతియ కా దిప్పుడు పరమ దుర్మార్గురాలనుగూడ నగుచున్నాను. గానిచోఁ దండ్రికిని గొమరునకును వైరము పెట్టుదునా? చిత్తమా! యొక్కింతసేపు కాఠిన్య మవలంబింపుము లేనిచోఁ గార్యము నెఱవేఱదు.

భీమ॥ అదుగో! కుమారుఁడు సన్నద్ధుండై వచ్చినాఁడు. (బభ్రువాహనుఁడు ప్రవేశించును.)

నకు॥ ఇతడు మరల రెండవయభిమన్యుఁడే.

సహా॥ ఏమో? వినయముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

బభ్రు॥ చ॥ కనుఁగొను మయ్య తండ్రి! యిఁక గాండివముఁ సగుణం బొనర్చు "నీ
యనుమతిఁ దేఁ పరిధాన" మని యాహవముఁ బొనరింప వచ్చినాఁ
డను "దనయుండవు వీఁ" డనుకటాక్షముచూపఁగఁ బోకు మేనమామ.
గనికర మూనఁ "దండ్రి" వని కాఁదగు నెయ్యది రామ రయమ్మునన్.

ధర్మ॥ ఓహో! చిలిక చిలిక, గాలివాన యగుచున్న దే!

ద్రౌప॥ మీతమ్ముఁ డేమో యానందములో నడుచున్నాఁడు వినుఁడు.

అర్జు॥ (సంతోషముతో) కుమార! నీ మొక్కపాటు గైకొంటిని, ఇదుగో! యాశీర్వ
చనము.

గీ॥ మనుము? చిత్రాంగదనువీరమాతఁజేయు, మెలమిమాకుయశమ్మునుగలుగఁజేయు
మస్థిరశరీరమున కేమి యశము మనకు, ముఖ్యమద్దానినీమదినుంచుఁగాక

ధర్మ॥ (కత్తిపాటుతో) దేవీ! వింటివా? తమ్ముని నోట నెప్పుడును రానిమాటలు
వచ్చుచున్నవి. శరీర మస్థిర మఁట! ఇక్కెందు కనవలెను?

ద్రౌప॥ అస్థిరము కాక సుస్థిరమా! అం దేమి తప్పున్నది? శేషము వినుఁడు.

అర్జు॥ రణభూమినలంకరింపుము. ఇదె నేనువచ్చుచున్నాఁడను. (నిష్క్రమింతురు)

ధర్మ॥ పినట కే మున్నది. రణమునకుఁ బ్రారంభించినారు, ఇదుగో నేను బోయి
వారించెదను. (లేవఁబోవును.)

ద్రౌప॥ (చేయిపట్టుకొని) నాథా! యేమి మీ యాజ్ఞ? యిది నాటకము కదా!

ఉలూ॥ ఇక్కడికి నేను సగము కృతార్థురాలను, తక్కినదొడువ శీఘ్రముగనే తీఱ
వచ్చును (పరికించి) కుమారుఁడు వింట నమ్ములు సంధించియును నొందుల
తో జాల మొనర్చుచున్నాఁడు అవును, ముందు తండ్రి విడిచినం గాని వి
డువఁడు. పరమపతివ్రత యగుచిత్రాంగదకును నఖండనీతిధురంధరుం డ
గువిజయునకును బొడమి కుమార్గమున నేలఁ దడుగు వెట్టునా? అదుగో
నాదయితుఁడే ముందుగా నమ్ములు విడుచున్నాఁడు. అక్కటా! కన్నకొడు
కుని పైఁ గంకుటమ్ములను విడుచుటకు నాథా! నీకుఁ జేతు లెట్లు వచ్చినవి.
బలే! యొకరికన్న నొకరు, తండ్రికొడుకులలో నొక్కటియుంనెదక్కకుండఁగ
నన్నిటిని నొక్క యమ్మునసే మార్గము చేసినాఁడు. (విని) నాథుఁ డేమో
యనుచున్నాఁడు. (తెరలో)

క॥ మెచ్చితిఁగదోయి! మదికిన్, వచ్చెను నీచర్య "పాండువంశమ్మున ను
ద్యచ్చరితు లెందఱుఁ గల"రను,నచ్చెరు విదియొనవుఁగాక యఖిలజగతికిన్.

ధర్మ॥ దేవీ! నన్నెందుకు వారించెదవు? సుతి మించుచున్నది. ఎవరో యొకరు తెగక తీర" దని యూహించెదను.

ద్రౌప॥ నాథా! "యిది నాటక" మని యెన్నిసార్లు మనవి చేసినను మీమన మిట్లు పరాయత్త మగుచున్న దేమి?

ధర్మ॥ కొలఁది దినములక్రిందట నా కొకదుస్స్వప్నము వచ్చినది. అప్పటినుండియు నామనసు మనసు గా లేదు.

ద్రౌప॥ ఇన్నాళ్ళనుండియుఁ జెప్పరైతి రేమి? దానిపర్యవసాన మెట్టిది?

ధర్మ॥ పర్యవసానము శుభము గా నుండఁ బట్టియే యింత నిలుకడ వహింపఁగలిగితిని.

ద్రౌప॥ అట్లయిన నిఁకఁ బరితాప మెందులకు? స్వస్థచిత్తులరై కనుఁగొనుఁడు.

ఉలూ॥ (తనలో) ఈయుద్ధ మొకలాగు జరిగినచోఁ గథ మెన్నఁ దగి యుండును. వీర లకుఁ బరస్పరజ్ఞాన మించుక ప్రతిబంధించుచున్నది. (చూచి) ఓహో, తుదకుఁ జూడ శక్యము గాకున్నదే? ఒకరి నొక రెట్లు కొట్టుకొనుచున్నా రో! ఇట్టి లిఁక నొకక్షణకాల మున్న నొక్కరే కాదు, ఇరువురును దెబ్బ ళ్ళ వలసినవారే, వల దని వారింతునా, (యోజించి) అయ్యో మరల నజ్ఞాన మునఁ బడుచున్నాను. వారించినచో ఘటించిన బాధ యేమి? సంజీవనమణి దగ్గఱనే యున్నది, భయమెందుకు? పాపము! ఈసంగతి విని చిత్రాంగద నన్నేమని నిందించునో? (అంతఁట తత్తఱపాటుతోఁ జిత్రాంగద ప్రవేశిం చును.)

ధర్మ॥ (చూచి) దేవీ! యిది నాటకమే యైనను నేను జూడఁ జాలను. "ఇంతటి తోఁజాలింపు" మని "వారలతోఁ జెప్పు" మని భీమునికిఁ దెలియఁ జేయు ము (కన్నులుమూసికొనును)

ద్రౌప॥ నాథా? మధ్య యానిపించినచో రసాభాసముగ నుండును. అటు చూడుఁడు మఱియొక దివ్యసుందరవిగ్రహము గలయొలనాగ విచారించుచు వచ్చుచు న్నది.

చిత్రా॥ (అత్రినుతో) తండ్రీ!తండ్రీ! యింతటి యకృత్యము నొనరించుచున్నావు. ఈ డుగుసుదుగును (రంగమునకుఁబోవుచుండఁగా.)

ఉలూ॥ (తనలో) ఇది గొప్పయంతరాయముగాఁ దోఁచుచున్నది. ఈమె నెట్లువారింతును ఇట్లగుంగాక (చేయిపట్టుకొని) అక్కా! ఇటు చూడుము.

చిత్రా॥ (చూచి) అక్కా! నీవిక్కడ నుండియే కొమరునిదుష్కృత్యమును వారింపఁ గంటివా?

భీమ॥ తమ్ముఁడా! ఈమె చిత్రాంగద కాఁబోలును.

నకు॥ కావచ్చును, కొమరుని వారింపుటకై పోవుచున్నది.

సహ॥ వధూనికా! నమస్కారము.

ద్రౌప॥ (నవ్వుచు) ఇది నాటకము.

ఉలూ॥ (తనలో) ఇప్పట్లు నసత్య మాడక తీరదు. (ప్రకాశము) నాయావచ్ఛక్తిం జెప్పి చూచితిని, విన్నాఁడు కాదు, అయిన నేమిలే. కొంతసేపటికి వారే యూరకొందురు.

ధర్మ॥ (కోపముతో) ఛీ! జాతిలక్షణము పోఁగొట్టుకొన్నావు కావు నీలోపలవిషము పెట్టికొని పైకి తేనెమాటలు చెప్పెద వేమి? ఇదియంతయు నీవు చేసినపన్నుగడ కాదా! ఆఁడుదానవై పోతివి లేనిచో నీబ్రదు కేమి యగునో?

ద్రౌ॥ నాథా! వృథాగా నీదీనురాలిపై నెందుకుఁ గోపించెదరు!

చిత్రా॥ (తనలో) ఏమి యీమె యిట్లనుచున్నది. ఇంతైనఁ గపటము లేదుకదా! (ప్రకాశము) నన్నుఁ బోనిమ్ము. నేను వారించెదను.

ఉలూ॥ నీవు వృథా పరిశ్రమము పడుటయే కాని, లాభము లేదు, వినుము. ఇంతయు నియ్యది వినోదముగా నొకరికొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడిన కయ్యమే గాని మఱియొకటి కాదు, "కొమరుఁడు తనయంతవాఁడగునో కాఁడో" యని నాధునకు సందియము గల్గినది. అది తీఱుచున్నది.

ద్రౌప॥ (తనలో) ఈమె మొదట నుండియుఁ గుటిలముగానే వర్తించుచున్నది. నిజముగా నిట్లు జరిగె నేని యీమె యట్లాచరించుటకు గారణ మేమో?

చిత్రా॥ (చూచి) అయ్యో! అయ్యో! ఇట్టివిపరీత మెచ్చట నేనిఁ గలదా? ఇది పరీక్షకేయైనచో నింతఘోరముగా నుండునా? నీ వెఱిఁగియే దాఁచుచున్నావు. నన్ను నిర్బంధింపకుము. పోనీ వినకుందువుగాక నామనోభిప్రాయ మెఱిఁగించి నాథునియెడల నిరపరాధిని నయ్యెదను నన్నుఁ బోనిమ్ము.

ధర్మ॥ (తనలో) ఈమె పోయి మధ్య నిలిచినచోఁ దప్పక వీరు రణముడుగుదురు.

ఉలూ॥ (తనలో) ఓహో! యీమె నాఁగుటదుర్ఘటము గానున్నదే! (ప్రకాశముఁ) స్త్రీలు సంగరభూమికిఁ బోవు టుచితముగాదు నామాట వినుము. (గట్టిగా బట్టుకొనియాఁపును.)

ధర్మ॥ (తనలో) ఔనా! యీభుజంగిదౌర్భాగ్యము! ఏదో యొకయడ్డు పెట్టి యీమె నాఁగుచున్నది. (ప్రకాశము) సాధ్వీమణీ! యీవామగామినితో నేమి? నీవు పోయి వారింపుము.

ద్రౌప॥ నాథా! నాటక మాడునపుడు సభ్యులు మాట్లాడుట పరిహాస్యము కాదా!

చిత్రా॥ (చూచి) అయ్యో అయ్యో! కొమరున కెట్టినారసము వెన్నుచ్చిపోయినదో? అక్కటా! అకోపముచేఁ గొమరుఁడర్ధచంద్రాస్త్రమును బ్రయోగించుచు న్నాఁడు. దైవమా! యేమి చేయుదును? కడుపు, వీపు, ఇం దెవరియాపద చూడఁగలను.

ద్రౌప॥ (తనలో) పాపము! ఇప్పుడీమె యవస్థయెట్లున్నదో?

ఉలూ॥ ఎవరికి భయములేదు. కొంచెము సేపు తాళుము.

ద్రౌప॥ (తనలో) ఈమెధైర్యమేమో? నిశ్చింతగా మాట లాడుచున్నది.

చిత్రా॥ (చూచి) అకటా! అకటా! యెంతదుర్మార్గురాలవైతివి? అదుగో! నాథుని శిరము ద్రెళ్లినది. అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లును)

ధర్మ॥ (కోపశోకములతో) దేవీ! అదుగో! నన్ను వారింప నిచ్చితివి కావు తమ్ముని శిరము దెగినది అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లును)

ద్రౌప॥ అయ్యో! అయ్యో! (మూర్ఛిల్లును)

నకు॥ (మూర్ఛిల్లును)

సహ॥ (మూర్ఛిల్లును)

భీమ॥ (దుఃఖముతో) అక్కటా! యిది యేమి విరుద్ధము? భీష్మద్రోణాదులతోఁ బోరునప్పుడేని నాతమ్మునికిట్టి దురవస్థ యెన్నఁడు లేదే! ఇయ్యది నిజమై యుండునా? (ధైర్యము దెచ్చుకొని) కల్పితమైయుండును. (నలుదెసలు పరికించి) ఇది యేమి వీరలందఱును మూర్ఛిల్లిరే! (అటుచూచి) ఓహో! కుమారుఁడును ద్రెళ్లినట్లున్నదే. రథముపైఁ బడి యున్నాఁడు. (యోజించి) ఇది కేవలమసత్యము. తుట్టతుదకిట్లు నాటక మెప్పుడును సమాప్తినొందఁగూడదు. వీర లిరువురును దిరిగియు బ్రదుకుట యుండవలెను. (సంశయముతో) తల

తెగినయన్న యెట్లు బ్రదుకును (కోపముతో) ఓరీ! పండితమ్మన్యా సూత్రధారా! యిట్టిదుష్టనాటకమెట్లు ప్రదర్శింపుచుంటివిరా? ఇదుగో! నీతల పగిలినది. చచ్చితివిరా, లక్షణజ్ఞానవిహీనులైనశుంఠలు చెప్పిననాటకముల నాడి జగమును మోసము చేసెదవురా? దురాత్మా!

సూత్ర॥ (భయముతోఁ బ్రవేశించి) అయ్యా! సైపుఁడు వీరలిరువురు నిప్పుడే జీవింతురు. ఇది మహాలక్షణవేత్తలును ద్రికాలజ్ఞులును నగుకైలాసశిరోమణి భట్టాచార్యుల వారిచే రచింపఁ బడినది. దేవరకోపముచే మధ్య నాటకము విరస మగుచున్నది. అనుగ్రహింపవలయు.

ధర్మ॥ (మూర్ఛదెలిసి) "అదుగో! త్రికాలజ్ఞుఁ" డనుచున్నాఁడు. ఇది యిట్లు జరుగఁ బోవునని యెఱిఁగి యుండే వాల్మీకివలె వ్రాసియుండును, ఇంతకు నిది నిక్కమే. అయ్యో! అయ్యో! (స్మృతినభినయించి) గంగాశాపమువలన నిట్లు జరిగినను దిరిగి యుజ్జీవింప వచ్చును. (సూత్రధారునుద్దేశించి) ఓయీ! త్వరగా తెఱవేయుము. చూడఁ జాల కున్నారము.

సూత్ర॥ చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

భీమ॥ డ్రాపడిన దమ్ములను లేపఁ బోవును.)

ధర్మ॥ (వారించి) తమ్ముఁడా! వీరు తిరిగి యుజ్జీవించువఱకును వీరలను లేపకుము. వీరు చూడఁ జాలరు. ఇంతదనుక నాటక మనియెఱిఁగియు నిప్పుడు వీరు తన్మయులై యుందురు.

ఉలూ॥ అయ్యో! దైవమా! యెంతపనిజరిగినది! కుమారుఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు. నాథుఁడు త్రెళ్లినాఁడు. అక్కటా! అక్కటా! యెంతమందభాగ్యరాలను. (స్మృతినభినయించి) నేనుగూడఁ దన్మయురాలనై విచారించుచుంటి నేమి? ఇదిసంతసింపఁ దగినయవసరమే కాని విచారింపఁ దగునవసరము కాదు. ఈరూపముగా నితనిపాపము శాంతించినది. (చిత్రాంగదం జూచి) అయ్యో! ఈమె యిప్పటికిని మూర్ఛ దెలియలేదు. (ఆలోచించి) ఇదియీపె కీసమయమున నుపకారకమే. వారలం బ్రదికించి పిదప నీపెకు శీతోపచారము లొనరించెద. కానిచోఁ బతిసుతమరణమ్ములొక్కటఁ జూచి యీమె ధరింప నేరదు. హృదయమా! ధైర్యమవలంబింపుము. నన్నక్కడికిరయమునఁగొని పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

చిత్రా॥ (మూర్ఛదెలిసి) అయ్యో! అయ్యో! పితృఘాతుకుండగుకొమరునిం గన్న నాకెట్టియాపద యైనను రావచ్చును. (కన్నులువిచ్చి) అక్కటా! కొమరుఁడు గూడఁ జెల్లినాఁడు. శివశివా! పరమేశ్వరా! యెట్టియాపద దెచ్చి పెట్టితివి? (లేచి శవములదరికిఁ బోవుచు మధ్యమూర్ఛిల్లును.)

(అకాశమునఁ బుష్పవృష్టి, సతీసుతసమేతముగ నర్జునుఁడు ప్రవేశించును.)

ధర్మ॥ (సంతోషముతో) దేవీ! (ద్రౌపదిని లేపును)

భీమ॥ (సంతోషముతోఁ దమ్ములను లేపును.)

అర్జు॥ (ఉలూపింజూచి తనలో) ఇట్టియుపకృతి నాచరించిన యీమెయెవర్తె యుండునో? (స్మృతినభినయించి) ఉలూపి కాదుగదా!

ద్రౌప॥ నాథా! వీరు మరల నెట్లుబ్రతికినారు.

ధర్మ॥ ఆనాగకన్యక యెట్లో గాని బ్రతికించినది యని యూహించెదను

నకు॥ మొదలఁ గయ్య మెందుకుఁ బెట్ట వలయునో?

సహ॥ పాపము! ఆమె యే మెఱుఁగును? అన్నయే కదా! ప్రథమకారణము.

ధర్మ॥ దీని కేదోయొక కారణ ముండి తీరవలెను. ఆమెమాత్రము పరమయోగ్యురాలు.

ద్రౌప॥ మీరిందాఁక నామెను దూషితిరి కదా!

ఉలూ॥ అక్కా! చిత్రాంగదా! లెమ్ము

అర్జు॥ (తనలో) సంశయమేమి? ఈమె నిక్కముగా నులూపియే! ఇప్పటికి విస్పష్టమైనది. కానిచో "అక్కా"! యనియేల పిలుచును? అయినను ముందుఁ దెలకుందునా? గానియిక్కడి కెందులకు వచ్చినదో?

చిత్రా॥ అయ్యో! అక్కా! యెంత పనిచేసితివి. నన్నుఁ బోనీయవైతివి. దైవమా నీకు నే నేమి యపకృతి చేసితిని.

ఉలూ॥ కన్నులు తెఱువుము. అదుగో! కొమరుఁడు, ఇదుగో నాథుఁడు.

చిత్రా॥ తల్లీ! నేను జూడఁ జాల నన్ను నిర్బంధింపకుము, నాకుఁ జితఁ బేర్పింపుము! నాథునిఁ గూడఁ బోయెద!

ద్రౌప॥ పాప! మీపె యింకను "వారు జీవింప రే" యనియే యనుకొనుచున్నది! అక్కటా! యిట్టికష్టము శత్రువులకైన వలదు!

ఉలూ॥ అట్లు దటస్థించినచో నీవు పోవుదానవు నేను నిలుచుదానను గాని? అరుగో! సజీవులై నీయెదుట నున్న వారు విలోకింపుము!

అర్జు॥ (తనలో) నిక్కముగా నీమె యులూపియే!

చిత్రా॥ (చూచి ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమిటీ విచిత్రము! ఇది కలయేమో?
(సిగ్గుతో నర్జునునకు నమస్కరించును)

ద్రౌప॥ ఓహో! యీమె సౌందర్య మనుపమానము కదా!

అర్జు॥ దేవీ!

తే॥గీ॥ వీరమాతవై యొక్కఁడు పేరుదెచ్చె, నట్టి నీ కేమి దీవన యాచరింతు
నిన్నుఁ బెండ్లాడు ఫలము నందితిని నేను, సతివి కతనఁగాదె! యశమయశమును బతికి.

ఉలూ॥ (సిగ్గుతో నమస్కరించి) నాథా! ఈతప్పంతయు నాది నన్ను క్షమింపుము

అర్జు॥ (తనలో) ఏలాగో! యీమె పరమోపకారిణి యయ్యు నిట్లు నొడువుచున్నది.
(ప్రకాశము) ఇందు నీయపరాధమే మున్నది. అంతయు నాదే.

బభ్రు॥ (తనలో) ఈమె నన్నుఁ బ్రేరేపుట కేదో హేతు వుండవలెను

చిత్రా॥ మిమ్ము నిరువుర వారింపఁ బోయెడి నన్ను "నియ్యది కలహము గాదు, వినోదము" అని చెప్పి యాఁపినది.

అర్జు॥ (ఉలూపిం జూచి) చెలీ! అందుకా! నీ విట్లు సంశయించుట. అట్టియెడ నె వరడ్డమైనను లాభము లేదు. అది గాక వీరపత్నులకును, వీరమాతలకును నది సమంజసము గాదు.

ఉలూ॥ నాయపరాధ మంతమాత్రమే గాదు, ఇతఁడు "తండ్రితో సంగర మొనర్చుట బొత్తిగా పాడి గా" దని మరలి పోవుచుండ నేఁ బురికొల్పితి.

ద్రౌప॥ ఎందులకుఁ బురికొల్పితివో? అదియే తెల వలసి యున్నది.

అర్జు॥ మంచి పని చేసితివి. వీరమాతలలో నగ్రగణ్యురాల వైతివి, కావున నే.

క॥ నీకొమరుఁ డిరావంతుఁడ, నేకానీకముల ననిజయించి తుదకు వె
న్నీక సమరాంగణమ్మున, నేకాయము విడిచి స్వర్గమేగె మృగాక్షీ.

ధర్మ॥ అయ్యో! వెత్తితమ్ముఁడా! యిప్పుడీమెకు మరల నా సంగతి యెందులకు ప్తికిఁ దెచ్చితివి.

ఉలూ॥ (కన్నీరు నించును.)

చిత్రా॥ అక్కా! యీయాశిల్లుసు, రాచకొడుకుల కిది యుచితమే కదా!

అర్జు॥ దేవీ! నాగరాజనందని!

క॥ ఏరికని విచారింపుద, మోరాజీవాక్షి? కొమరులొక్కటఁ దెగిరి
భారతరణమున నిది భూ, భారతరణమగుట నట్లు పనుపడె నబలా.

ద్రౌప॥ అక్కా! యైదుగురుకొమరులను నేనుమ్రింగితిని, ఏమిచేయుదు, ఊఱడిల్లుము (కన్నీరువిడుచు)

ధర్మ॥ దేవీ! యూఱడిల్లుము.

చిత్రా॥ ఆయనకుమాత్రము కొమరుఁడు గాఁడా? విచారములేకపోవునా? శోకించిన ఫలితమేమి? ఊఱడిల్లుము (కన్నీరుదుడుచుచు)

ఉలూ॥ అక్కా! తండ్రికిని కొడుకునకును గలహము పెంచెడిపాపజాతికి నాకట్టి కొడు కెందుకు దక్కును.

చిత్రా॥ "పరమయోగ్యురాల వగునీవు మిన్నక యిట్టిపని నాచరింతు" వనిన నా మది నమ్మకున్నయది యిందేదేనిఁ గారణ ముండి తీర వలెను.

ద్రౌప॥ (తనలో) ఈమె వితర్కము కడు శ్లాఘనీయము.

ఉలూ॥ కారణము లేకేమి? "భీష్మునిఁ గపటోపాయమునఁ జంపినందులకై నాథునికి నరకబాధ తప్పక తటస్థించు" నని యొకనాఁడు వింటిని.

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! యిట్టిదుష్కీర్తి సంపాదించుకొంటిని.

క॥ హరిచెప్పఁ గాకయగ్రజుఁ డఱలేకటు లొప్పఁగాక యక్కట నేనీ
దురితమ్మొనర్ప నగునే? శరీరములు వోవుఁ గాని చనవపకీర్తుల్.

ధర్మ॥ (విచారముతో) అవును తమ్ముఁడా! హాయములు క్షణభంగురములు కాని, కీర్త్యపకీర్తులు కల్పాంతస్థాయులు

చిత్రా॥ ఎవరివలన.

ఉలూ॥ వసువులవలనను, భాగీరథివలనను.

ధర్మ॥ దేవీ! ఇక్కడికిఁ గొంత తేలినది.

ద్రౌప॥ తక్కినది కూడ విని కాని చెప్పఁ జాలను.

చిత్రా॥ ఎక్కడ?

ఉలూ॥ గంగయొడ్డున.

చిత్రా॥ తరువాత వారిని నీవేమి కోరితివి?

ఉలూ॥ "పాదములపైఁ బడి యీనరకమునకు నివృత్తియేదేని యనుగ్రహింపక తప్ప" దని వేఁడుకొంటిని.

ధర్మ॥ సాధ్వీమణీ! మంచి యుపకారము నాచరించితివి.

చిత్రా॥ వారలే మనిరి?

ఉలూ॥ "ఇదితప్పక యనుభవించియే తీర వలసిన" దని నొడివిరి.

ధర్మ॥ సుకృతదుష్కృతము లూరక యెట్లు తీఱును?

చిత్రా॥ పర్యవసానమును దెల్పురు.

ఉలూ॥ తుట్టతుదకు "నీతనికొమరుఁడు బభ్రువాహనునిచేతిలో నితఁడొకపరి మృతుండయ్యె నేని యితని కీపాపము తీఱు" ననిరి

చిత్రా॥ తరువాత.

ఉలూ॥ మాతండ్రియనుగ్రహమున నాకెట్టులేని "సంజీవనమణి యంతదుర్లభము కా" దని యెంచి "యట్లనే జరుగు నట్లనుగ్రహింపుఁ" డని కోరితిని.

ధర్మ॥ ఇక్కడికిఁ గావది. చచ్చినవాని నీమె సంజీవనమణిచే బ్రతికించినది. ఇంతకును నాతమ్మునకి గండము దాఁటి పోయినది. ఇఁకఁ గంగ యిచ్చిన శాపము మఱొక్కటైన యుండదు.

ద్రౌప॥ నాథా! అట్లనే యగుఁగాక. కాని యిది నాటకము. ఎంతవఱకు సత్యమో?

బభ్రు॥ (తనలో) అట్టియుజ్జీవనౌషధ ముండుటం బట్టియే యీమె మాకలహమునకు సమ్మతించినది.

అర్జు॥ (తనలో) ఓహో! దీని ముఖ్యాంశమిది.

క॥ వసువులు గంగ యునొక్కట, గుసగుసలాడంగవిని యిగురుఁబోఁడి తదీయ
సమాచార మెఱిఁగి య, వ్వసువులఁ బ్రార్థించి యిట్టివల నార్జించెన్

చిత్రా॥ అక్కా! నిన్నొక్కటి యడుగుచున్నాను. "జగదేకవీరుఁడగు నాథుని నీశిశువెట్లు జయింపఁ గలిగెనో?" యని సందేహించుచున్నాను.

భీమ॥ నాకును నిదియే గొప్పసంశయము.

ఉలూ॥ నేనప్పుడే వసువులను బ్రార్థించితిని.

చిత్రా॥ ఏమని.

ఉలూ॥ "మీరమ్మహామహుని జయింపఁ దగుసామర్థ్యము కొమరునకుఁ గలుగఁ జేయవలయు" నని.

బభ్రు॥ (తనలో) ఇప్పటికి నేను నిరపరాధిని.

సహ॥ తగినంతతృప్తిగా లేదు. వసువులు రుద్రులకన్న నెక్కువవారా?

నకు॥ మహాదేవుఁడు భక్తపరాధీనుఁడుగదా? అయ్యనఘుని జయించుట మన మొక గొప్పగాఁ జూచుకొనఁ దగదు.

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా! నీవు చెప్పినదే సదుత్తరము. వసువులకు మనపైనను గ్రహముండదు కదా?

గీ॥ ఒక్క వసునంశమగు భీష్ము నోర్చుటకుఁ దరంబుగాదయ్యెను సమరమున మనకు నట్టివా రేడ్గురఁట! పయిననుజమరణ కోపదూషితులఁట! యిందు దోష మేమి

చిత్రా॥ అక్కా! యింతపరిశ్రమము చేసి నాథునికి నరకము బాపిన నీ మేలు నే నేమని కొనియాడఁగలను.

ఉలూ॥ స్వకార్యమునకై యేనింత శ్లాఘింపఁదగను.

చిత్రా॥ కుమారా! జనకునకు నమస్కరించి క్షమాపణ కోరుకొనుము.

బభ్రు॥ (నమస్కరించి)

క॥ ఎఱిఁగియు నెఱుఁగక చేసిన, పొరపాటు క్షమించి నన్నుఁ బుత్రుని బరమా దర మొలుకు కటాక్షమ్ముల, నరయుము నీయాజ్ఞ యేదయైన నొనర్తున్

అర్జు॥ (కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ! నీవెందుకు క్షమింపఁ బడ వలయును?

గీ॥ నరకము తరించుటకుఁగదా! నరులు కొమరు లంగనుట నీకతన నాఫలమ్ముఁ గంటి నాత్మజుఁడు తండ్రికన్నను నధికుఁడైన, యిప్పుడేకద! తండ్రికి నబ్బు ముదము.

అనేకులఁ గొమరులఁ గన్నను, నేను నీకతన ధన్యుండ. నీమనమ్మున నిందులకు లేశమ్మును సంశయము వలదు. వచ్చు చైత్రపూర్ణిమనాఁటికి నీతల్లులిద్దఱితోడను నశ్వమేధమ్మున కరుదెమ్ము.

బభ్రు॥ (వినయముతో) జనకునియాజ్ఞ శిరసావహించితిని. తండ్రీ! యొకసారి పురమ్మునకు విచ్చేసి పిదప దయచేయవలయు" నని ప్రార్థించెదను.

అర్జు॥ కుమారా! నేను దీక్షఁబూనినకతన నిప్పటికి రా వలనుపడదు. కావున నన్నుప రోధింపకుము. నీవు నీతల్లులతోఁ బురమ్మునకుఁజనుము. నన్ను పుము, నేనిం క గాంధారాది దేశమ్ము లియ్యశ్వముతోఁ జరింప వలయును. ఇప్పటికే యన్న నాకై యెదురుచూచుచుండును. (అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

(ఇది అంతర్నాటకము.)

ధర్మ॥ (దెసలు పరికించి) తమ్ముడా! యింతలో నెక్కడికేగితివి?

ప్రాప॥ ఇప్పటికి నాటకము పరిసమాప్తమైనది. పాత్రములన్నియు నిష్క్రమించినవి

ధర్మ॥ చ॥ అరిగెఁ దురంగమున్ విజయుఁ డంతయు కాల మయ్యె నం
గరములఁ దారసించెనో? సుఖమ్ముగ దేశము చూచుచుండెనో?
యెఱుఁగఁగ రాదు, వార్తయును నిప్పటి కెయ్యెడ కంపఁ డయ్యెఁ ద
త్తఱపడు మానసంబకట! తమ్ముని జూడక యెట్టు లోర్చెదన్.

భీము॥ అన్నా! సకలభూచక్రమును గ్రమ్మరి కాని రావలను పడదు కదా! అదికాక మధ్యమధ్య యుద్ధములు తటస్థించుచున్న ట్లిప్పటి నాటకములవలననే మనకు విస్పష్ట మగుచున్నది.

ద్రౌప॥ నాటకముమాట కేమిగాని తగినసహాయు లెవ్వరును లేకుంటచే నామనసు కొందల మందుచున్న యది.

ధర్మ॥ అట్లనకుము? ఇదియును సత్యమే ప్రాయికముగ "తిరిగాలజ్ఞుఁ" డనికదా యుక్కివినిఁ జేర్కొనిరి,

నకు॥ దేవీ! అసహాయశూరునకు సహాయ మేందులకు?

క॥ ఖాండవ మేర్చెడుతఱిఁ, మండలిమరలించునప్పుడు మతియెవ్వరు తో
డుండిరికోరంగాతం, డొండెద్దియు గాండివమ్మె యొక్కఁడు దక్కన్

సహ॥ దేవీ! పాంచాలి!

తే॥గీ॥ శూలికన్న నణిగములశూరులాతులు, లేరుగద! యమ్మహాత్ముతోఁ బోరునపుడు
అన్నకుసహాయుఁడితరుల నెన్న నేల, యతనిలావు నెఱింగియు వెతలుదగున.

భీము॥ తమ్ముఁడా! చక్కఁగ నొడివితివి.

క॥ అన్నయుతులు లాచరించిన, వెన్నెనియుఁగలవుదురము. లిదియొక లెక్కా?
మున్నటి బవరంబంతయు, నన్ను పయిన్ వెళ్లె నట కధ్యంతరమే,

ధర్మ॥ అది యట్టిదియ, ఐనను నెవరికిఁ దగినట్లు వారు పాటు పడుటం బట్టి యే జయింపఁ గలిగితిమి, ఇందులో నొకరికొకరు దీసిపోవువా రెవరును గారు.

చ॥ అలఁతులె? ద్రౌపదేయులు. మహాబలశాలి ఘటోత్కచుండు దాఁ
గొలఁదరయు? శౌర్యయుల్లున కొండంటల సాటియె? సాత్యకిన్ దగన్
బలికిన నోట నింకొకనిఁ బల్కఁదరంబె? కపల్ నిరమ్యలే?
బలమున నీకు సాటి యగుపార్థివు నొక్కని జేసెఁగంటిమే.

ద్రౌప॥ నాఁడు సౌగంధికకుసుమానయనమ్మున కెయ్యెవఘు నంపినయది మొదలు నా కొంటిగా నిందెవ రెయ్యెడ కరిగినను మన సొప్పదు

ధర్మ॥ అవును. అప్పటియలజడి కతఁడుకనుకనే కాని మఱియొక్కని కాఘ్రిక్కడి
రక్కసుల బారిఁ జిక్కకుంట పాలికి, ఐనను గార్యావసరయుం బట్టి
యొంటరిగా నితని నంప వలసి వచ్చినది

నకు॥ "అవసరము లే" దని యూరకొనిరి గాని భావనంపిరో వెళ్ళనే వెళ్లును

సహ॥ అవును అట్లొనర్ప వలసినది. వారిరువురకును సఖ్య మనామాన్యము.

ధర్మ॥ నిజమే కాని, కొంచెము సంశయించితిని.

క॥ మనకు సంధియొనర్పఁగఁ, జనుదెంచిన నాఁటఁగో రాత్రింతి యనుటయొ
క్కని మేనమామను నెఱుఁగఁడి తని నీఁక మోమోట పెట్ట ధర్మం బగునే.

దౌౌప॥ ద్వారకనుండి యెవరేని శ్రీకృష్ణునియనుచరులు వచ్చి రేమో! అసమీపమున
నున్నయెడ జాడఁ దెలియ నయ్యెడిని. (అంతఁ గృష్ణుఁ డొక వార్తావహునితోఁ
బ్రవేశించును.)

కృష్ణు॥ (తనలో) పాండవాగ్రజుండు తమ్మునిజాడఁ దెలియమిని జింతిల్లుచుండం
బోలు. పార్థుని యుదంతమును జేకొని వచ్చిన యీపశుపాలునిచే నతని మ
నోవ్యాకులతను బోఁగొట్టెదను. (సమీపించును.)

దౌౌప॥ అన్నా! యిప్పుడే నీమాట చెప్పుకొను చున్నారము. మాటలోనే నీవువ
చ్చితివి.

ధర్మ॥ (పశుపాలు నుద్దేశించి) ఇతఁడు ద్వారకనుండి వచ్చెనా యేమి?

కృష్ణు॥ అవును నీతమ్ముఁ డితనిచేఁ దనకుశలవార్త నంపించినాఁడు.

భీమ॥ (ఆదరముతో) అతఁ డప్పుడే ద్వారకకు వచ్చి యట నుండి వెడలెనా
యేమి? అట్లయినఁగొలఁది దినమ్ములలో యిటకు రావచ్చును.

ధర్మ॥ ఓయీ! మాతమ్ముఁడు కుశలముగ నున్నాఁడు కద? నీపే రెవరు?

పశు॥ క్షేమముగనే యున్నారు. నాపేరు పశుపాలుఁడు

దౌౌప॥ (తనలో) అమ్మయ్యా! యిక్కడికి బ్రతికితిమి.

నకు॥ పశుపాలా! ఏమేమి సంగతులు చెప్పిపంపెను?

సహ॥ త్రోవలో నెక్కడెక్కడ యుద్ధములు జరిగినవో?

భీమ॥ "జరాసంధపౌత్రుఁడు మేఘసంధి తప్పక యశ్వము నడ్డగించు" ననియూహిం
చెదను.

కృష్ణు॥(నవ్వుచు)మీరందఱును అన్నిప్రశ్నలును వేసిన జెప్పకని యతఁడుత్తరము చెప్పును.

ధర్మ॥ ఓయీ! తక్కిన సంగతులు పిమ్మటఁ జెప్పవచ్చును. గాని యతనికొడుకుఁ
డగు బభ్రువాహనునికి నతనికిని సంగరము జరిగినమాట నిక్కమేనా?

పశు॥ ఆవిషయము నాతోఁ జెప్పలేదుగాని యాకుమారునిం గుఱించి మీతో నిట్లు
మనవి చేయు మన్నారు.

ధర్మ—ఎట్లు?

పశు॥ క॥ అరుదేరఁగ నున్నాఁడం, బరచరులకు నేని నోడువక రానిదురు
ద్ధరశక్తిబభ్రువాహనుఁ, డెఱిఁగి యతని గారవించు టెంతయు నొప్పున్

భీము॥ నిక్కముగా జరిగియే యుండును. లేనిచో నతని నంతగాఁ గొనియాడఁడు.

నకు॥ కొనియాడకేమి? అతఁ డతనిపుత్రుఁడు కదా!

సహ॥ అందుచేత నే నుతికిం దగకుండుట.

ధర్మ॥ ప్రధాన మైనయంశము నీ. తెలిసికొన్నావు కావు. కానిమ్ము, ఇఁక నేమేమి
సంగతులుచెప్పెను.

పశు॥ ఇదిగో! మనవి చేయుచున్నాఁడను.

తే॥ గీ॥ ధరణియెల్లను దురగమ్ము దిరిగెనచ్చ, టచ్చట నృపాలతనూజాతులడ్డపడియు
సంధియొనరించుకొనిరొక్క. సమరమునను, రాచకొమరులుపోలేదు రాజచంద్ర.

భీము॥ సంధియొనరించుకొన్నప్పుడు చచ్చుట యేల తటస్థించును?

ధర్మ॥ తరువాత. తరువాత.

పశు॥ క॥ బలములఁ జంపియు రథముల, నిలఁగూల్చియు సారథులనుహింసించియు భీ
తిలఁజేసి సంధికిన్ మదిఁ, గలిగించితి వెల్ల రాచకాన్పుల ననఘా!

ధర్మ॥ తండ్రీ! మంచిపని చేసితివి. అంతమాత్రమును హింస జరుగకుండ జాలునే
తినది కాదేమి?

భీము॥ పశుపాలా! మేఘసంధిసంగతిని గుఱించి చెప్పవైతివి.

పశు॥ పూర్వమే తమ్మును మదిఁ బెట్టికొని మేఘసంధి యశ్వము నడ్డగించినప్పు డాయన
యిట్లనిరయ నఁట.

ధర్మ—ఎట్లు?

పశు॥ క॥ మాయన్న "యేరినింజా, నేయుకు, మని యాజ్ఞయిచ్చె నందులకనిదో
డాయంగ వచ్చెదవు పో, మ్మా! యసువైలునీకుధర మిమముఁబోనిమ్మా

నకు॥ ఇంతమాత్రమున కతడు మరలు వాఁడు గాఁడే!

పశు॥ క॥ ఆమాటలు చెవిఁబెట్టక, తన సారాచయులఁ గొట్టితని నడుమ నెవా
నినిఁయుంచి యలిని రణపా, ధనములఁదును కూడితిని బ్రిదరయులమాఁటల్

సహ॥ పాపము! విరథుఁడైనాఁడు ఇఁక సంధి సేయుక చేసెదిదేమి?

నకు॥ ఆ॥ వె॥ అంతనీడఁబోక యాతఁడుగదగాని, ప్రకయకాలకమనుపగిదిఁగదియ
మెచ్చియొక్కయమ్మువుచ్చి, యగ్గదభగ్న. ముగనోసర్చివానికాగినిటంటి

భీమ॥ చిన్నవాఁడైనను దాతతండ్రులపేరు నిలుపక పోలేదు, తరువాత.

పశు॥ క॥ నిలిపితివి తాతతండ్రుల, బలము పరాక్రమము యశము బాపురె? నీకుం
దలఁకఁబనిలేదుపాత్రమ్ములకుండెగరమ్ము జన్నమునుగనుఁగొనఁగన్

నకు॥ పాపము. సిగ్గిలుచు "మంచిదే" యని తల యూపెను గాఁబోలును.

సహ॥ శకునిమామరుఁ డేమైన నడ్డువచ్చెనేమో?

ధర్మ॥ అవును. అది ముఖ్యముగా విన దగినదియే!

పశు॥ శకునిమామరుఁడు తనబలములతో నడ్డు వచ్చినప్పుడు మీతమ్ము లిట్లనిరఁట,

ధర్మ॥ ఎట్లు.

పశు॥ క॥ చిన్నతనము మానుముమా, యన్ననినుఁ "జన్నమునకునరుదె" మ్మనె
ల్వస్నేను వచ్చితిని రా, వన్నా! బందుగులు కయ్య మాడుట తెన్నా.

సహ॥ అది యతఁడసమర్థతగాఁ బరిగణింపం బోలు

పశు॥ ఆ! మీరనినట్లెజరిగినది! అంత నతం డది పెడచెవినిఁ బెట్టె మీయన్నగారి
శరపరంపరలు నిగుడ్చుచుంగవియుటయు నాన్యపవందనుశరమ్ముల వారిం
కిరీటమ్ము మాత్రమొక్కయమ్మునఁ గూల నేసిరఁట.

ధర్మ॥ అంతనైన నతఁడు మరలలేదేమి?

పశు॥ అటుపై నేమి జరుగునోకాని, మంత్రు లడ్డమై యా రాకొమరునియరదమ్ము
నుకకుఁ బట్టించుటయు కాక శరణమ్ము వేఁడికొనిరఁట.

భీమ॥ మంత్రులు తెలివి కలవారు గాఁ బోలుమన్నారు.

పశు॥ పిమ్మట మీసోదరు లిట్లు పలికిరఁట.

ధర్మ॥ ఎట్లు.

పశు॥ ఆ॥ వె॥ అన్న సెలవు లేమి యిట్లుండ మాయమ్మ, వంకఁ బుట్టినింటివారు
కానితని నేను గాంధారనృపపుత్రిఁ, దలఁచివిడుచు టెట్లుకప్పదుసుఁ

ద్రౌప॥ అవును. ఆయన నిట్లు గౌరవింప వలసినదే.

ధర్మ॥ ఇంతకును "కుశలముగా నున్నాఁ" డని చెప్పితివి, అంతే చాలును.

భీము॥ అన్నా! పాటకులవలనఁ జూచినయంశము నిక్కమే యగునా?

ధర్మ॥ నిక్కమే! కానిచో నతఁ డతని నంత "గౌరవముగాఁ" జూడుమని నొక్కి వక్కాణింప వలసి యుండదు.

నకు॥ ఇప్పుడో యిఁకనో అన్న రానే వచ్చుచున్నాఁడు. అన్నియును నతనివలననే తెలియఁగలవు. (అంత నర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

కృష్ణ॥ (చూచి) అదుగో! మీతమ్ముఁడు వచ్చినాఁడు.

ధర్మ॥ (తత్తఱపాటుతో లేచి కవుఁగిలించుకొని)

క॥ తమ్ముఁడ! సేమమె కద దే, శమ్మునకు న్నీకుఁ ద్రోవ సంగ్రామము లే
యెమ్మెయి నడిచెను నశ్వము, నెమ్మెయి మరలించితి వచియింపుము నెమ్మిన్.

సహ॥ అన్నా! నీ వితనిని ముందుగాఁ బుచ్చుటచే నింకను నన్నాళ్ళకో కాని రా వనుకొన్నారము.

అర్జు॥ ఇతనితోడనే నేనును ద్వారకనుండి బయలు దేఱితిని, పిదప యుద్ధమ్ము లెక్కడను లేమింజేసి యితఁడు వచ్చునప్పటికే రాఁ గలిగితిని.

ధర్మ॥ అంతకు మున్న విశేషించి సంగరములు జరిగిన వేమి?

అర్జు॥ జరిగినవి, కాని,

క॥ నీయాజ్ఞం దల నిడికొని యాయా దేశములనెల్ల నశ్వము వెంటన్
బోయి యిట తేగదెంచితి, నేయెడలను వాకొమరుల హింస యొనర్పన్.

నకు॥ అన్నా! బభ్రువాహనుం గుఱించి యంతగాఁ జెప్పి పుచ్చితివేమి?

అర్జు॥ అతని పరాక్రమం "బిద మిత్థ" మని చెప్ప నాతరము గాదు.

ధర్మ॥ అట్లయిన మేము విన్నసంగతి యథార్థమే కావచ్చును.

అర్జు॥ ఎట్లు వింటిరి? నే నితనితో నాసంగతి విస్తరించి చెప్ప లేదే?

ధర్మ॥ త్రికాలజ్ఞుఁ డగునొకకవి వ్రాసిన దృశ్యప్రబంధమువలన "నీశిరము నతఁడు దెగవేసినట్లును మరల సంజీవనమణిచే బ్రతికినట్లును" గననయ్యె-

ర్జు॥ ఇంతయును జరిగినమాట సత్యమే,

ద్రౌప॥ నాథా! ముందుగా మీ రతని నేమంటిరి?

అర్జు॥ (సంశయించును)

కృష్ణ॥ బావా? సంశయ మెందుకు? మీ రంతయు నెఱిఁగినదే, దానిని బుజావు చేసి కొనుటకుఁ గాఁ బోలును, అడుగుచున్నది.

అర్జు॥ మొదల నతఁడు తండ్రియెడం జూపవలసిన యాచారమును వినయమునఁ జూప నే నిట్లంటి.

అర్జు॥ తే॥ గీ॥ అడ్డఁ గలిగిన నశ్వమ్ము నడ్డ వలయు
నంతియే కాని "కొమరుఁడ" నందునమ్మ
టిదియు నొకరాచపాడియే యెఱుఁగఁ జెపుమ
"నాదుకొమరుండ" వనుటకు నమ్మనంటి.

ధర్మ॥ తమ్ముఁడా! యిప్పట్టమాత్రము నీవు తొందరపడితివి సుమీ।

క॥ "జనకుఁడ" వనినను జేర్చుక, గనవచ్చిన పుత్రుఁ గాంచి కౌఁగిలియిడు సె
ల్లను బోయె నట్టులుంచుము, "తనయుఁడఁగా" వనుట గొప్పతప్పిదము సుమీ!

అర్జు॥ (తలవంచుకొని యూరకొనును.)

కృష్ణ॥ (నవ్వుచు) ఇం దితని తప్పే మున్నది? కురువంశజుల కిదియొకయపూర్వము గాదు.

క॥ భరతుని దుష్యంతుండు కొమరుఁ డనియెఱిఁగియును జేర్చి మన్నింపక యె
క్కురు గలసభ నవమానము, పఱపఁడె? తనజననివెంట వచ్చినవానిన్.

ద్రౌప॥ (చిఱునవ్వుతో) అనుట కవకాశము గలుగుటం బట్టి కదా? యనుచున్నారు.

ధర్మ॥ ఇంతకును నియ్యది నీదోషము కాదు. కాపవశమున నీకట్టిబుద్ధి యనివార్యమై కలిగియుండును (కృష్ణునుద్దేశించి) బావా? నాతమ్మున కెప్పుడును నాక తన దుఃఖమే గాని సుఖము లేక పోయెఁ గదా!

కృష్ణ॥ ధర్మనందనా! ఎందుల కీయసమయనిర్వేదము! ఇది యీతనిలక్షణముల యందలిదోషమే కాని నీదోషము గాదు.

ధర్మ॥ తే॥గీ॥ అన్నియును మహారాజచిహ్నములె కాని, యేదెసను నీతని కిదో సఁగింత లేదు
కష్టమే తప్ప నొకటి సుఖమ్ము లింకఁ, జెప్పుటి కదేమి హేతువో? యెఱుఁగఁ జెప్పుమ!

కృష్ణ॥ ఈతనికష్టమునకే కాదు, యీవత్కుటుంబకష్టమునకును గారణమగుదోష మొక్కటి సర్వలక్షణలక్షితుం డగునితనియందుఁ జంద్రునకుఁ గళంకమువలె నున్నయది.

ధర్మ॥ అది యేయ్యది?

కృష్ణ॥ ఆ॥ వె॥ అన్నియవయవమ్ములనుగూపము లెయయ్యె, నూరులించుకంతయురువు లితని కక్కుతమునవిట్టియాపత్తు లబ్బె, మీకెల్లరకును, దీని నెఱుఁగు మధిప

ధర్మ॥ ఇది సాముద్రికశాస్త్రదోషము. దీని కేదేని యుపశాంతి యుండదా!

కృష్ణ॥ ఇది యిదివఱకే యనుభవముచేఁ దీఱిపోయినది. అయినను సర్వదోషహరం బగునశ్వమేధమును గావించుచునే యుంటివి. ఇఁక విచార మెందుకు?

(అంత ధౌమ్యులు ప్రవేశించును.)

ధౌమ్యు॥ క॥ మును లెల్లరు విచ్చేసిరి, జననాథతనూజులెల్ల జనుదెంచిరి యిం దున కేత్వఱ నీనయలదివ, మును దాదాఁపయ్యె దీక్ష పూనుము నృపతీ?

తే॥గీ॥ వేదఘోషమ్ము పురమెల్ల విస్తరించె, రాజరథఘోషములు పురిఁ జెలరేగె నందఱును నీదు నభివృద్ధి నాత్మఁ గోరి, యున్నవా, రింతకు మోపమునందు నో...

ధర్మ॥ పరమసంతోషము, ఇది యంతయును దమయాశీఃపరిభావనము, ఇయ్యనఘుని దయయును,

కృష్ణ॥ నీయదృష్టమును నీతమ్ముల భాగ్యరేఖయును,

చ॥ అరుల జయించి రాజ్యరమ నందితి వంతియకాక యన్నయోగాం
తర మది నిల్వఁ దమ్ముఁడును గొప్పవిపత్తు తరించె ధారుణిం
దిరిగి తురంగమ మ్మరుగుదెంచె, మునిప్రవరుల్ ప్రత్వదీయ్యామ
ధ్వరము తిరమ్ముగా జరుపవచ్చిరి నిచ్చలు మోద మందుచున్.

ధౌమ్యు॥ రాజా! నీ కింతకన్న నేమి ప్రియము గావలెను. అయిన నిట్లగుఁ గాక.

భరతవాక్యము,

తే॥గీ॥ వేదశాస్త్రమ్ములందును విప్రులందు, గోవులందును సజ్జనకోటియందు
బ్రజలకత్యంతసద్భక్తి ప్రబలుఁగాక, క్షామమడుగంటుఁగాక సౌఖ్యమగుఁగాక

మఱియు,

క॥ మదిమెద మనవెల్ల జనులు, స్వదేశరాజులను వారివర్తనలును నె
మ్మది కెక్కఁ జేసికొని స,త్పదమునవర్తింతురీగాక పరమాత్మకృపకా

శ్రీ శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

గద్య

ఇది శ్రీ కింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి
బాలకలానిధి బాలసరస్వతీశతావధాని
తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబైన
పాండవాశ్వమేధమ్ము
నందు సర్వంబును
షష్ఠాంకము.
శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ.

సంపూర్ణము.

కమలాప్రెస్, కాకినాడ.

శుద్ధపత్రిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	1	గురువు వెవ	గురు వెవ
3	7	బయత్నింప	బ్రయత్నింప
5	27	గెడపితి	కెడపితి
7	11	ముందు కేగెద	ముందే గెద
9	8	[illegible]	[illegible]
10	5	విడచు	విడుచు
11	2	భీతు	బీతు
11	25	భ్రాంతి	భ్రాఁతి
15	1	దృల్టమే	దృష్టమే
15	5	మూనె	పూనె
17	10	వధించు	వధించి
20	17	గూర్పును	గూర్చును
20	28	నెంచి	సైఁచి
22	5	నన్ని	నిన్ని
23	10	భ్రాంతిఁగ	భ్రాఁతిగ
25	9	ననుఁబోఁటి	ననుబోఁటి
27	19	ద్వాదశాబ్దముల	ద్వాదశాబ్దములు
29	1	యేడోయి	యేఁడోయి
37	17	యూడదగి	యూడఁదగి
40	9	రేనిమీ	లేనిమీ
42	5	కెనఁగా	కెనగా
45	6	ఒక్కటం	ఒక్కటఁ

పుట	పం	తప్పు	ఒప్పు
46	6	బుట్టెడు	బుట్టెఁడు
47	18	గలదు	గలరు
51	12	యొుక్క	యొక్క
54	3	కురవ్రి	కుఱ్ఱ
56	1	చేసి	జేసి
57	20	డ నై	డ నై
61	6	కు.డు	కుఁడు
61	26	క్రియని	క్రియఁ
64	5	ద్థాము	తాము
66	19	మమ్ము్న	మమ్న
71	13	జేయ	జేయు
72	7	దానివి	దానిని
74	11	ద్రుంచు	త్రుంచు
76	5	య్యానఘు	యుయ్యానఘు
76	5	గఁగఁ	గఁగఁగ
76	23	ల్వాద	ల్వాఁద
79	10	తుదగు	తుదకు
87	12	నీలోపల	లోపల
87	20	కాడో	కాఁడో
92	18	హాములు	దేహాములు
97	14	లద్దపడి	లద్దుపడి